

LOCAL HEROES

MDT IN DE ZAANSTREEK

**EVALUATIE OP EFFECT EN METHODIEK VAN EEN INTENSIEF EN INTEGRAAL
PEDAGOGISCH ACTIVERINGSPROGRAMMA VOOR JONGEREN VAN 14-27 JAAR
IN HET KADER VAN MAATSCHAPPELIJKE DIENSTTIJD (MDT)**

NOORDAENCO

ONDERZOEK EN AANPAK
VAN JEUGDZAKEN
EN MAATSCHAPPELIJKE
VRAGEN

INHOUDSOPGAVE

INLEIDING		4
HOOFDSTUK 1.	THEORETISCHE ACHTERGRONDEN	7
	§ 1. Weerbaarheid en competentiebeleving	7
	§ 2. Identiteitsontwikkeling en toekomstoriëntatie	15
	§ 3. Maatschappelijke participatie en betrokkenheid	17
HOOFDSTUK 2.	DE METHODIEK VAN LOCAL HEROES	22
	§ 1. Visie en doelstelling	22
	§ 2. Doelgroep	24
	§ 3. Methodische bouwstenen	26
	§ 4. Programma onderdelen	33
	§ 5. Succesfactoren en knelpunten	36
HOOFDSTUK 3.	ACHTERGRONDEN DEELNEMERS	42
	§ 1. Demografische gegevens	42
	§ 2. School en werk	45
	§ 3. Sociaal netwerk	49
HOOFDSTUK 4.	EFFECTEN VOOR DEELNEMERS	54
	§ 1. Ervaringen en persoonlijke ontwikkeling	54
	§ 2. Competentiebeleving en weerbaarheid	62
	§ 3. Identiteitsontwikkeling en zelfbeeld	67
	§ 4. Sociaal netwerk en interpersoonlijke relaties	70
	§ 5. Maatschappelijke participatie en betrokkenheid	73
	§ 6. School, werk en toekomstoriëntatie	75
HOOFDSTUK 5.	EFFECTEN VOOR DEELNEMENDE ORGANISATIES	82
	§ 1. Ervaringen en resultaten voor verwijzende organisaties	82
	§ 2. Ervaringen en resultaten voor maatschappelijke organisaties	86
HOOFDSTUK 6.	VERDUURZAMING	91
	§ 1. De waarde van Local Heroes	91
	§ 2. De meest betrokken beleidsterreinen en uitvoeringsorganisaties	92
	§ 3. Positie van Local Heroes in lokaal jeugdbeleid en de lokale infrastructuur	92
	§ 4. Overige adviezen	93
HOOFDSTUK 7.	POTENTIËLE DOELGROEP	94
	§ 1. Achtergronden van de potentiële doelgroep	94
	§ 2. Omvang van de potentiële doelgroep in de Zaanstreek	97
HOOFDSTUK 8.	MAATSCHAPPELIJKE BESPARINGEN	99
	§ 1. Uitkomsten MKBA op korte termijn	99
	§ 2. Uitkomsten MKBA op lange termijn	100
	§ 3. Conclusie MKBA	100

HOOFDSTUK 9.	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	101
	§ 1. Conclusies	101
	§ 2. Aanbevelingen	105
BIJLAGEN		
	1. Tabellen en figuren	107
	2. Literatuur en documentatie	111

INLEIDING

INLEIDING

Dit rapport bevat de uitkomsten van een proces- en effectevaluatie van de proeftuin 'Local Heroes - MDT in de Zaanstreek' die in de periode 2019 - 2021 is uitgevoerd in het kader van het Actieprogramma Maatschappelijke Diensttijd. Dat is gebeurd in nauwe samenwerking tussen de gemeente Zaanstad, Wormerland en Oostzaan, en een brede groep partijen uit het onderwijs, zorg en welzijn, het bedrijfsleven, sport en cultuur, en de domeinen participatie en veiligheid.

In totaal hebben 141 jongeren verdeeld over 12 groepen deelgenomen aan dit intensieve integrale pedagogische programma. Doel is dat jongeren via groepstraining, individuele coaching en maatschappelijke inzet bijdragen aan hun omgeving en tegelijkertijd werken aan hun persoonlijke ontwikkeling en oriëntatie op de toekomst. Het programma beoogt deelnemende jongeren daarmee te ondersteunen en te inspireren bij hun zoektocht naar hun toekomstige rol in de samenleving.

Toelichting

De ministeries van VWS, OCW en SZW hebben in de afgelopen jaren de mogelijkheden verkend voor een maatschappelijke diensttijd voor jongeren waarin zij op vrijwillige basis een bijdrage leveren aan de maatschappij. Via het Actieprogramma Maatschappelijke Diensttijd (MDT) is in verschillende 'proeftuinen' geëxperimenteerd met de invulling van deze maatschappelijke diensttijd. Met dit programma willen de betrokken ministeries bevorderen dat iedere jongere de mogelijkheid krijgt om via maatschappelijke projecten en activiteiten bij te dragen aan een sterke en betrokken samenleving. Local Heroes is daarbinnen onderdeel van een specifieke programmalijn waarin 11 gemeenten experimenteren met een MDT-programma. Bijzonder aan deze programmalijn is dat jongeren een intensief programma volgen van 20 tot 28 uur per week gedurende 6 maanden, geïnspireerd op de Belgische Samenlevingsdienst.

In reactie op de subsidieoproep van ZonMw hebben de gemeenten Zaanstad, Wormerland en Oostzaan in samenwerking met Stichting Toekomst voor Buurtjeugd en een samenwerkingsverband van bedrijfsleven, zorg en welzijn, scholen en verschillende maatschappelijke organisaties ('t Lokaal), voorgesteld om te experimenteren met een integraal en intensief programma voor jongeren uit de Zaanstreek waarin zij zich via een route van talentontwikkeling en participatie oriënteren op hun maatschappelijke toekomst.

Het programma is in het bijzonder gericht op een doelgroep van jongeren die ernstig twijfelen over hun toekomst of op bepaalde terreinen in hun leven zijn vastgelopen, en die op zoek zijn naar meer inzicht in zichzelf en de mogelijkheden die de maatschappij te bieden heeft. Local Heroes wil jongeren de kans bieden om hun talenten te ontdekken, van betekenis te zijn voor hun omgeving en kennis te maken met nieuwe mensen en nieuwe omgevingen. De gedachte is dat jongeren van daaruit beter in staat zijn om toekomstkeuzes te maken.

Vraagstelling

Onderdeel van het project vormde een evaluatie van proces en effecten om de methodiek van het programma en de resultaten die het heeft opgeleverd in kaart te brengen. In dat kader zijn de volgende onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Welke resultaten levert het programma Local Heroes op voor deelnemende jongeren en organisaties? Belangrijke aspecten daarin zijn identiteitsontwikkeling en toekomstoriëntatie, situatie op het gebied van school en werk, weerbaarheid en competentie(beleving), sociaal netwerk en interpersoonlijke relaties, en maatschappelijke participatie en betrokkenheid.
2. Hoe is de methodiek van Local Heroes op een systematische wijze te beschrijven? Belangrijke elementen daarin zijn visie, doelstellingen, doelgroep, methodisch werkzame bestanddelen, en knelpunten verbeteruggesties.
3. Wat is de aard en omvang van de potentiële doelgroep van jongeren voor wie Local Heroes een geschikt programma is?
4. Op welke manier kan het programma van Local Heroes als integrale werkwijze gepositioneerd worden in lokaal beleid gericht op jeugd? Daarbij wordt bijzondere aandacht besteed aan de regionale samenwerking tussen bedrijfsleven, onderwijs, zorg en welzijn, maatschappelijke organisaties en vrijwilligerswerk en in hoeverre een integrale aanpak een geschikte formule biedt voor het terugdringen van schooluitval en jeugdwerkloosheid.
5. Wat levert een interventie als Local Heroes op in termen van potentiële maatschappelijke besparingen afgezet tegen de kosten van het programma?
6. Welke conclusies en aanbevelingen zijn er te formuleren op basis van de uitkomsten van de proces- en effectevaluatie voor de toekomstige inzet van het programma?

Verantwoording

De datacollectie voor dit evaluatieonderzoek bestaat uit verschillende elementen. Voor het in kaart brengen van de effecten voor deelnemers is via een nul- en eindmeting met behulp van meerdere onderzoeksinstrumenten hun situatie voorafgaand en na afloop van deelname aan Local Heroes in beeld gebracht. Het betreft o.a. vragen over: 1) de ervaringen bij Local Heroes, 2) persoonlijke ontwikkeling en sociaal netwerk, 3) gedragstestmodules voor assessment van assertiviteit, identiteitsontwikkeling (EPSI) en competentiebeleving (CBSA), 4) school, werk en toekomstoriëntatie, en 5) maatschappelijke betrokkenheid. In totaal is uit de 12 deelnemersgroepen met 77 deelnemers zowel een intake als evaluatiegesprek gevoerd en daarmee een volledige set van nul- en eindmeting verzameld. Resultaten voor betrokken organisaties zijn in kaart gebracht via semigestructureerde interviews met vertegenwoordigers van verwijzende instanties en maatschappelijke organisaties en vrijwilligersinitiatieven waarmee is samengewerkt (n=10).

Voor de systematische analyse van de methodiek is naast de verzamelde data in de effectevaluatie gebruik gemaakt van een uitgebreide literatuurstudie, analyse van bestaande documentatie over Local Heroes en diepte-interviews met betrokkenen (n=17), waaronder projectleiding en trainers en interviews met samenwerkingspartners. Tot slot bestaat een beknopt onderdeel uit participerende observatie van contactmomenten (n=7) bij twee deelnemersgroepen.

Beantwoording van de vragen naar de aard en omvang van de potentiële doelgroep van Local Heroes en de potentiële maatschappelijke besparingen heeft plaatsgevonden aan de hand van secundaire data-analyse en een maatschappelijke kosten en -batenanalyse (MKBA). En een verkenning van de positionering van Local Heroes als integraal pedagogisch activeringsprogramma voor jeugd (deelvraag 4) heeft plaatsgevonden aan de hand van diepte-interviews met vertegenwoordigers van verschillende relevante beleidsterreinen en organisaties (n=12).

Inhoud rapport

Het rapport opent met een verkenning van relevante theoretische achtergronden bij het programma van Local Heroes (Hoofdstuk 1). Daarna worden verschillende facetten van de methodiek gepresenteerd. Hiervoor is informatie verzameld in interviews met het projectteam, uit relevante documentatie en tijdens meerdere observatiemomenten. Daarbij komen ook succesfactoren en knelpunten aan de orde (Hoofdstuk 2). Vervolgens wordt uitgebreid stil gestaan bij de achtergronden van de deelnemers van Local Heroes (Hoofdstuk 3). Dan volgt een uiteenzetting over belangrijke effecten van deelname aan het programma voor de deelnemers (Hoofdstuk 4). Vervolgens wordt aandacht besteed aan de resultaten die het project heeft opgeleverd voor betrokken organisaties, waaronder verwijzende instanties en maatschappelijke organisaties waarmee is samengewerkt (Hoofdstuk 5). Een voorstel voor de verduurzaming van het programma is uitgewerkt in Hoofdstuk 6. Daarna volgt een analyse van de potentiële doelgroep van jongeren voor wie deelname aan Local Heroes geschikt zou kunnen zijn (Hoofdstuk 7). Er is ook gezocht naar een antwoord op de vraag in hoeverre de inzet van Local Heroes maatschappelijke besparingen oplevert. Hiervoor is een maatschappelijk kosten-batenanalyse uitgevoerd (Hoofdstuk 8). Het rapport eindigt met een overzicht van conclusies en aanbevelingen (Hoofdstuk 9). Enkele interessante bijzaken en details zijn ondergebracht in de bijlagen.

Bedankt

Iedereen die heeft meegewerkt aan de totstandkoming van de evaluatie willen wij bij deze van harte bedanken voor de medewerking. Dat geldt in de eerste plaats voor de jongeren die hun persoonlijke achtergronden en ervaringen hebben willen delen, maar zeker ook voor de projectleiders, groepsbegeleiders en trainers voor al hun inzet en ondersteuning. Zonder hun bijdrage was deze evaluatie niet mogelijk geweest. Wij hopen dat deze evaluatie van programma van Local Heroes leidt tot een weloverwogen inzet van dit middel voor jongeren die dat goed kunnen gebruiken.

Amsterdam, januari 2022

Annelieke van Dijk
Bo Moor
Jaap Noorda

m.m.v. Nynke Coenraads, Hamza Bouras
en Marjoleine van den Broek

Noorda en Co

HOOFDSTUK 1. THEORETISCHE ACHTERGRONDEN

§ 1. Weerbaarheid en competentiebevleving	7
§ 2. Identiteitsontwikkeling en toekomstoriëntatie	15
§ 3. Maatschappelijke participatie en betrokkenheid	17

Inleiding

In dit hoofdstuk beschrijven we een aantal theoretische achtergronden die relevant zijn voor het programma van Local Heroes. Er worden verschillende aspecten van de ontwikkeling van jongeren belicht waar het programma aan beoogt bij te dragen. Het gaat om competentiebevleving en weerbaarheid (§ 1), identiteitsontwikkeling en toekomstoriëntatie (§ 2), en om maatschappelijke participatie en betrokkenheid van jongeren (§ 3). Deze constructen worden nader belicht vanuit relevante literatuur en de inzichten die bekend zijn uit eerder onderzoek over de manier waarop deze ontwikkelingsprocessen bij jongeren gestimuleerd kunnen worden.

§ 1. WEERBAARHEID EN COMPETENTIEBELEVING

Twee essentiële onderdelen van de sociaal-emotionele ontwikkeling van jeugdigen zijn weerbaarheid en competentiebevleving. Bij het leren omgaan met de uitdagingen waar zij voor komen te staan in het leven zijn beide elementen van grote waarde, zeker als er sprake is van extra risicofactoren of 'stressoren' in hun omgeving. Een goede ontwikkeling van hun weerbaarheid en competentiebevleving heeft dan grote invloed op hun welbevinden en de mogelijkheden die zij hebben om aan deze omstandigheden het hoofd te bieden.

1.1 Weerbaarheid

Eerder onderzoek wijst uit dat blootstaan aan stressvolle situaties bij jongeren, in tegenstelling tot volwassenen, niet alleen gevolgen heeft voor hun welbevinden en gezondheid maar ook leidt tot problemen in hun ontwikkelingsproces.¹ Sommige jongeren blijken echter meer dan anderen weerbaar te zijn tegen deze risicofactoren. Dit heeft te maken met zowel persoonlijke kenmerken van deze jongeren als de sociale context waarin zij leven.

Het begrip weerbaarheid kent geen eenduidige definitie en omvat meerdere elementen, zoals een positief zelfbeeld, respect voor jezelf en voor anderen en vertrouwen op eigen gevoelens.² In het woordenboek is de betekenis van weerbaarheid omschreven als 'het vermogen tot verdediging'. Vanuit de psychologie wordt het begrip 'weerbaarheid' gedefinieerd als 'het vermogen om op te komen voor jezelf' en 'het kunnen stellen van grenzen als een ander deze overschrijdt'.³ Doorgaans wordt daar echter aan toegevoegd dat dit op een prosociale manier moet gebeuren. Een weerbaar persoon respecteert de grenzen van andere mensen. Daarmee raakt het begrip ook aan assertiviteit, dat verwijst naar het opkomen voor de eigen belangen zonder agressief te worden, toe te geven of de situatie te ontvluchten. Assertief gedrag wordt dan ook als een belangrijk onderdeel van weerbaarheid beschouwd.⁴

¹ Smith & Carlson, 1997.

² Boelhouwer, 2013.

³ Van Veen, 2008, p. 1; Van Schaik, 2012.

⁴ Henderson, 2012.

Weerbaar zijn vraagt om een actieve betrokkenheid van de persoon zelf en houdt ook altijd verband met de omgeving waarin de persoon zich bevindt.⁵ In de relatie met anderen en de bredere context van situaties en omstandigheden blijkt of de persoon over de competenties beschikt om voor zichzelf op te komen en grenzen te stellen en daarmee in staat is om zichzelf te verweren. Dit betekent ook dat mensen in bepaalde situaties weerbaarder kunnen reageren dan in andere contexten die voor hen niet veilig en vertrouwd zijn.⁶ Weerbaarheid heeft dan ook voor een groot deel te maken met de manier waarop een persoon reageert op een grensoverschrijdende situatie die als stressvol wordt ervaren.⁷ In die zin is weerbaar gedrag een 'adaptieve' of gepaste manier van omgaan met een stressvolle situatie. Dit betreft zowel gedragingen als gedachten die als 'strategie' kunnen dienen voor het omgaan met de situatie, zoals steun zoeken van anderen (door om hulp of advies te vragen, of door te vertellen over wat je hebt meegemaakt) en het proberen te reguleren van de eigen emoties.

Veerkracht

Sommige jongeren groeien op in omstandigheden met een groot aantal factoren die een bedreiging vormen voor hun ontwikkeling, maar slagen er desondanks in om ongeschonden en zelfs succesvol de volwassenheid te bereiken. In de ontwikkelingspsychologie wordt dit fenomeen aangeduid met de term 'resilience' of 'veerkracht'. Op zoek naar verklaringen is onderzoek gedaan naar de levensroutes van deze jeugd en de zogenaamde beschermende factoren die een rol hebben gespeeld in de mate waarin zij bestand bleken te zijn tegen de risico's waar zij in hun opgroeien mee te maken kregen. Dergelijke longitudinale studies hebben inzicht gegeven in een aantal aspecten die van groot belang zijn voor deze veerkracht.⁸ Een van de belangrijkste aspecten bleek de aanwezigheid van sterke sociale steun. Risicjongeren die kunnen terugvallen op mensen in de directe omgeving, blijken beter in staat om te voldoen aan de eisen die een samenleving stelt voor succesvol functioneren, zoals probleemoplossend vermogen en het aangaan van sociale relaties.⁹ Gebrek aan deze competenties wordt geassocieerd met emotionele instabiliteit en onaangepaste gedragspatronen. Kinderen van ouders of verzorgers die als positief rolmodel voor hen functioneren, of jeugdigen met een betrokken volwassene in de omgeving, blijken ondanks de risicovolle omstandigheden later in hun leven meer succes te hebben op het gebied van opleiding, werk en sociale relaties in vergelijking met risicajeugd die niet kan profiteren van deze beschermende factoren.¹⁰ Naast dergelijke vormen van sociale steun blijkt ook de ontwikkeling van persoonlijke kenmerken van belang te zijn, zoals een hoog zelfvertrouwen en een 'interne locus of control'. Dat laatste houdt in dat men de overtuiging heeft zelf controle te hebben over omstandigheden in het leven in plaats van dit toe te schrijven aan externe factoren. Ook de bekwaamheid in het uitvoeren van zogenaamde ontwikkelingstaken die bij een bepaalde leeftijd horen, blijkt samen te hangen met de mate waarin een individu ondanks risico's in staat is succesvol op te groeien.

Dit sluit goed aan bij de theorieën over stress en coping, die het resultaat van een stressvolle gebeurtenis en de uitwerking ervan op het individu, toeschrijven aan een

⁵ Nicolay, 2015

⁶ Steenbergen, Boonman & de Leeuw, 2016.

⁷ Boelhouwer, 2013.

⁸ Garnezy, Masten & Tellegen, 1984, in Moritsugu et al., 2010; Rutter, 1985, 1987, in Moritsugu et al., 2010; Sandler, 1980, in Moritsugu et al., 2010; Werner & Smith, 2001.

⁹ Sandler, 1980, in Moritsugu et al., 2010.

¹⁰ Werner & Smith, 2001.

combinatie van persoonlijke kenmerken – zoals vaardigheden en de aanwezige kennis of informatie – en situationele kenmerken of omgevingsfactoren zoals sociale of materiële steun.¹¹ Met betrekking tot de manier van omgaan met stressvolle situaties, wordt onderscheid gemaakt naar actieve en passieve ‘copingstrategieën’.¹² Actieve strategieën zijn doorgaans gericht op probleemoplossing en worden meer toegepast als de stressvolle situatie wordt ervaren als iets dat controleerbaar is, waar men grip op zou kunnen hebben. Passieve strategieën zijn doorgaans meer gericht op emoties en het aanpassen aan de stressvolle situatie zonder deze te willen veranderen. Derhalve worden deze strategieën vaker toegepast als de situatie als onbeheersbaar wordt ervaren. ‘Coping’ door jeugdigen wordt als effectief beschouwd wanneer zij in staat zijn om verschillende strategieën toe te passen en goed kunnen inschatten in welke context welke (type) strategie geschikt is. De mate waarin zij daarin slagen houdt ook verband met de middelen en het vermogen dat zij tot hun beschikking hebben. Voorbeelden hiervan zijn de eigen overtuigingen – zoals de eerdergenoemde ‘interne locus of control’ en zelfwaardering – maar ook de mate van sociale steun, probleemoplossende vaardigheden, aanwezige kennis, fysieke en mentale gezondheid en zelfs ‘economische middelen’ spelen daarin een rol.

Met name jeugdigen hebben geen stabiele stijl in het omgaan met stressvolle situaties maar kunnen wisselende strategieën hanteren.¹³ Dat biedt ook mogelijkheden om in te grijpen in dit proces en nieuwe, werkzame strategieën aan te leren. In reactie op bovenstaande inzichten zijn interventies ontwikkeld die zich richten op het bevorderen van competenties onder risicojeugd zodat zij beter in staat zijn om te gaan met risicovolle omstandigheden en die hen helpen om de emoties die dit oproept beter te begrijpen.¹⁴ Een van de meest veelbelovende benaderingen op dit gebied zijn interventies die zich richten op het trainen van sociale vaardigheden en cognitieve probleemoplossende vaardigheden.¹⁵ De nadruk ligt in dergelijke trainingen op het verkennen van verschillende strategieën om een bepaald doel te bereiken of met specifieke situaties om te gaan en leert deelnemers rekening te houden met de consequenties van elk van deze strategieën. Deze interventies richten zich op het aanleren van vaardigheden op het gebied van o.a. helder communiceren, vriendelijke interacties initiëren, het weerstaan van groepsdruk, zelfcontrole en sensitief zijn naar de behoeften en rechten van anderen.¹⁶ Door jongeren te trainen in dergelijke vaardigheden blijken zij beter hun weg te kunnen vinden in een nieuwe omgeving, beter bestand te zijn tegen groepsdruk en gemakkelijker nieuwe relaties aan te gaan met leeftijdsgenoten.¹⁷ Op de langere termijn dragen deze vaardigheden bij aan een beter functioneren in de maatschappij.¹⁸

Omdat gezinnen een cruciale context vormen voor de ontwikkeling van jongeren, is het belangrijk om bij interventies ook aandacht te besteden aan de ondersteuning van de gezinsrelaties. Daarnaast is het juist voor jongeren die blootstaan aan risico’s van belang dat er in hun netwerk ondersteunende volwassenen zijn buiten de ouders om.¹⁹ Echter,

¹¹ Dohrenwend, 1978, in Moritsugu et al., 2010.

¹² Smith & Carlson, 1997.

¹³ Smith & Carlson, 1997.

¹⁴ Cowen, 1985, in Moritsugu et al., 2010; Brooks, 1994, in Smith & Carlson, 1997.

¹⁵ Magee Quinn et al., 1999, in Moritsugu et al., 2010; Cowen, 1980, in Moritsugu et al., 2010; Mesters, 2015.

¹⁶ Smith & Carlson, 1997.

¹⁷ Elias et al., 1986, in Moritsugu et al., 2010.

¹⁸ Cowen, 1980, in Moritsugu et al., 2010.

¹⁹ Werner, 1982.

om bij te dragen aan de veerkracht en weerbaarheid van jongeren is de omvang van het sociaal netwerk minder belangrijk dan de mate waarin de jongere het netwerk als steunend ervaart. Verbinding met leeftijdsgenoten en deelname aan activiteiten die in sociaal opzicht voldoening geven kunnen dan ook van grote waarde zijn als 'bescherming' voor jongeren die bovengemiddeld blootstaan aan stress of andere risicofactoren.

1.2 Competentiebeleving

Een andere beschermingsfactor tegen negatieve invloeden die in de literatuur vaak wordt genoemd is een gezond gevoel van eigenwaarde en een positief zelfbeeld. Vanaf het begin van de adolescentie raken jongeren gevoeliger voor krenkingen van het zelfbeeld. Het gevoel van eigenwaarde wordt voor een groot deel ontleend aan de sociale betekenis die jongeren aan zichzelf toeschrijven, gebaseerd op het oordeel van anderen dat zij daarover 'ervaren'.²⁰ Het gaat dus om hun eigen interpretatie of inschatting van hoe anderen over hen oordelen.

Bij de processen die van belang zijn voor de opbouw van het zelfbeeld en het gevoel van eigenwaarde bestaat een sterke relatie tussen cognitie en emotie. Dit lijkt een wederkerige verhouding te zijn.²¹ Enerzijds worden gevoelens over situaties en ervaringen beïnvloed door de wijze waarop de persoon daarover denkt. Anderzijds lijkt de cognitie, het denken, ook te worden gestuurd door emoties. Als men boos is, heeft men bijvoorbeeld eerder de neiging om het handelen van anderen als vijandig te interpreteren, en als men het handelen van anderen als vijandig ervaart, zal dit eerder boosheid oproepen.

Emotionele competentie

Een belangrijk onderdeel van de ontwikkeling van jongeren bestaat uit het ontwikkelen van emotionele vaardigheden. Dit betekent dat zij 'emotioneel geladen informatie' op een goede manier kunnen verwerken en geschikte oplossingen kunnen vinden voor situaties die hen emotioneel uitdagen.²² Zeker gezien de ingrijpende veranderingen die optreden in de adolescentie en de emotionele turbulentie die daarmee gepaard gaat, zijn deze emotionele vaardigheden van groot belang. Voorwaarde daarvoor zijn kennis en inzicht in de eigen emotionele processen.²³ Daarmee houdt de emotionele competentieontwikkeling – ook wel emotionele intelligentie genoemd²⁴ – mede verband met cognitieve vaardigheden. Het betreft met name inzicht in de oorzaken van emoties, de manier waarop je hiermee om kunt gaan en de manier waarop je emoties beleeft. Inzicht in deze processen stelt jeugdigen in staat om hun eigen gevoelens als ook de emoties van anderen te begrijpen en te reguleren.²⁵ Vanaf een jaar of zes leren kinderen de cultureel bepaalde 'regels' over het tonen van emoties gericht op het beschermen van henzelf of de ander. Zij leren bijvoorbeeld hun angst te verbergen, omdat zij anders worden uitgelachen of om hun boosheid te temperen en daarmee niet de gevoelens van een ander te kwetsen. In de adolescentie worden deze regulatieprocessen steeds meer afgestemd op de aard en kwaliteit van relaties, jongeren passen de mate waarin en manier waarop zij hun gevoelens uiten aan de context en andere aanwezigen aan.²⁶ Daarnaast leren ze ook om invloed uit te oefenen op de manier waarop zij hun emoties ervaren. Hoe ouder zij worden, hoe meer zij cognitieve strategieën benutten voor het omgaan met

²⁰ Stegge, 2010.

²¹ Scherer, 2003, in Stegge, 2010.

²² Stegge, 2010.

²³ Izard, 2009 in Slot & Van Aken, 2010.

²⁴ Cheung, Cheung & Hue, 2015.

²⁵ Stegge & Meerum Terwogt, 2007 in Slot & Van Aken, 2010.

²⁶ Saarni, 1999 in Stegge, 2010.

bepaalde situaties, zoals het selectief richten van de aandacht (o.a. afleiding) of cognitieve herwaardering.²⁷ Dit laatste betekent dat de jongere een argumentatie opbouwt die de emotie meer acceptabel maakt. Gedurende de adolescentie worden deze 'copingstrategieën' voor het omgaan met emoties steeds meer verfijnd en wordt er meer gereflecteerd op het emotionele probleem en mogelijke oplossingen. Bijvoorbeeld of het een situatie betreft waar zij zelf iets aan kunnen veranderen en of zij hulp van anderen moeten inschakelen. Zij gaan daarbij gemiddeld genomen ook steeds vaker de confrontatie aan met een emotionele gebeurtenis in plaats van te kiezen voor afleiding of ontwijken. Dit heeft ook te maken met de verwachting dat een dergelijke aanpak op de langere termijn beter voor hen zal uitpakken.

Naast deze meer cognitieve benadering, hebben emoties en de ervaring daarvan ook een sterke affectieve component. Gesprekken over emotionele gebeurtenissen kunnen jongeren helpen om deze twee elementen bij elkaar te brengen. Bovendien zorgt dit voor een gevoel van verbondenheid, vergroot het de vaardigheden om verschillende perspectieven in te nemen en helpt het bij het reguleren van emoties.²⁸ Ervaringen die zij opdoen in interacties met anderen, met name leeftijdsgenoten, spelen daarbij een belangrijke rol.

Andersom hebben emoties ook invloed op cognitieve processen, zoals het verwerken van informatie en het nemen van beslissingen. Onderzoek uit de neuropsychologie toont aan dat impulsief of risicovol gedrag bij adolescenten (en jongvolwassenen) kan worden toegeschreven aan een sterkere nadruk op emotionele processen: zij laten zich meer leiden door emoties.²⁹ Samen met de versterkte behoefte aan acceptatie door leeftijdsgenoten in deze fase, is dit een logische verklaring voor de grote rol die de emotie schaamte bij jongeren speelt. Schaamte speelt een grote rol in het veiligstellen van de sociale belangen: mensen willen graag dat anderen positief over hen denken. Als anderen zich van hen af dreigen te keren, treedt er schaamte op over het (onaantrekkelijke) beeld dat anderen van hen hebben en leidt dit vaak tot een negatieve zelfevaluatie. Met name bij adolescenten worden schaamte-ervaringen sterker gerelateerd aan het gevoel van eigenwaarde en de eigen identiteit.³⁰

Gevoelens hangen niet alleen samen met de onmiddellijke situatie die deze oproepen, maar hebben vaak ook te maken met het verleden. Het bewustzijn daarvan en de reflectie daarop spelen vervolgens een rol in de betekenisgeving van deze persoonlijke ervaringen en heeft dan ook belangrijke consequenties voor het zelfbeeld en de relaties met anderen. Via deze weg zijn emoties ook van invloed op de identiteits- en persoonlijkheidsontwikkeling.³¹ Als een specifieke emotie centraal komt te staan in de ontwikkeling van een jongere dan zullen nieuwe gebeurtenissen in toenemende mate worden benaderd vanuit deze algemene stemming of centrale emotiedispositie en daarmee sterke invloed uitoefenen op de verdere ontwikkeling.

De veranderingen waarmee jongeren in de adolescentie te maken krijgen, zijn een grote uitdaging voor hun emotionele competentie. Daarom zijn vaardigheden om emoties te reguleren juist in deze periode erg belangrijk. Zij moeten leren zich aan te passen aan veranderende omstandigheden, teleurstellingen verwerken en belangrijke keuzes maken ten aanzien van hun opleiding, toekomstige beroep en levensovertuiging. Als zij tekortschieten in het reguleren van hun emoties kan dit leiden tot emotionele problemen, mede omdat jongeren geneigd zijn om zich continu te vergelijken met anderen en extra

²⁷ Stegge, 2010.

²⁸ Zeman & Shipman, 1997 in Stegge, 2010.

²⁹ Steinberg, 2005 in Stegge, 2010.

³⁰ Mills, 2005 in Stegge, 2010.

³¹ Stegge, 2010.

gevoelig zijn voor de mening van anderen.³² Afwijzing kan leiden tot zowel depressieve klachten als agressieve reacties. Dat onderstreept het belang van een positief zelfbeeld en een gezond gevoel van eigenwaarde als buffer tegen het ontwikkelen van deze problemen in reactie op dergelijke situaties.

Gevoel van eigenwaarde en zelfeffectiviteit

Emotionele intelligentie, in de betekenis zoals hierboven toegelicht, namelijk de competentie om de eigen emoties en die van anderen te begrijpen en deze inzichten te 'benutten', is van essentieel belang voor de ontwikkeling van een gevoel van eigenwaarde.³³ Het gevoel van waarde te zijn is een cruciaal aspect in het bestaan van mensen en hun identiteit. Het blijkt sterk verband te houden met het verhogen van welbevinden en een geluksgevoel en het verminderen van stress en negatieve gevoelens.³⁴ Daarnaast lijkt een gevoel van eigenwaarde bij te dragen aan burgerschap en pro sociaal gedrag in zijn algemeen.³⁵

Een sociale 'basis' voor het gevoel van eigenwaarde is sociale competentie in vriendschappen en andere sociale relaties. Sociale ervaringen zijn dan ook een cruciaal element in het vormen van het gevoel van eigenwaarde.³⁶ In het bijzonder voor jeugd is gebleken dat sociale competentie (beleving), de kwaliteit van relaties en mede daarmee inzicht in de eigen emoties en die van anderen een sleutelrol blijkt te spelen in de mate waarin men gevoel van eigenwaarde ervaart.³⁷

Een ander concept, gerelateerd aan gevoel van eigenwaarde, is 'zelfeffectiviteit'. Daarmee wordt verwezen naar de verwachtingen die men heeft van de eigen vaardigheden. Bandura noemde dit 'self efficacy beliefs'³⁸. Mensen met veel geloof in eigen kunnen blijken hun vaardigheden ook vaker te benutten en blijven dit ook doen als zij te maken krijgen met tegenslag. Mensen met weinig geloof in eigen kunnen zetten hun vaardigheden minder vaak in en geven sneller op, ook als het niveau van hun vaardigheden in de praktijk niet afwijkt van anderen. Niet hun daadwerkelijke vaardigheden, maar het eigen geloof daarin is dus van doorslaggevend belang in de afweging om wel of niet door te zetten. Daarmee is zelfeffectiviteit ook een cyclisch proces: meer geloof in eigen kunnen leidt ertoe dat mensen langer doorzetten, waardoor zij de kans vergroten dat zij de betreffende vaardigheid gaan beheersen, wat vervolgens weer leidt tot een versterkt geloof in eigen kunnen en minder kans op defensief of ontwijkend gedrag. Andersom geldt dat het ontwijken van stressvolle of uitdagende gebeurtenissen een belemmering vormt voor het ontwikkelen van vaardigheden om hier mee om te gaan. Het daaruit voortvloeiende gebrek aan competentie voorziet vervolgens in een realistische basis voor (angst voor) falen en daarmee kan het patroon zichzelf in stand houden.

Zelfeffectiviteit is geen aangeboren eigenschap, maar kan door verschillende factoren beïnvloed worden. Dat biedt ook de mogelijkheid om via interventies het geloof in eigen kunnen te versterken. Uit onderzoek van Bandura blijkt dat vier factoren hierbij een belangrijke rol spelen die interventies kunnen benutten:

³² Slot & Van Aken, 2010; Stegge, 2010.

³³ Cheung, Cheung & Hue, 2015.

³⁴ Tracy, Cheng, Robins & Tresniewski, 2009.

³⁵ Johnson, Beebe, Mortimer & Snyder, 1997.

³⁶ Leary, 2012, in Cheung, Cheung & Hue, 2015.

³⁷ Ruiz & Silverstein, 2007.

³⁸ Bandura, 1977.

1. *Persoonlijke prestaties / directe ervaringen*. Deze factor heeft de sterkste invloed op het niveau van zelfeffectiviteit. Succeservaringen dragen bij aan sterk geloof in eigen kunnen terwijl ervaringen van falen dit geloof juist ondermijnen. Als de persoon op basis van eerdere succeservaringen al een sterke zelfeffectiviteit heeft ontwikkeld, zullen faalervaringen minder negatieve impact hebben dan wanneer deze al in een eerder stadium plaatsvinden.
2. *Andermans prestaties / indirecte ervaringen*. Succeservaringen van anderen waarmee de persoon zich kan identificeren vergroten het geloof in eigen kunnen ('Als hij/zij het kan, dan kan ik het ook'). Dat geldt met name als duidelijk is dat ook zij daarbij twijfels of andere moeilijkheden hebben moeten overwinnen. Als het verschil in niveau met de ander erg groot is, kunnen andermans succeservaringen juist zorgen voor een verminderd geloof in eigen kunnen ('Dat lukt mij nooit').
3. *Aanmoediging*. Wanneer anderen hun geloof in de vaardigheden van de persoon uitspreken, leidt dit tot een sterker geloof in eigen kunnen. Voorwaarde is wel dat zij daarnaast ook gefaciliteerd worden in het succesvol uitvoeren van de betreffende vaardigheid. Andersom zijn uitingen van ongeloof in de vaardigheden van de persoon door anderen juist een bron van minder geloof in eigen kunnen.
4. *Emotionele arousal / Fysiologische factoren*. Stressvolle gebeurtenissen leiden tot 'emotionele', lichamelijke reacties op basis waarvan de persoon conclusies trekt over de persoonlijke competentie. Via deze weg kan emotionele arousal ook invloed hebben op het geloof in eigen kunnen, met name in uitdagende situaties. Doorgaans verwachten mensen meer succes als zij weinig 'arousal' of spanning ervaren. Angstige reacties versterken de angst voor stressvolle situaties en dat kan ertoe leiden dat de persoon zichzelf in het vervolg dermate opwindt dat de spanning een niveau bereikt dat veel verder gaat dan de daadwerkelijke spanning die oorspronkelijk werd ervaren.

Op basis van deze inzichten komen Bandura en zijn collega's tot de conclusie dat voor het versterken van de zelfeffectiviteit een proces van 'modeling' de meeste kans heeft op succes. Het gaat om een proces waarin vaardigheden worden voorgedaan, gecombineerd met positieve aanmoediging en vervolgens ruimte om direct ervaring op te doen met de betreffende vaardigheid. Dit zijn in het kort ook de bouwstenen van de sociale leertheorie. Daarnaast kan gebruik worden gemaakt van succeservaringen met een minder uitdagende vaardigheid, waardoor vervolgens een sterker algemeen geloof in eigen kunnen wordt opgebouwd en de kans op het succesvol aanleren van een nieuwe (meer uitdagende) vaardigheid wordt vergroot. '

Zelfwaardering en zelfcompassie

Ieder mens heeft al van kinds af aan de behoefte om effectief met zijn omgeving om te gaan. De motivatie daarvoor, ook wel beheersingsmotivatie genoemd, wordt sterker naarmate er aan eerdere (succes)ervaringen meer plezier is ontleend. Deze redenering is vergelijkbaar met de inzichten van Bandura die in het voorgaande zijn beschreven. De theorie rondom zelfwaardering van Susan Harter verklaart dit verband uit de affectieve reactie die mensen hebben op de ervaringen, zoals plezier en trots bij succes en teleurstelling of schaamte bij falen.³⁹ In dit model heeft zelfwaardering een centrale plaats, bestaande uit competentiebeleving op verschillende domeinen en een globaal gevoel van eigenwaarde. De term competentiebeleving verwijst daarmee naar een breed palet aan vaardigheden en vermogens en meer algemene domeinen zoals uiterlijk, moreel bewustzijn en sociale acceptatie. Het multidimensionale karakter van zelfwaardering betekent ook dat de competentiebeleving en de daaraan gelinkte motivatie om een

³⁹ Harter, 2012; Treffers e.a., 2002.

bepaalde vaardigheid te beheersen, per domein kan verschillen. Zo kan iemand een hoge competentie beleven op het gebied van sport en ook heel gemotiveerd zijn om daar steeds beter in te worden, en tegelijkertijd op het gebied van schoolvaardigheden een lage competentiebeleving en beheersingsmotivatie laten zien.

De zelfwaardering wordt versterkt wanneer een individu competentie ervaart op gebieden die hij of zij belangrijk vindt. Als er op dit gebied een discrepantie bestaat (men beleeft zichzelf niet als kundig op de belangrijke gebieden), dan is dit een aanslag op de zelfwaardering. Competentiebeleving op gebieden die men als minder belangrijk ervaart heeft daarentegen minder effect op de zelfwaardering. De domeinen waar het individu belang aan hecht, kunnen in de loop van de tijd verschuiven. Dit heeft te maken met de algemene ontwikkeling van jongeren (in een bepaalde fase hechten zij meer belang aan bepaalde domeinen) en wie betekenisvolle andere personen in hun leven zijn.

Net als bij de theorie over zelfeffectiviteit van Bandura bestaat er een belangrijke wisselwerking tussen gedrags- en omgevingsfactoren: de perceptie van de competentie beïnvloedt de prestaties, en de prestaties beïnvloeden de competentiebeleving en zelfwaardering. Het verschil is echter dat zelfeffectiviteit in de regel gekoppeld is aan specifieke taken of handelingen en competentiebeleving verband houdt met domeinen waar meerdere taken of vaardigheden bij kunnen horen. Bij de competentiebeleving op een bepaald domein baseren mensen hun oordeel op de vergelijking van hun eigen competenties op dat gebied met die van anderen of met hun eigen prestaties op andere gebieden.

Tegen de achtergrond van nadruk op prestaties, de belemmeringen die mensen ervaren in hun competentiebeleving en de lage zelfwaardering die daarbij hoort, wordt er steeds meer gezocht naar manieren om de competentiebeleving en het gevoel van eigenwaarde te versterken. Geïnspireerd door het boeddhisme is ook in de academische wereld van de psychologie steeds meer aandacht gekomen voor het begrip 'zelfcompassie'.

Zelfcompassie betekent: 1) vriendelijk en begripvol zijn naar jezelf op pijnlijke momenten of na ervaringen van falen, in plaats van harde zelfkritiek te uiten, en 2) negatieve ervaringen, gedachten en gevoelens in een breder perspectief te plaatsen in plaats van jezelf daarmee overmatig te identificeren.⁴⁰ Dat laatste verwijst naar de erkenning dat imperfectie, het maken van fouten en de ervaring van problemen in het leven een universeel onderdeel is van het menselijk bestaan en dus niet alleen iets is dat jou als individu overkomt. Dat betekent niet dat negatieve gevoelens onderdrukt of overdreven worden, (zelf)compassie is juist alleen mogelijk als deze gevoelens erkend worden maar met enige afstand van de eigen emotie. Het gevaar is wel dat zelfcompassie doorschiet naar zelfmedelijden als het niet lukt om deze gevoelens in perspectief te plaatsen. Ook kan het omslaan in gemakzucht als het niet leidt tot het ondernemen van stappen om het eigen welbevinden te verbeteren. Zelfcompassie moet dus altijd gepaard gaan met bewustwording van deze valkuilen om een positieve impact op het welbevinden en functioneren van de persoon te kunnen hebben.

Eerder onderzoek suggereert dat een toename in (daadwerkelijke) zelfcompassie samengaat met een toename in psychologisch welbevinden. Zo blijkt dat hogere scores voor zelfcompassie gerelateerd zijn aan enerzijds minder zelfkritiek, minder depressie en minder angst, en anderzijds meer levensvoldoening, meer sociale verbinding en een betere emotionele intelligentie.⁴¹

⁴⁰ Neff, Kirkpatrick & Rude, 2007.

⁴¹ Neff, 2003.

§ 2. IDENTITEITSONTWIKKELING EN TOEKOMSTORIËNTATIE

Een belangrijk onderdeel van de ontwikkeling van jongeren is zich oriënteren op de wereld buiten hun bekende omgeving. Omdat zij nog moeten verkennen hoe de wereld eruit ziet, hebben zij vaak nog onvoldoende zicht op de mogelijkheden die daar liggen en hoe deze te benutten. Dit is niet alleen van belang voor hun toekomstperspectief en een positieve integratie in de maatschappij, maar heeft ook een belangrijke functie in het proces van identiteitsontwikkeling dat jongeren doormaken.

De vorming van identiteit staat centraal in de ontwikkelingspsychologische opvattingen van Erikson.⁴² Het begrip 'identiteit' wordt volgens hem gekenmerkt door twee elementen: 1) zelfbewustzijn van continuïteit en consistentie in de persoon die men is en 2) de erkenning hiervan door anderen uit de omgeving. De adolescentie is een cruciale periode voor identiteitsontwikkeling, omdat jongeren de vertrouwde zekerheden van de kindertijd loslaten en zich extra richten op de veranderde sociale verwachtingen van de omgeving nu zij de transitie naar volwassenheid doormaken. Tijdens deze ontdekkingstocht vol keuzemomenten in de persoonlijke, relationele en maatschappelijke sfeer, ontwikkelt zich langzamerhand een besef van eigen identiteit met een min of meer vaste, herkenbare stijl.

Voor een goed verloop van de identiteitsvorming van jeugd is begeleiding en een positieve stimulans uit de omgeving van essentiële waarde.⁴³ Van belang is de aanwezigheid van adequate rolmodellen waar jongeren een voorbeeld aan kunnen nemen, als ook een sociale omgeving die het aanleren van nieuw gedrag positief bevestigt. Een belangrijk onderdeel van deze sociale omgeving vormt het gezin, maar ook andere omgevingen waarin een jongere zich bevindt, zoals school en buurt, en de maatschappelijke inrichting van de samenleving in het algemeen hebben hierin een rol van betekenis.

Het belang van een goed verloop van de identiteitsontwikkeling blijkt onder andere uit de manier waarop jongeren functioneren in de maatschappij.⁴⁴ Jongeren die een stevige identiteit hebben opgebouwd op basis van verkennen, experimenteren en sterke interpersoonlijke relaties, hebben meer kans op een positieve integratie in de maatschappij. Jongeren die weinig bezig zijn met het exploreren van hun identiteit, opportunistische keuzes maken in hun leven en geen hechte relaties opbouwen, nemen vaak een minder gunstige positie in de samenleving in en kampen vaker met depressie en sociaal-emotionele problemen.⁴⁵ Ook komen deze jongeren relatief vaker in aanraking met justitie.⁴⁶

Er zijn verschillende factoren die van invloed zijn op de mate waarin iemand actief bezig is met het exploreren van zijn identiteit.⁴⁷ Allereerst gaat het om persoonsgebonden factoren zoals zelfwaardering, inzicht in eigen capaciteiten en behoeften, en openstaan voor nieuwe ervaringen. Maar er spelen ook contextgebonden factoren een rol, zoals de keuzemomenten waarmee een individu geconfronteerd wordt en de mate waarin zijn of haar omgeving het exploreren van keuzes en mogelijkheden stimuleert en ondersteunt. Jongeren stimuleren om hun eigen identiteit te verkennen heeft dan ook een belangrijke functie in het proces van persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke integratie.

⁴² Erikson, 2008; Erikson, 1983.

⁴³ Meijers, 2008; Westenberg & Gjerde, 1999, in Bosma, 2010.

⁴⁴ Marcia, 1993, in Bosma, 2010.

⁴⁵ Meeus et al., 2012; Crocetti et al., 2008, in Bosma, 2010.

⁴⁶ Meeus et al., 2012

⁴⁷ Grotevant, 1987, in Bosma, 2010.

Tijdens de adolescentie spelen voorbeeldfiguren en idealen een belangrijke rol in de vorming van identiteit en het bevestigen van een innerlijk levensplan. Voor het verstevigen van de identiteit van jongeren is het belangrijk dat zij in kaart brengen wie zij zijn, wat hun waarden zijn en welke richting zij willen geven aan hun leven.

De valkuil in deze periode is volgens Erikson voornamelijk 'rolverwarring'.⁴⁸ Dit betekent dat het een jongere niet lukt om de verschillende aspecten die onderdeel vormen van zijn of haar identiteit met elkaar te verenigen. Vaak betekent dit dat de jongere het gevoel heeft definitief te moeten kiezen tussen bepaalde identiteitsonderdelen. Dit kan ook samenhangen met een conflict tussen enerzijds individuele voorkeuren van de jongere en anderzijds verwachtingen die vanuit samenleving of gemeenschap worden gesteld. Dit kan betrekking hebben op een variëteit aan onderdelen van identiteit zoals de seksuele identiteit, professionele identiteit en levensbeschouwelijke identiteit. Jongeren uit migrantengezinnen krijgen op dit gebied vaak te maken met een extra uitdaging. Zij worden doorgaans meer dan autochtone jongeren geconfronteerd met een diversiteit aan leefwerelden die identiteitsvragen oproepen en het risico op rolverwarring vergroten. Aandacht voor reflectie op de eigen identiteit is bij deze jongeren daarom extra van belang.

Toekomstoriëntatie

Een belangrijk onderdeel van identiteitsontwikkeling is hoe jongeren naar hun toekomst kijken.⁴⁹ Het belang van oriëntatie op de toekomst – wat niet alleen betekent daarover te fantaseren, maar ook concrete doelen te stellen en plannen te maken – blijkt uit de relatie tussen aspiraties en welbevinden. Mensen die zich inspannen voor iets dat voor hen persoonlijk van belang is, zijn gelukkiger dan mensen die geen sterke dromen of aspiraties hebben.⁵⁰ Het blijkt dat naar een doel toe werken en bezig zijn met zaken die uitdagend zijn en voldoening bieden, zelfs belangrijker zijn voor het welzijn dan het bereiken van dat doel. Wanneer passie en stimulans ontbreken, is de zoektocht naar welke zaken een gevoel van motivatie en passie oproepen een prioriteit. Zowel het maken van toekomstplannen als het verkennen van de eigen kwaliteiten en drijfveren zijn hierbij van grote waarde.

De mate waarin mensen in staat zijn ambitieuze doelen te stellen of te streven naar een betere toekomst, hangt samen met hun sociale positie.⁵¹ Bij de oriëntatie op de toekomst blijken jongeren zich dan ook sterk te baseren op hun omgeving en de sociale normen die daar gelden. Dit lijkt ertoe te leiden dat jongeren uit lagere sociale klassen lagere aspiraties hebben dan jongeren uit hogere sociale klassen. Doordat zij hogere doelen nastreven en in hun omgeving concrete voorbeelden hebben die hen de weg wijzen voor het realiseren van deze doelen, maken jongeren uit hogere sociale klassen ook meer kans om hun doelen te bereiken.⁵² Jongeren uit lagere sociale klassen beschikken vaak slechts in beperkte mate over succesvolle voorbeelden in hun omgeving, zodat zij minder goed weten op welke wijze zij hun hoge aspiraties kunnen realiseren.⁵³ Het verkennen van hun keuzemogelijkheden en het aanreiken van deze ontbrekende voorbeelden zou een mogelijkheid zijn om de aspiraties van deze jongeren te stimuleren.

⁴⁸ Erikson, 1983.

⁴⁹ Bosma, 1985.

⁵⁰ Lyubomirsky, 2007.

⁵¹ Appadurai, 2004; Baillergeau, Duyvendak & Abdallah, 2015.

⁵² Baillergeau, Duyvendak & Abdallah, 2015.

⁵³ Crul, 2003.

Oriëntatie op de toekomst en het maken van toekomstplannen zijn voor jongeren belangrijke zaken, omdat zij voor keuzes komen te staan die hun toekomstige volwassen bestaan sterk beïnvloeden. Bovendien is hoe jongeren naar hun toekomst kijken gerelateerd aan verschillende vormen van jeugdproblematiek zoals delinquentie, middelengebruik en verkeerde schoolkeuze.⁵⁴ Toekomstoriëntatie is dan ook een belangrijk onderdeel van de ontwikkeling van jeugd, waarin zowel de jongere zelf als zijn of haar omgeving een belangrijke rol speelt. Interesses, plannen en overtuigingen met betrekking tot de toekomst ontwikkelen zich namelijk in sociale interactie met andere mensen. In de eerste plaats zijn dat ouders, maar ook leeftijdsgenoten en andere personen uit het sociaal netwerk van jongeren. Zij spelen een belangrijke rol bij het stimuleren tot reflectie op de toekomst en kunnen als voorbeeld dienen waar jongeren zich aan spiegelen bij de oriëntatie op hun eigen toekomst.

Toekomstoriëntatie is een proces dat bestaat uit drie fasen: 1) doelen stellen, 2) plannen maken en 3) de haalbaarheid ervan evalueren.⁵⁵ Deze fasen hangen nauw met elkaar samen. Doelen stellen en plannen maken worden bijvoorbeeld beïnvloed door de manier waarop mensen gevolgen toeschrijven aan factoren binnen of buiten zichzelf. Daarnaast wordt de haalbaarheid van toekomstplannen mentaal geëvalueerd aan de hand van het huidige beeld dat mensen hebben van hun eigen competentie. Er zijn aanwijzingen dat mensen met een hoog zelfvertrouwen het behalen van doelen of plannen meer aan zichzelf toeschrijven dan mensen met een laag zelfvertrouwen. Toekomstoriëntatie heeft dus niet alleen een cognitieve dimensie waarbij jongeren informatie moeten kunnen verzamelen en daar vervolgens conclusies uit moeten trekken, maar heeft voor een groot deel ook te maken met inzicht in hun eigen levensverhaal en de manier waarop zij daar op kunnen reflecteren.⁵⁶ De gedachte daarachter is dat jongeren door meer bewustwording van en reflectie op hun eigen levensvisie en de waarden die daarin centraal staan, niet alleen meer inzicht krijgen in hun eigen identiteit maar ook hun keuzes met betrekking tot studie en loopbaan beter kunnen funderen.

§ 3. MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE EN BETROKKENHEID

In de voorgaande paragrafen is herhaaldelijk gewezen op het belang van maatschappelijke participatie en integratie van jongeren voor hun ontwikkeling. Ondanks de velen manieren waarop dit zijn plaats heeft of kan hebben, springen met name 'jeugdparticipatieve' initiatieven die erop gericht zijn jeugd actief te betrekken bij het vormgeven van de samenleving in het oog. Eind zestiger jaren van de vorige eeuw, komt het verschijnsel jeugdparticipatie in allerlei vormen sterk opzetten. Van de kant van politieke organen, maatschappelijke instanties en niet te vergeten jeugdbewegingen zelf worden initiatieven genomen om jeugdparticipatie te stimuleren. Belangrijke overwegingen daarbij zijn dat het voorbereiden van jonge mensen op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid door processen van ontzuiling en individualisering klaarblijkelijk geen automatisme meer vormen in de opvoeding en dat voor het behoud van de democratie het leren van maatschappelijk participeren van belang wordt geacht. De nadruk op jeugdparticipatie is tevens voortgekomen uit de visie dat meedoen, invloed uitoefenen en verantwoordelijkheid dragen als volwaardige burger belangrijke rechten

⁵⁴ Nurmi, 1991.

⁵⁵ Nurmi, 1991.

⁵⁶ Meijers, Kuijpers & Winters, 2010b.

van de jeugd zijn. In het VN-verdrag inzake de rechten van het kind, wordt jeugdparticipatie als een expliciet recht benoemd.⁵⁷ Dit behelst dat ieder kind het recht heeft om aan de gemeenschappen waar het onderdeel van uitmaakt, actief deel te nemen. Actieve deelname omvat zowel een gevoel van lidmaatschap als het leveren van een bijdrage aan de desbetreffende gemeenschappen.⁵⁸ In 1993 maakt het ministerie van VWS de actieve betrokkenheid van jeugd bij de maatschappij tot speerpunt in het algemeen jeugdbeleid.⁵⁹ In 1995 verschijnt het boek 'Kinderen als medeburger. Kinder- en jeugdparticipatie als maatschappelijk opvoedingsperspectief', waarin Micha De Winter een lans breekt voor het belang voor kinderen en jongeren om ervaring op te doen met jeugdparticipatie. Sindsdien zijn vele initiatieven ondernomen om de inspraak van kinderen en jongeren te realiseren, zoals Kinder- en Jeugdraden op institutioneel en gemeentelijk niveau.

Jeugdparticipatie kent hoofdzakelijk twee varianten: 1) betrokkenheid van jeugd bij politieke processen en initiatieven, zoals jeugdraden en -panels, en 2) betrokkenheid bij (maatschappelijke) initiatieven en voorzieningen in de eigen directe omgeving.⁶⁰ Centraal bij jeugdparticipatie staan activeren en leren: het aanspreken van de eigen verantwoordelijkheid van jeugd en het in gang zetten van een informeel leerproces waarin zij kennis en vaardigheden opdoen die belangrijk zijn voor het ontwikkelen van democratisch burgerschap.⁶¹ Vanaf 2005 heeft de Nederlandse overheid het onderwijs een wettelijke verplichting opgelegd om dit leerproces grotendeels te faciliteren. De kennis en vaardigheden waarop wordt ingezet vanuit het burgerschapsonderwijs, zijn onder andere kennis over democratische basisprincipes, zoals gelijkwaardigheid, en (sociale) vaardigheden om een dialoog of debat aan te gaan.⁶²

Potentiële resultaten van jeugdparticipatie die regelmatig worden genoemd zijn naast inspraak en medezeggenschap, ook het vergroten van competenties van jongeren, het bevorderen van contacten en netwerken en een grotere maatschappelijke betrokkenheid. Deze hypothesen zijn echter niet of nauwelijks getest met behulp van effectonderzoek. Er is daarom tot nu toe slechts beperkte bewijsvoering beschikbaar met betrekking tot de effecten van jeugdparticipatie. Wel is gebleken uit een enquête onder jongeren die hebben deelgenomen aan politieke jeugdparticipatie initiatieven dat zij meer medezeggenschap ervaren en een betere competentiebeleving hebben.⁶³ Voor initiatieven op het gebied van maatschappelijke jeugdparticipatie zijn deze effecten niet aangetoond. Daarnaast is gebleken dat actieve betrokkenheid binnen één domein samenhangt met participatie op andere niveaus en terreinen. Er is echter niet duidelijk of het gaat om een oorzakelijk verband.

Een andere belangrijke conclusie uit dit onderzoek is dat een kleine groep jongeren systematisch niet bereikt wordt. Lager opgeleide jongeren en jongeren met een migratieachtergrond participeren minder dan hun autochtone en hoger opgeleide leeftijdsgenoten. Uit een internationaal onderzoek naar burgerschap in het voortgezet onderwijs komt naar voren dat leerlingen met een migratieachtergrond minder burgerschapskennis en -gedragingen bezitten, zoals kennis over het democratisch stelsel,

⁵⁷ VWS, 1993.

⁵⁸ Richard-Schuster & Pritzker, 2015.

⁵⁹ VWS, 1993.

⁶⁰ Zeijl, 2003.

⁶¹ Savornin Lohman, 1998.

⁶² Munniksma, Dijkstra, van der Veen, Ledoux, van de Werfhorst & ten Dam, 2017.

⁶³ Steketee, Mak, van der Graaf & Huygen, 2005.

in vergelijking met hun klasgenoten.⁶⁴ Dit sluit aan bij eerder onderzoek waaruit blijkt dat jeugdparticipatie vooral van toepassing is op oudere, mondige en hoger opgeleide jeugdigen.⁶⁵ Doorgaans worden ook jongeren met een psychische kwetsbaarheid slecht bereikt.⁶⁶

Juist voor kwetsbare adolescenten is een gevoel van betrokkenheid bij de samenleving belangrijk voor een positieve psychosociale ontwikkeling. Gevoelens van uitsluiting kunnen namelijk samengaan met een toename in delinquente gedragingen en lagere motivatie om te participeren in bijvoorbeeld het onderwijs.^{67 68}

In een onderzoek naar jeugdparticipatie in de vorm van betrokkenheid bij verenigingen, is aangetoond dat een grotere mate van jeugdparticipatie samengaat met sterkere prosociale waarden in de volwassenheid.⁶⁹ Deze maatschappelijke waarden betreffen een groter vertrouwen in de medemens, sterker altruïstische waarden, meer verantwoordelijkheidsgevoel voor publiek welzijn en een sterkere interesse in politiek. Daarnaast blijkt ook dat een hogere participatie in verenigingen voor jeugd verband houdt met betrokkenheid bij vrijwilligerswerk en giften aan maatschappelijke organisaties op latere leeftijd.

Als het begrip jongerenparticipatie breder wordt getrokken zijn er ook inzichten te vinden in de literatuur over en onderzoek naar maatschappelijke stages. Zo blijkt dat jongeren die een maatschappelijke stage hebben gedaan actiever worden in vrijwilligerswerk.⁷⁰ De beeldvorming over vrijwilligerswerk is onder jongeren na afloop van hun maatschappelijke stage ook een stuk positiever dan voorafgaand hieraan.⁷¹ Uit een recente meta-analyse is hiernaast effect gevonden van maatschappelijke stages op de academische, sociale en burgerschapscompetenties en -houdingen van jongeren. Dit effect was significant indien frequente reflectie, via bijvoorbeeld het schrijven van een verslag, op (schoolse) leerdoelen plaatsvond. De competenties en houdingen zijn als uitkomstmaten echter niet geconcretiseerd, waardoor het daadwerkelijke effect van maatschappelijke stages hierop onduidelijk blijft.⁷²

In de afgelopen decennia is steeds meer geïnvesteerd in burgerschapsonderwijs. Toch blijkt ook uit het onderzoek naar het Nederlandse burgerschapsonderwijs dat dit niet genoeg van de grond komt. De Inspectie van het Onderwijs sluit zich hierbij aan en concludeert dat de basiswaarden van de democratie onvoldoende worden gesocialiseerd in het primair en voortgezet onderwijs.⁷³ Er is op sommige scholen enkel sprake van een incidentie van het bespreken van morele burgerschapswaarden. In 2020 is het Wetsvoorstel Verduidelijking Burgerschap aangenomen, waarmee het verplichtende karakter van burgerschapseducatie is versterkt als een stok achter de deur voor scholen.⁷⁴ De behoefte om burgerschap onder jongeren te bevorderen blijft een speerpunt in het algemeen jeugdbeleid. Naast het intensief inzetten op burgerschapsonderwijs, wordt daarom sinds 2018 geëxperimenteerd met jeugdparticipatie vanuit het nationale Actieprogramma Maatschappelijke Diensttijd (MDT). Deze nieuwe beleidsmaatregel is ontstaan uit een samenwerking van de Nederlandse Jeugdraad (NJR), de Vereniging

⁶⁴ Munniksmas e.a., 2017.

⁶⁵ Bans, 2002; Hees, van, Bombeeck, Terpstra & Velema, 2004.

⁶⁶ Dudevszky & Witte, 2017.

⁶⁷ Kaulingfreks, 2016.

⁶⁸ Illias El Hadioui, 2015.

⁶⁹ Bekkers, Hooghe & Stolle, 2004.

⁷⁰ Bekkers, Spengelink, Ooms & Immerzeel, 2010.

⁷¹ Noorda & Sybesma, 2012.

⁷² Van Goethem, van Hoof, de Castro, van Aken en Hart, 2013.

⁷³ Inspectie van het Onderwijs, 2020

⁷⁴ Rijksoverheid, 2021.

Nederlandse Organisaties Vrijwilligerswerk (NOV) en ZonMw. Doel van het Actieprogramma is om jongeren met verschillende achtergronden de mogelijkheid te bieden om hun talenten te ontdekken en ervaring op te doen met het maken van maatschappelijke impact en het omgaan met diversiteit. Verschillende initiatieven, vanuit gemeenten, maatschappelijke organisaties, het onderwijs en het bedrijfsleven, hebben zich bij dit programma aangesloten.⁷⁵ De initiatieven richten zich op het faciliteren van ontmoeting, talentontwikkeling en maatschappelijke participatie, maar ook op toekomstoriëntatie via bijvoorbeeld schoolloopbaanbegeleiding.⁷⁶ Het Local Heroes programma zet in het kader van MDT in op al deze gebieden. De MDT-initiatieven worden vaak ingebed binnen het bestaande jongerenwerk, omdat het jongerenwerk een overbruggende functie kan spelen voor lastig te bereiken doelgroepen.⁷⁷ De meeste jongeren nemen op vrijwillige basis deel aan MDT, maar voor enkelen is deelname deels verplicht in verband met voortijdig schoolverlaten of behoud van een uitkering. Uit de resultaten van het onderzoek naar de experimenteerfase van MDT komt naar voren dat er nog geen beduidende veranderingen te ontdekken zijn in de burgerschapshoudingen van jongeren wat betreft diversiteit en het doen van vrijwilligerswerk. Voor veel jongeren lijkt MDT wel een eerste kennismaking met vrijwilligerswerk te betekenen en een ervaring waar zij voldoening uit halen. Verder hebben jongeren het idee dat zij tijdens MDT hun vaardigheden ontwikkelen, maar in de evaluatie wordt niet gespecificeerd om welke vaardigheden dit gaat. Er zijn ten slotte geen bevindingen over het effect van deelname op de intenties van jongeren om in de toekomst maatschappelijk te participeren. Een mogelijk effect moet uit vervolgonderzoek blijken.⁷⁸

⁷⁵ ZonMw, g.d.

⁷⁶ Doe mee met MDT, g.d.

⁷⁷ Metz, 2020.

⁷⁸ VWS, 2021

METHODIEK

HOOFDSTUK 2. DE METHODIEK VAN LOCAL HEROES

§ 1. Visie en doelstelling	22
§ 2. Doelgroep	24
§ 3. Methodische bouwstenen	26
§ 4. Programma onderdelen	33
§ 5. Succesfactoren en knelpunten	36

Inleiding

In dit hoofdstuk worden de inzichten met betrekking tot de methodiek van Local Heroes gepresenteerd, opgedaan op basis van beschikbare relevante documentatie, observatiemomenten (n=7), interviews met projectleiders en begeleiders (n=7) en interviews met samenwerkingspartners (n=10). Het betreft een inventarisatie en beschrijving van een aantal belangrijke bouwstenen van het programma en een analyse van succesfactoren en knelpunten. Allereerst wordt in het kort de visie van Local Heroes beschreven zoals verwoord in de interviews met projectleiders en begeleiders (§ 1). Daarna volgt een typering van de doelgroep waar Local Heroes zich op richt en de huidige deelnemers aan het programma (§ 2). Vervolgens wordt de kern van het programma beschreven aan de hand van een aantal belangrijke methodische bouwstenen (§ 3) en een schets van de opbouw van het programma en verschillende onderdelen (§ 4). Er wordt afgesloten met een analyse van succesfactoren en knelpunten (§ 5).

§ 1. VISIE EN DOELSTELLING

Als project binnen het Actieprogramma Maatschappelijke Diensttijd (MDT), is Local Heroes verbonden aan de kaders en doelstellingen die voor MDT zijn opgesteld. In het bijzonder aan de kaders uit de specifieke programmalijn voor gemeenten, waarin geëxperimenteerd wordt met intensieve MDT-programma's van 20 tot 28 uur per week gedurende 6 maanden, geïnspireerd op de Belgische Samenlevingsdienst. MDT wil jongeren een ontdekkingsreis naar zichzelf aanreiken en hen daarmee de kans bieden om hun talenten te ontdekken, van betekenis te zijn, nieuwe mensen te ontmoeten en keuzes te maken voor de toekomst. MDT bestaat uit drie pijlers, die richting geven aan de methodiek van Local Heroes:

- *Maatschappelijke impact* bereiken: door iets te doen voor een ander en voor de samenleving en door als jongere zelf een stap verder te komen.
- *Talentontwikkeling* van jongeren: door vaardigheden te ontwikkelen en zelfvertrouwen te vergroten.
- *Elkaar ontmoeten*: door de mogelijkheid te bieden om mensen met verschillende achtergronden en leeftijden dichterbij elkaar te brengen en sociale cohesie te stimuleren.

Deze drie pijlers heeft het team van Local Heroes verwerkt in een intensief en integraal pedagogisch activeringsprogramma waarin jongeren via groepstraining, individuele coaching en maatschappelijke inzet via opdrachten en eigen initiatieven bijdragen aan hun omgeving en tegelijkertijd werken aan hun persoonlijke ontwikkeling en oriëntatie op

de toekomst. Het programma beoogt deelnemende jongeren daarmee te ondersteunen en te inspireren bij hun zoektocht naar hun toekomstige rol in de samenleving. De centrale doelstelling van het programma is de rust creëren om te bouwen aan zelfvertrouwen en inzicht in zichzelf en de mogelijkheden die de maatschappij te bieden heeft. De gedachte is dat jongeren van daaruit beter in staat zijn om toekomstkeuzes te maken. Bewustwording van hoe zij zelf functioneren en een bredere oriëntatie op alternatieve mogelijkheden of handelingsopties vergroot de keuzemogelijkheden en biedt hen ook meer gelegenheid om in actie te komen.

We willen hen het inzicht meegeven op welke manier ze doelen kunnen stellen, en dat ze zich realiseren: 'zo zet ik stappen richting mijn doel', en 'als ik val kan ik ook weer opstaan', 'dit en dit helpt me om weer op te staan'. Ik ontmoet veel jongeren voor wie al deze dingen niet zo vanzelfsprekend zijn. Zij lopen nog met heel veel basale vragen: Wie ben ik? Wat doe ik in deze maatschappij, hoor ik er überhaupt bij? Als het antwoord op die vragen een heel klein stukje meer in beeld is gekomen, dan is de doelstelling bereikt.

De manier waarop dit tot stand komt en de precieze vertaling naar concrete doelen op de kortere termijn verschilt per persoon. Vanwege het intensieve karakter van het programma (20 uur per week gedurende 6 maanden), hebben veel deelnemers te maken met ernstige twijfels over hun toekomst en zijn zij op bepaalde terreinen in hun leven vastgelopen. 'Gewoon' twee keer per week aanwezig zijn is voor sommige deelnemers al een grote overwinning en doorbreking van de negatieve spiraal waarin zij zijn beland.

Je wilt vooral faciliteren dat ze het puzzelstukje vinden wat voor hun gevoel nog ontbreekt, waar ze nog naar op zoek zijn.

Het doel is dus niet zozeer om jongeren na afronding van het programma 'af te leveren' bij een werkplek of een opleiding, of überhaupt klaar te stomen voor een baan of een studie. Het gaat om de stap die daarvoor nog gemaakt moet worden, zodat jongeren vertrouwen krijgen in zichzelf en in de ander, dat ze zichzelf sterk kunnen maken en klaar zijn om stappen te gaan zetten, of 'maatschappelijk fit' zijn.

Het begint ermee dat de jongeren vertrouwen in zichzelf krijgen. Dat is de start van alles. Als verwijzer kan je nog zo'n mooi programma hebben qua toeleiding naar werk, maar als je de persoonlijke begeleiding en coaching vergeet, heb je nog niks.

Ook al is er sprake van maatwerk en kan iedere deelnemer aan zijn of haar eigen doelen werken, zijn er ook een aantal grote lijnen of gemeenschappelijke doelstellingen te onderscheiden die in het programma in principe voor iedereen worden nagestreefd. De ambitie van het programma is weergegeven in drie pijlers of doelstellingen waar verschillende elementen voor stimulering van het ontwikkelingsproces van jongeren in terugkomen (zie Figuur 1).

Meer zelfvertrouwen geven en ook het vertrouwen in de ander stimuleren heeft daarin een spilfunctie. Op die manier wordt toegewerkt naar een stabielere basis.

Deze jongeren hebben zoveel teleurstellingen gehad. Hen het gevoel te geven dat ze het wel zelf moeten doen, maar dat ze het niet alleen hoeven te doen. En dat ze meer het gevoel krijgen dat ze het op hun eigen manier mogen doen. Ze hebben nu vaak het gevoel dat ze anders zijn en dat dit niet gewenst is. Bij Local Heroes proberen we dit om te buigen, dat zij iets unieks hebben en daar de waarde van gaan inzien. Dat hun eigen weg juist iets is dat zij gaan waarderen en dat het een bron wordt van hun zelfvertrouwen.

FIGUUR 1. De drie pijlers van Local Heroes. Bron: programma handboek Local Heroes.

Versterken van het zelfvertrouwen hangt ook samen met de focus in het programma op maatschappelijke impact. Door bij te dragen aan maatschappelijke initiatieven en opdrachten, kunnen jongeren ervaren dat ze van nut kunnen zijn voor hun omgeving en daarmee bewuster worden van hun eigen invloed. Dit houdt ook verband met de manier waarop zij een spiegel krijgen voorgehouden in het programma. Doelstelling is ook om de deelnemers uit te dagen om kritisch naar zichzelf te kijken en eigen verantwoordelijkheid te nemen. Dat gebeurt op grotere schaal met een maatschappelijke activiteit, maar ook op andere niveaus, zoals in de relatie met anderen. Dat zij zich bewust worden dat hun gedrag en de manier waarop zij zich opstellen iets betekent voor de ander en veel impact heeft op de wisselwerking die daaruit ontstaat.

§ 2. DOELGROEP

Een belangrijk vraagstuk in het bepalen van de doelgroep van Local Heroes, is de vraag of het programma voor iedereen geschikt zou (moeten) zijn. Het projectteam is van mening dat in principe alle jongeren baat zouden hebben bij deelname aan het programma. Een aantal betrokkenen geeft aan dat voor sommige jongeren een ander aanbod misschien beter past. Anderzijds blijft het ook de wens om het programma gevarieerd te houden en sommige onderdelen op de behoefte van de individuele jongeren af te stemmen. Daarmee kan het programma aantrekkelijk blijven voor een breed publiek van jongeren waardoor de diversiteit binnen de deelnemersgroepen kan blijven bestaan zodat er ook zoveel mogelijk van elkaar geleerd kan worden.

Onder de huidige deelnemers bestaat er ook veel diversiteit wat betreft achtergronden en de voorgeschiedenis, zowel qua opleiding als het type en niveau van problematiek. Er zijn jongeren die vanuit het voortgezet onderwijs komen, jongeren die met een vervolgopleiding zijn gestopt en jongeren die al dan niet voor langere tijd zonder werk zitten. Dit betekent ook dat er een relatief brede range bestaat in de leeftijd van deelnemers: met de jongste deelnemer 15 jaar en de oudste deelnemer 30 jaar oud. De meeste deelnemers zijn tussen de 18 en 20 jaar, zoals blijkt uit een analyse van de achtergronden van de deelnemers (zie Hoofdstuk 3).

De diversiteit in de deelnemersgroep wordt ook gereflecteerd in de verschillende motivaties voor deelname. De één is op zoek naar dagbesteding, de ander is op zoek naar een passende opleiding of wil zich oriënteren op werk, maar er zijn ook deelnemers die zich aanmelden omdat zij kampen met gevoelens van eenzaamheid en sociaal contact zoeken. Dat betekent ook dat er maatwerk nodig is en deelnemers niet allemaal naar hetzelfde einddoel toewerken.

In het begin was het voor deelnemers soms even wennen aan de leeftijdsverschillen, maar uiteindelijk werden deze verschillen gedurende het programma wel overbrugd. Dan was dat onderscheid nauwelijks meer merkbaar. Het werd gewoon één groep. Dit geldt ook voor andere verschillen tussen de deelnemers: langzamerhand kwamen zij steeds nader tot elkaar.

In de huidige intensieve vorm lijkt Local Heroes vooral geschikt voor jongeren die niet naar school gaan, geen werk hebben en sterk twijfelen over hun toekomst. Daarnaast blijkt dat 85 procent van zowel schoolgaande als niet-schoolgaande deelnemers moeilijkheden ervaren met onderwijs, zoals motivatie- en concentratieproblemen, moeilijkheden in de sociale omgang met docenten en medeleerlingen, leerproblemen of moeite met specifieke vakken. Ook is bijna 90 procent van de deelnemers in contact geweest met hulpverleningsinstanties. Veel jongeren die deelnemen aan Local Heroes starten dan ook met de gedachte dat zij een probleem hebben, wat veel effect lijkt te hebben op hun zelfbeeld.

Tegelijkertijd geeft het projectteam aan dat Local Heroes in principe niet geschikt is voor jongeren die met ernstige problematiek kampen, zoals zware psychische klachten. In de eerste plaats omdat Local Heroes geen hulpverleningsproject is en die expertise ook niet kan bieden. Maar ook omdat de urgentie en het gewicht of de omvang van de problemen waar zij mee kampen al te veel van de jongeren vragen en die omstandigheden eigenlijk geen ruimte bieden voor een traject als Local Heroes.

In de eerste drie maanden loop je soms tegen het feit aan dat jongeren zoveel moeten oplossen in hun woonsituatie, of ze hebben een recente verslaving achter de rug, of er spelen andere problemen, waardoor het voor hen een brug te ver is om met de thematiek van Local Heroes bezig te zijn. (...) Als een jongere al te maken heeft met meer dan drie hulpverleningsinstanties, dan is het lastig om in die omstandigheden met motivatie naar een Local Heroes-dag te komen.

Punt is wel dat een aanzienlijk deel van de deelnemers wordt verwezen door diensten zoals het Jongerenloket, Leerplicht, sociale wijkteams of door andere professionals met een hulpverleningskarakter, zoals zorgcoördinatoren. Bovendien achten verwijzende organisaties het aanbod van Local Heroes vooral geschikt voor jongeren wanneer de begeleidende instanties geen oplossing meer voorhanden hebben binnen het reguliere aanbod. Wanneer een traject spaak loopt en al het bestaande niet goed aansluit of niet blijkt te werken, bijvoorbeeld omdat er eerst een voortraject nodig is voordat zij bij de bestaande instanties kunnen werken richting werk of een opleiding, beschouwen zij Local Heroes als een waardevol alternatief. Het team van Local Heroes heeft echter de ervaring dat ernstige problematiek ook binnen hun programma een obstakel vormt voor een succesvol traject.

Een belangrijke reden waardoor jongeren zijn gestopt is dat er te veel psychische problematiek speelde, zoals verslaving en suïcidaliteit. Dan is er ook andere begeleiding nodig. Vaak is er sprake van een combinatie van factoren en zijn het ook bepaalde overtuigingen die jongeren tegenhouden waardoor zij niet (meer) willen meedoen.

Wat volgens de betrokken professionals de belangrijkste voorwaarde is voor succesvolle deelname, is de bereidheid en motivatie van de deelnemer. Zolang er intrinsieke motivatie is, doen de achtergronden er minder toe. Als deelname wordt opgelegd van buitenaf en Local Heroes als een verplichting wordt gesteld, bijvoorbeeld door ouders of vanuit Leerplicht, maakt dit het traject, zeker bij de start erg moeizaam.

Ook heeft het team van Local Heroes de ervaring dat wanneer er in één groep veel jongeren met een licht verstandelijke beperking zitten, dit ten koste gaat van de kwaliteit van het programma. LVB-jongeren kunnen het programma ook wel volgen omdat er

genoeg ruimte is voor maatwerk, maar het programma is er in de kern niet voor gemaakt en ook de trainers en coaches zijn niet gespecialiseerd in het begeleiden van deze doelgroep. Ook met de huidige doelgroep bleek het voor hen soms lastig om qua taalgebruik aan te sluiten op de deelnemers.

§ 3. METHODISCHE BOUWSTENEN

De werkwijze van Local Heroes kent verschillende elementen, die beschouwd kunnen worden als fundamentele bouwstenen voor de methodiek. Achtereenvolgens worden de volgende onderdelen beschreven, die in grote lijnen de kern vormen van de methodiek: het integrale en intensieve karakter, het groepsproces, de persoonlijke aandacht, de vrijwillige basis en positieve benadering, de therapeutische aspecten en de focus op ervaringsleren.

Integraal en intensief programma

Het integrale karakter van Local Heroes betreft in de eerste plaats de positie binnen lokaal beleid gericht op jeugd en de brede samenwerking van organisaties en bedrijven uit verschillende terreinen en sectoren. Het initiatief is ontstaan om deze verschillende sectoren die veelal als gescheiden werelden opereren, binnen één programma voor jongeren te verenigen en aan elkaar te verbinden. Er wordt dan ook samengewerkt met partijen uit het onderwijs, zorg en welzijn, het bedrijfsleven, sport en cultuur, maar ook uit de domeinen participatie en veiligheid (zie ook Figuur 2). De gedachte daarachter is dat een integrale benadering nodig is om de doelstellingen die met het programma worden beoogd te bereiken. Daarvoor is samenwerking met andere partijen essentieel, zowel voor de instroom van jongeren, als voor het verkrijgen van trainingslocaties, voor inspirerende bedrijfsbezoeken en gastsprekers en voor het realiseren van MDT-ervaringsplekken. Het projectteam van Local Heroes beoogt dan ook om een actief netwerk in de Zaanstreek te onderhouden, zodat hiervoor voldoende mogelijkheden kunnen worden gecreëerd.

MDT Local Heroes Zaanstreek

FIGUUR 2. Het 'wiel' van Local Heroes. Bron: Gemeente Zaanstad en Annemarieke Vermeulen

Een andere manier waarop het integrale karakter tot uiting komt is de diversiteit in het team, met professionals uit verschillende werkvelden, en de diversiteit in programmaonderdelen die allemaal met elkaar verbonden zijn en elkaar versterken.

Geen één onderdeel zou op zichzelf staand goed werken. Het gaat echt om de opbouw van de training en de samenstelling van het geheel. (...) In de laatste groep was er bijvoorbeeld veel weerstand bij een oefening. Toen zei een van de deelnemers ineens: "in de intake zei de begeleider tegen mij: 'als ik weerstand voel, kan ik er juist iets van leren', dus ik ga het toch gewoon doen". Dan is dat moment van die intake heel belangrijk geweest om de uitdaging toch aan te gaan. Het werkt goed dat alles wat we doen samenhangt met elkaar.

Het projectteam heeft dan ook de ervaring dat juist de combinatie van programmaonderdelen en de rode draad die daar doorheen loopt belangrijk is voor de werkzaamheid van het programma. De intensiteit van het programma met een relatief lange termijn van zes maanden en gedurende meerdere dagen per week, zorgt ervoor dat er tijd kon worden genomen voor de ontwikkelingsprocessen die in gang worden gezet en biedt ruimte voor verdieping.

Toch is er op basis van verschillende overwegingen uiteindelijk gekozen om in het tweede projectjaar te werken met een verkort programma van 10 weken (zie ook § 4). De ervaring van het projectteam is dat het programma daarbij niet heel veel aan intensiteit verloren heeft, maar meer structuur en focus heeft gekregen waardoor efficiënter kan worden gewerkt. Het voordeel daarvan is volgens hen ook dat het traject voor deelnemers overzichtelijker en beter behapbaar wordt, waardoor zij meer in staat zijn om de commitment aan te gaan.

Meer tijd en meer herhaling helpt altijd, maar daar hebben ze soms ook zelf voor te kiezen. Dat hoeft niet altijd binnen het programma te zijn. In ieder geval hebben ze dingen meegekregen waarmee ze aan de slag kunnen.

Groepsproces

Onderdeel zijn van de groep en de steun aan elkaar heeft een belangrijke functie en is een centraal aspect van de werkwijze. De herkenning die jongeren bij elkaar kunnen vinden, het gevoel dat zij niet de enige zijn die met bepaalde kwesties worstelen en dat zij hier met elkaar over kunnen praten heeft tot doel dat zij als groep steun aan elkaar ervaren.

Bij een over de streep opdracht, waarbij iedereen om de beurt zegt: "als je me echt zou kennen, zou je weten dat ...", zei één deelnemer: 'dat niks gelukt is in m'n leven'. Vervolgens liep de meerderheid van de groep naar de overkant. Dat betekent dus dat zij zich daarin herkenden. Dit gaf zo'n opluchting voor die jongen.

Daarnaast is het werken in groepsverband bedoeld om nieuwe mogelijkheden voor ontwikkeling te creëren via samenwerking met elkaar en de inspiratie die ze bij elkaar kunnen opdoen. De groepsdynamiek biedt ingangen voor gedragsverandering en biedt de gelegenheid om nieuwe inzichten op te doen over de wisselwerking tussen mensen die ook buiten het programma van pas kunnen komen. Ook zorgt het voor sociaal contact, plezier met elkaar en in sommige gevallen nieuwe vriendschappen.

Het feit is dat ze samenkomen, samen groeien en lol met elkaar hebben.

Persoonlijke aandacht

Voor veel projectteamleden is het persoonlijke contact één van de belangrijkste ingrediënten uit de methodiek. Er wordt veel ruimte gecreëerd voor persoonlijke aandacht, zowel in de vaste individuele contactmomenten zoals de intake, commitment- en evaluatiegesprekken, als ook in het kader van coaching en begeleiding. Door voldoende begeleiders tijdens de groepsbijeenkomsten wordt ervoor gezorgd dat er ook dan de mogelijkheid is om die persoonlijke aandacht te bieden en indien nodig direct één-op-één contact te creëren. Op die manier wordt beoogd om de deelnemende jongeren zich gezien te laten voelen. De trainers, begeleiders en projectleiders proberen daarin niet slechts vanuit een bepaalde functie of rol te opereren, maar brengen hun hele persoon in.

Iedereen kan zichzelf zijn, ook wij als professionals en dat laat je aan de jongeren zien. Daarmee geef je ook het voorbeeld. Dit geldt ook voor de samenwerking in ons als team en hoe wij met elkaar omgaan. "Practice what you preach"

In het verlengde daarvan vinden de teamleden het belangrijk dat zij bereikbaar zijn voor de deelnemers, ook buiten de programmadagen, in de avonden en in het weekend. De gedachte is dat vanuit die persoonlijke aandacht en betrokkenheid er geen traditionele of hiërarchische hulpverleningsrelatie ontstaat, maar contact van mens tot mens met een zekere mate van gelijkwaardigheid. Er kan over en weer van elkaar geleerd worden en deelnemers kunnen door de begeleiders geïnspireerd raken en andersom.

In principe kunnen de deelnemers dag en nacht bij ons terecht. In de reguliere hulpverlening is dat niet zo. Die persoonlijke aandacht is erg belangrijk voor het effect van het programma.

De begeleiders zijn veel bezig met 'rapport' maken, ingangen zoeken om daadwerkelijk contact te maken met de groep en verkennen welke persoonlijke voorbeelden ze zouden kunnen delen waar de deelnemers op aanhaken. En welke taal ze moeten gebruiken om hen aan te spreken.

Ik heb echt mannelijke collega's nodig die op een andere manier contact maken. Maar ook de hulp van assistent-trainers is erg belangrijk, dat iemand even iets over kan nemen om die persoonlijke aandacht te bieden. Zeker met deze groepen is dat essentieel. Ook omdat er weinig sociale wenselijkheid is. Bij werkende volwassenen doen ze soms wel even mee voor de vorm, omdat het netjes is, hier krijg je het meteen te horen.

Diversiteit in het team kan dan een voordeel zijn, zodat de kans zo groot mogelijk is dat in het persoonlijke contact met alle deelnemers in zekere mate een verbinding tot stand gebracht kan worden. Maar door meer van jezelf te delen en je als persoon te laten zien is de kans op herkenning en connectie mogelijk ook al groter.

Het voordeel is dat we meestal met 2 of 3 begeleiders zijn. We kunnen daardoor relatief makkelijk individuele tijd maken en een gesprekje aangaan. Bovendien zorgt het ervoor dat er meer kans is op een connectie: een deelnemer hoeft maar op 1 persoon aan te haken, niet per se op allemaal.

Vrijwillige basis

Werken vanuit gelijkwaardigheid betekent voor het projectteam ook dat iedereen eigen verantwoordelijkheid neemt voor de eigen ontwikkeling en de manier waarop men zich opstelt. Dat geldt zowel voor deelnemers als voor trainers en begeleiders.

Dit geeft een zekere 'vrijblijvendheid' die mogelijk risico's met zich meebrengt, maar ook kansen. Omdat veel deelnemers in het verleden veel druk hebben ervaren van verplichtingen, vanuit hun werk, het onderwijs of vanuit andere voorzieningen. Maar ook vanuit maatschappelijk oogpunt, dat zij aan bepaalde verwachtingen moesten voldoen. Een zekere mate van vrijblijvendheid kan dan ook ruimte scheppen voor ontwikkeling.

Het moment dat er vrijblijvendheid is en er fouten gemaakt mogen worden, er geen tijdsdruk is, geen prestatiedruk, dat werkt voor sommige van deze jongeren. Aan het begin dacht ik dat de jongeren er ook misbruik van maakten, maar ik merk nu dat je ze op die manier ook de omstandigheid biedt om aan de slag te gaan met allerlei thema's. In omstandigheden waarbinnen de jongeren dingen moeten beklijft dit vaak niet.

In principe willen de trainers, begeleiders en projectleiders dan ook geen hiërarchische verhouding creëren met de deelnemers, al is het soms lastig in hierin de juiste balans te vinden, omdat zij ook verantwoordelijk zijn voor processen binnen de groep.

De rol als trainer is wel een kwestie van balanceren. Er was bijvoorbeeld een situatie dat er werd gelachen door deelnemers terwijl anderen een blinddoek om hadden, dat is super onveilig voor de geblinddoekte persoon. Dan klap ik corrigerend in mijn handen omdat ik snel wil dat het stopt. Dan ben ik toch weer de kritische leraar. Maar dat gebeurt onbewust en heeft ook een functie, want je wilt ook de veiligheid in de groep bewaren. Maar voor die gecorrigeerde deelnemer kan het wel het gevoel geven: 'zie je wel, ik doe het weer fout'.

Deelnemers worden dan ook relatief vrijgelaten in de mate waarin zij aanwezig zijn en actief meedoen aan de programmaonderdelen.

Een van de deelnemers deed heel vaak een oefening niet mee, dan ging hij de groep uit of ging hij even roken. Op een gegeven moment maakte hij zich daar toch druk over en nam hij me apart. Hij was bezorgd en vroeg: "Krijg ik m'n certificaat nog wel als ik zo vaak de training uit ga?". Toen hebben we een heel gesprek gehad over: je moet niks, je komt voor jezelf, je bent welkom en je pakt wat je wilt pakken. Die boodschap proberen we eigenlijk continu uit te stralen

Zonder het gevoel van verplichting worden deelnemers wel aangesproken op de keuzes die ze maken en hun eigen verantwoordelijkheid daarin. En er wordt veel aandacht besteed aan het prikkelen van de intrinsieke motivatie van deelnemers. Scherp krijgen van de doelen die deelnemers willen nastreven speelt daarin een belangrijke rol. Het idee is dat als die doelen duidelijk zijn geworden en de deelnemers het gevoel hebben dat zij iets te halen hebben bij het programma, dat dan pas de stap naar de inhoud kan worden gemaakt.

Onze manier van werken is: eerst motivatie creëren (de why) en dan pas naar de 'what'. Op sommige momenten zien we bijvoorbeeld dat die motivatie nog ontbreekt in de groep, waarom zou ik hier meer over willen weten? Zodra we dat merken gaan we daar eerst dieper op in, voordat we naar de inhoud gaan.

Een positieve benadering

Een onderscheidend onderdeel van de werkwijze is dat Local Heroes zoveel mogelijk uitgaat van een positieve benadering. Dat betekent dat niet 'het probleem' van zonder school of werk zitten het uitgangspunt van het programma vormt, maar dat de focus ligt op het ontdekken van de eigen interesses en kwaliteiten. Omdat een groot deel van de deelnemende jongeren met hulpverlening te maken heeft gehad, hebben zij vaak de

overtuiging dat zij een probleem hebben of zelfs het probleem zijn. Bij Local Heroes is het de bedoeling dat niet het probleem voorop staat, maar dat zij de aandacht gaan leggen op hun sterke kanten en leren denken in mogelijkheden in plaats van beperkingen.

Vanuit de hulpverlening worden ze vaak bestempeld als een probleemgeval en dan voelt die jongere zich ook als een probleem. Bij Local Heroes wordt er uitgegaan van hun kracht. Het probleem mag er zijn, maar het probleem staat niet vooraan.

Deze sterke kanten benadering is een belangrijk onderdeel van de 'positieve psychologie', waarin centraal staat dat niet de problemen, gebreken en tekortkomingen maar juist de successen, persoonlijke kwaliteiten en sterke kanten van mensen het vertrekpunt voor verandering vormen.⁷⁹

Naast deze focus op de sterke kanten, wordt in het programma ook de boodschap uitgedragen dat de problemen waar zij mee kampen of de situatie waarin zij zich bevinden hen niet bepaalt, maar dat er mogelijkheid is voor verandering, voor ontwikkeling. Daarmee wordt beoogd een 'growth mindset' te stimuleren, waarbij deelnemende jongeren de overtuiging krijgen dat zij kunnen groeien, zich kunnen ontwikkelen, ergens beter in kunnen worden. Als tegenhanger voor het gevoel dat zij vooral falen, weinig in hun mars hebben of dat al vaststaat dat ze iets niet kunnen ('fixed mindset'). Het uitgangspunt van de growth mindset is dat als het nu niet lukt, het later misschien met wat oefening wel lukt. Een dergelijke invalshoek blijkt ook veel effect te hebben op motivatie, doorzettingsvermogen en de bereidheid om nieuwe uitdagingen aan te gaan.⁸⁰

Een mooi voorbeeld is een deelnemer die meedeed aan het online programma. Hij was continu bezig met 'ik moet een papiertje halen, want anders...'. Maar op een gegeven moment ging hij ook aan op het idee van 'ik wil ook wel iets'. Hij ging van moeten naar willen.

Verder wordt gewerkt met het PERMA model van Martin Seligman, één van de grondleggers van positieve psychologie.⁸¹ In dit model zijn verschillende aspecten van welbevinden uitgewerkt, namelijk:

- **P**ositieve emoties (o.a. blijdschap, liefde, dankbaarheid). Die je kunt stimuleren door dingen te doen waar je plezier aan beleeft of stil te staan bij de dingen waar je dankbaar voor bent.
- **E**ngagement. Door in het moment en de activiteit waar je mee bezig bent op te gaan, bijvoorbeeld door iets te doen waar je goed in bent.
- **R**elaties. Door positieve interactie met mensen om je heen en te investeren in vriendschappen.
- **M**eaning, of betekenis. Door bij te dragen aan of toe te werken naar een groter doel.
- **A**ccomplishment, of prestatie en voldoening. Door het bereiken van doelen en het vieren van successen.

⁷⁹ Hiemstra & Bohlmeijer, 2013.

⁸⁰ Dweck, 2018.

⁸¹ Seligman, 2002.

In de methodiek van Local Heroes wordt aandacht besteed aan al deze vijf elementen en meer bewustwording bij deelnemers van de impact die dit heeft op hun welbevinden. Een voorbeeld daarvan is de rol die spel en humor hebben in het programma. Door veel gebruik te maken van speelse elementen, beweging en plezier maken met elkaar, wordt beoogd om positieve emoties op te roepen en nieuwe energie los te maken.

Humor is erg belangrijk en spelen. Zeker ook omdat veel deelnemers kampen met depressieve gedachten. Via speelse elementen kan er meer levensenergie loskomen.

Therapeutische aspecten

Bij de opzet van het programma hebben meerdere theorieën en modellen een rol gespeeld die geïntegreerd zijn in de werkvormen en in sommige gevallen ook benut worden om deelnemers inzicht te verschaffen in interne (denk)processen en de mogelijkheden om verandering te bewerkstelligen. Dat geldt voor inzichten uit de positieve psychologie, zoals hierboven beschreven, maar ook voor een aantal therapeutische benaderingen, waaronder systemisch werken (via opstellingenwerk), tijdelijntherapie en neuro-linguïstisch programmeren (NLP). Een deel van de trainers uit het projectteam is opgeleid als NLP-trainer en veel elementen uit het programma zijn hierop gestoeld. Het streven is daarbij niet zozeer gedragsverandering, maar juist om op een hoger niveau verandering te realiseren in de waarden en overtuigingen van mensen, hun identiteitsvorming en op het niveau van zingeving.

Bij de werkvormen die geïnspireerd zijn op tijdelijntherapie gaat het bijvoorbeeld om oefeningen waarbij deelnemers reflecteren op ervaringen uit het verleden en de emoties die ze daaraan gekoppeld hebben. Zo komen deelnemers soms tot inzicht dat bepaalde emoties kunnen ophopen. Vervolgens wordt er gekeken naar de manieren die mogelijk zijn om tot ontlasting van die emoties te komen.

Een metafoor die we vaak gebruik is die van een vol bad: je kan telkens kleine schepjes met een vingerhoed eruit scheppen, of je kunt de stop eruit trekken. Die metaforen helpen om meer inzicht in de werking van die emoties te krijgen en het idee van ontlasting.

Ervaringsleren

Een ander aandachtspunt van het programma is het 'ervaringsleren'. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat het ontwikkelingsproces van mensen en het aanleren van nieuw gedrag en nieuwe vaardigheden vooral wordt gestimuleerd door te doen, door uit te proberen via 'trial and error', en door in nieuwe omgevingen nieuwe ervaringen te beleven. Een belangrijk onderdeel van het programma is dan ook om de horizon van deelnemende jongeren te verbreden en hen in aanraking te brengen met de variatie aan mogelijkheden die de maatschappij kent. Om hen de kans te geven om nieuwe plekken en mogelijkheden te ontdekken. Juist in combinatie met de nadruk op persoonlijke ontwikkeling en 'naar binnen kijken', is dit een andere manier voor jongeren om zichzelf en de wereld te leren kennen.

Vorig jaar hadden de deelnemers geen zin om op gastbezoek naar een bouwcentrum te gaan. Ze vroegen zich af waarom ze daar heengingen, want hun interesse lag daar niet. Toen ze terugkwamen waren ze erg geïnspireerd en zeiden ze dat ze eerst niet wisten wat er allemaal mogelijk was aan type werkzaamheden.

§ 4. PROGRAMMAONDERDELEN

In de eerste fase van het project kende het programma een duur van 6 maanden met een tijdsinvestering van 20 uur per week, waaronder twee programmadagen op locatie, thuisopdrachten, en individuele coaching en contact.

In de tweede fase van het project is het programma teruggebracht naar een duur van 10 weken met een tijdsinvestering van 10-15 uur per week. Het volledige of uitgebreide programma uit de eerste fase en het verkorte programma uit de tweede fase bestonden uit dezelfde bouwstenen zoals hierboven beschreven en hadden in principe ook dezelfde programmaonderdelen. Alleen de omvang en de specifieke invulling van de onderdelen verschilden op sommige vlakken van elkaar. Een overzicht van de specifieke invulling van de programmaonderdelen per deelnemersgroep is opgenomen in Figuur B1 in Bijlage 1. Ondanks de kortere duur en de lagere tijdsinvestering hebben de projectteamleden het gevoel dat de intensiteit niet zozeer is afgenomen. Enerzijds omdat er meer focus is gekomen in het programma, mede gebaseerd op de ervaringen uit de eerste fase. Anderzijds omdat deelnemers meer in beweging komen omdat er een duidelijk programma met een helder doel ligt waar zij mee aan de slag kunnen en er minder 'vrije ruimte' is waar zij niet altijd invulling aan weten te geven.

Het verschil met vorig jaar is dat we nu meer focus hebben: dit werkt en we gaan ervoor, zetten volop in op deze pijler (persoonlijke groei). We doen dus minder verschillende elementen, maar wat we doen, doen we ook goed. Dan zijn de kaders er en kunnen we daar alles in investeren.

Ik denk dat die persoonlijke groei niet zozeer ontstaat wanneer jongeren bij elkaar komen op een plek, met elkaar hangen en niet echt iets doen. Ik denk dat er meer winst te behalen valt en het handiger is als duidelijk is: dit zijn de tijden en dit gaan we doen, dan zijn ze echt in beweging op dat moment. 'Gewoon met elkaar zijn', daar zit weinig leerervaring in. Nu zijn alle momenten dat ze met elkaar zijn, momenten die werken. Het is efficiënter.

Ondanks de flexibiliteit in het programma en de ruimte die er is ingebouwd om in te spelen op de behoeftes van de deelnemers en de groep, bestaat er wel een duidelijke lijn met vaste programmaonderdelen met een zorgvuldige opbouw en onderlinge verbondenheid. Een aantal centrale onderdelen van het programma worden in deze paragraaf uitgelicht en beschreven, gebaseerd op de observatiemomenten die hebben plaatsgevonden, de interviews met projectteamleden en documentatie over het project. Grofweg zijn er vier onderdelen te onderscheiden:

- Persoonlijke Groei training
- Young Leaders
- Arbeidsmarktoriëntatie
- Maatschappelijke inzet

Daarnaast kunnen deelnemers gebruik maken van de mogelijkheid om individuele coaching te volgen als zij tijdens of na het groepsprogramma individuele (hulp)vragen hadden. Een aantal deelnemers heeft hier gebruik van gemaakt, maar het merendeel niet. Vragen die in de individuele coaching aan de orde zijn geweest, zijn bijvoorbeeld het versterken van zelfvertrouwen, doorbreken van patronen en sociale relaties.

4.1 Persoonlijke Groei training

De eerste sessies van de persoonlijke groei training zijn gericht op naar binnen kijken bij jezelf: Wie ben ik? Waar wil ik naar toe, en hoe kom ik daar? Daarna verschuift de aandacht naar de verhouding met anderen, communicatie en relaties en de gewoonten en patronen die je daarin hebt ontwikkeld en al dan niet wilt doorbreken. In de laatste sessies gaat het vervolgens om de reflectie op wat dat betekent voor je toekomst en de keuzes die je wilt maken, hoe je je plannen waar kunt maken en je ideeën kan omzetten in actie.

Het draait in de kern om identiteitsvorming, bewustwording van eigen overtuigingen en patronen, daarop leren reflecteren en het ontwikkelen van een positief zelfbeeld.

Op school krijg je wiskunde en een heleboel andere vakken waar je van leert. Maar waar leer je de echte levenslessen? (...) Ik vind het belangrijk dat ze in ons programma op dat gebied een aantal dingen meekrijgen. Dat ze überhaupt weten dat er verschillende manieren bestaan van omgaan met wat er op je pad komt. Iedereen kan stappen vooruit zetten in dat stuk van hoe werk ikzelf, hoe werken anderen en hoe ga ik in contact met anderen. De doelstelling is ook dat ze uiteindelijk meer contact kunnen maken met hun hulpbronnen: de andere mensen om hen heen maar ook de innerlijke hulpbronnen: wat helpt mij om op een meer prettige manier om te gaan met de obstakels die ik tegenkom.

Met de inhoud van de persoonlijke groei training onderscheidt Local Heroes zich van andere MDT-programma's vanwege het verdiepende karakter, waar veel andere trainingen dezelfde thematiek wat meer aan de oppervlakte aanraken. Het gaat om thema's waar veel deelnemers, bewust of onbewust, erg mee worstelen.

4.2 Young Leaders

Young Leaders is een pedagogisch activeringsprogramma, ontwikkeld voor jongeren die opgroeien in een buurtomgeving met meerdere risico's die negatieve gevolgen kunnen hebben voor hun ontwikkeling, zoals armoede, onveiligheid in de wijk, of gebrek aan steun vanuit thuis. Ook zijn er vaak weinig adequate rolmodellen op een zichtbare manier aanwezig aan wie zij zich kunnen spiegelen en die hen kunnen steunen.

Het programma is gebaseerd op wetenschappelijke kennis over interventies gericht op competentiebevordering van jongeren zodat zij beter in staat zijn om te gaan met risicovolle omstandigheden waarmee zij worden geconfronteerd. Een van de meest veelbelovende benaderingen op dit gebied zijn interventies die zich richten op het trainen van sociale vaardigheden en cognitieve probleemoplossende vaardigheden. Door jongeren te trainen in dergelijke vaardigheden blijken zij beter hun weg te kunnen vinden in een nieuwe omgeving, beter bestand te zijn tegen groepsdruk en gemakkelijker nieuwe relaties aan te gaan met leeftijdsgenoten. Op de langere termijn dragen deze vaardigheden bij aan een beter functioneren in de maatschappij.

Tegen deze achtergrond is het Young Leaders programma ontwikkeld om jongeren te stimuleren in hun ontwikkeling tot zelfbewuste personen die verantwoordelijkheid willen nemen in hun omgeving. De gedachte is dat de jongeren via hun deelname leren om hun eigen kwaliteiten te ontdekken en te versterken en zich ontwikkelen tot een positief rolmodel voor andere jongeren. Door in het programma een eigen plan voor een maatschappelijke activiteit te maken en uit te voeren kunnen zij dit rolmodelschap op een zichtbare manier uitdragen binnen hun omgeving.

Young Leaders bestaat uit een trainingsdeel en een activiteitendeel. In het trainingsgedeelte worden deelnemers in 10 bijeenkomsten uitgedaagd om zich te verdiepen in hun eigen kwaliteiten en de manier waarop zij die kunnen inzetten in hun

eigen leven, voor hun omgeving en de bredere samenleving om hen heen. Zij worden getraind in vaardigheden zoals communiceren, samenwerken, organiseren en presenteren. Tijdens de training bedenken deelnemers een of meerdere plannen voor het organiseren van sociale activiteiten. Ook gaan zij alvast van start met de uitwerking ervan door een werkplan en begroting te maken.

In het activiteitendeel gaan zij de plannen die zij tijdens de training hebben gemaakt vervolgens waarmaken. Met ondersteuning van de groepsbegeleider gaan zij aan de slag met de uitvoering van sociale activiteiten voor hun omgeving. Voorbeelden daarvan zijn helpen bij de opening van een kringloopwinkel, een online bingo voor jonge mantelzorgers, een verwenmiddag voor mensen met een beperking en een themadiner organiseren.

4.3 Arbeidsmarktoriëntatie

Een ander belangrijk programmaonderdeel is de arbeidsmarktoriëntatie. Daarin staat het verkennen van mogelijkheden voor studie en beroepen centraal. Dat gebeurt via oriënterende workshops en het ontdekken en ontwikkelen van vaardigheden gericht op werken en solliciteren, zoals netwerken, leren pitchen en CV building.

In de eerste fase van het project werd dit grotendeels ingevuld door werkmentoren, die zowel op individuele basis en in groepsverband met jongeren verkennen hoe de arbeidsmarkt in elkaar zit, hoe dit aansluit op hun eigen interesses en kwaliteiten en hoe zij hun eigen positie daarin sterker kunnen maken. Daarnaast werd er gezocht naar een passende MDT-ervaringsplek om praktijkervaring op te doen.

Ook was er aandacht voor bedrijfsbezoeken en gastsprekers uit het bedrijfsleven uit verschillende sectoren.

In de tweede fase van het project heeft de MDT-ervaringsplek vanwege corona een andere invulling gekregen, maar is het programma van workshops, gastsprekers en bedrijfsbezoeken verder vormgegeven. Zo kregen deelnemers beroepen en sectoren ontdekken die bij hen passen en vervolgens een marktconform CV creëren.

Vanuit databases (CBS, UWV) maak ik een analyse van de arbeidsmarkt en de vacatures in de Zaanstreek. Daar heb ik een quiz van gemaakt. Het is een analyse van: wat zijn schaarse beroepen in de Zaanstreek, welke tekorten zijn er, waar is er veel werkgelegenheid. Daarnaast kijken we wat de jongeren leuk vinden, wat hun interesses zijn. Dat wordt dan gekoppeld aan bedrijfsbezoeken. In de derde groep waren veel deelnemers geïnteresseerd in ondernemerschap. Dus toen is er een ondernemer langsgekomen en die heeft met de deelnemers een ondernemingsplan gemaakt.

Er wordt door het projectteam veel contact onderhouden met bedrijven en werknemers daarvan, zodat er voldoende mogelijkheden kunnen worden gecreëerd om aansluiting te vinden bij de interesses van de jongeren. Soms worden deelnemende jongeren gekoppeld aan een professional uit een vakgebied waarin zij zich verder willen verdiepen. Ook wordt er op dit gebied veel aangeboden binnen het 'to do programma', waar deelnemende jongeren kunnen kiezen uit aanvullende activiteiten en verdiepingsworkshops.

4.4 Maatschappelijke inzet

In aanvulling op de plannen en activiteiten die in het kader van Young Leaders worden ontwikkeld en uitgevoerd, bestaat de maatschappelijke inzet van de deelnemers uit MDT-plekken en maatschappelijke opdrachten. Oorspronkelijk was het idee dat er voor alle deelnemers een MDT-ervaringsplek zou komen afgestemd op hun eigen interesses en behoeften. Mede door corona is dat uiteindelijk niet van de grond gekomen zoals

beoogd. Al hebben verschillende deelnemers wel op die wijze MDT-ervaring opgedaan. Tijdens de eerste periode van de coronapandemie is het idee ontstaan om zowel individueel als in groepsverband met deelnemers opdrachten uit te voeren voor maatschappelijke organisaties en de gemeente. Zo werd er meegedacht over de omgevingsvisie van de gemeente, zijn er filmpjes gemaakt voor de voetbalclub, en hebben deelnemers 'verassingstassen' gemaakt voor stichting Present. Ook was er een actie voor jonge mantelzorgers bij de sociale wijkteams waaraan is bijgedragen. Deze vorm van maatschappelijke opdrachten is in de tweede fase van het project voortgezet, onder andere binnen het 'to do programma' waar deelnemende jongeren zich kunnen intekenen op allerlei aanvullende activiteiten waar zij interesse in hebben.

§ 5. SUCCESFACTOREN EN KNELPUNTEN

Op basis van de interviews met projectteamleden (n=7) en samenwerkingspartners (n=10) is een beknopte analyse gemaakt van de meest aangedragen succesfactoren en knelpunten die zijn aangedragen. Ook wordt kort beschreven hoe deze ervaringen hebben bijgedragen aan de verdere doorontwikkeling van het programma binnen de proeftuin. Deze inzichten bieden indicaties voor de werkzame ingrediënten van de methodiek en aandachtspunten bij de uitvoering van het programma en kunnen benut worden als leerervaring voor de toekomst.

5.1 Succesfactoren

De opbouw en combinatie van programmaonderdelen

In principe wordt met name door het projectteam, maar ook door de deelnemers en de samenwerkingspartners de combinatie van programmaonderdelen en hoe deze op elkaar inspelen als belangrijke meerwaarde van het programma ervaren. De zorgvuldige opbouw en de variatie aan elementen die elkaar versterken en op elkaar voortborduren, dragen volgens veel respondenten bij aan de werkzaamheid van het programma. Daarnaast keren ook alle methodische bouwstenen herhaaldelijk terug als werkzaam element (zie § 3). De ene respondent legt daarbij meer de nadruk op het groepsproces, terwijl de ander de positieve benadering naar voren schuift. Velen zien ook hier weer het succes vertolkt in de combinatie van bouwstenen. Er is dus niet zozeer één succesfactor aan te wijzen, maar juist het samenbrengen en de variatie zorgt dat iedere deelnemer wel iets kan meenemen.

Een duidelijke structuur gebaseerd op experimenteren

De ruimte om te experimenteren en in een periode van twee jaar toe te werken naar een innovatief programma wordt erg gewaardeerd. Dat heeft ervoor gezorgd dat in de tweede fase van het project een helder programma kon worden neergezet met een duidelijke structuur en stevige kaders. Dat biedt houvast waardoor het ook mogelijk is om uit te breiden en te werken aan doorontwikkeling van het programma.

Waar eerst nog van alles kon, wat ook heel krachtig is, want er is ruimte voor eigen initiatieven en allerlei projecten, maar er staat nu echt een heel duidelijk basisprogramma: zo is het. Dat maakt het heel duidelijk, ook voor de trainers, en maakt het makkelijker overdraagbaar. Er is nu een meer heldere structuur. Een dag is de persoonlijke groei training, en die duurt 3 uur, en de andere dag is er Young Leaders training.

Ook zorgt die basis ervoor dat de trainers mogelijkheden kunnen creëren om per groep te kijken welke aanpassingen nodig zijn of het programma net anders in te steken voor specifieke doelgroepen. Een leidraad zorgt er ook voor dat je daarop voort kunt borduren.

Soms moeten we bij een bepaald onderwerp wat langer stilstaan. Maar ook als er groepen harder gaan, dan heb je de optie om nog aanvullende stukjes erbij te pakken. Dat die duidelijke basis er is, geeft mogelijkheden om het programma aan te passen aan wat er nodig is in de groep.

Een gedreven team dat goed communiceert

Zowel het projectteam als de samenwerkingspartners en ook de deelnemers, zien het team van Local Heroes als de belangrijkste bron van succes. De persoonlijke aandacht en betrokkenheid speelt daarin een erg belangrijke rol. Herhaaldelijk wordt door de respondenten verwezen naar de enorme inzet die het team levert en de energie en motivatie die daarvan uit gaat en ook aanstekelijk werkt. Daarmee onderscheidt Local Heroes zich van andere projecten en maakt het volgens veel respondenten tot een succes.

Met de rest van het team is alles zo makkelijk gegaan, en met een snelheid. Dan kan je veel meer resultaat boeken.

Natuurlijk kan dit ook een valkuil worden als er teamleden afscheid nemen of het programma overgedragen wordt naar anderen. In de praktijk is het projectteam echter redelijk stabiel gebleven en is de kern van het team gedurende de hele projectperiode betrokken geweest. Maar met het oog op de verduurzaming van het programma kan dat volgens meerdere respondenten een aandachtspunt zijn.

Ze dragen het allemaal wel echt. En ze zijn er met hart en nieren voor de jongeren. Ze weten waar ze het voor doen en gaan ervoor. (...) Ik merk wel dat ze bij Local Heroes een stapje extra willen zetten om jongeren te helpen en dat de jongeren echt centraal staan. (...) Het kan een goed programma zijn, maar het moet wel een gedreven team zijn om er iets van te maken. Dat maakt de borging nog wel een uitdaging. Het programma moet wel gedragen worden.

Ook door de deelnemende jongeren wordt de begeleiding vanuit het team als een belangrijke factor ervaren. Zij benoemen regelmatig dat de trainers hen motiveerden en inspireerden en dat het duidelijk was dat zij goed voorbereid waren en verstand hadden van hun vak. Ook worden de teamleden vaak genoemd als nieuwe contacten die zij hebben opgedaan bij wie zij ook na afloop van het project terecht kunnen voor steun.

De ruimte voor reflectie en innovatie

Vanwege het innovatieve karakter van het project en de aandacht die er daarbinnen was voor reflectie en evaluatie, was er veel ruimte om te experimenteren en nieuwe dingen uit te proberen. Daardoor kon worden toegewerkt naar een programma dat gebaseerd is op ervaringen over wat wel en niet werkt. Dit wordt met name door de projectteamleden enorm gewaardeerd en gezien als een belangrijke factor in het succes van het project.

Het programma is natuurlijk continu in ontwikkeling. We reflecteren veel met elkaar als team en nemen de tijd om het programma te verbeteren. Dat is wel uniek. Nu voor deze teamevaluatie hebben we ook een hele dag hiervoor uitgetrokken. Het is fijn om deze momenten van evaluatie te hebben, een soort heidag. Om samen op één lijn te komen, de methodiek te bespreken en samen besluiten te maken over hoe we verder gaan.

De reflectieve momenten zorgen er ook voor dat knelpunten besproken kunnen worden en gezamenlijk gezocht kan worden naar oplossingen en alternatieven.

We bespreken het ook met elkaar als het niet goed gaat en kunnen daarin open communiceren en elkaar aanspreken. Dat is wel bijzonder. We willen gezamenlijk echt het optimale programma creëren door continu aan de knoppen te draaien.

5.2 Knelpunten

Gedurende het project zijn ook een aantal knelpunten bij de uitvoering naar voren gekomen waar in de meeste gevallen reeds een oplossing voor is gevonden maar die wel een waardevolle leerervaring bieden en waarop voortgebouwd kan worden bij de voortzetting van het programma.

Duidelijke kaders en verwachtingen

Zowel samenwerkingspartners als deelnemers zelf noemen als aandachtspunt voor de werkwijze en methodiek dat het goed zou zijn als er een meer duidelijk kader is bij de start van het programma. Zodat deelnemers beter weten wat ze kunnen verwachten en ook meer inzicht krijgen in het nut en het achterliggende doel van het behandelen van bepaalde onderwerpen.

Deze signalen zijn echter ook al gedurende de proeftuin opgepakt. Zo hebben verwijzers de ervaring dat aandachtspunten die zij hebben teruggekoppeld ook direct worden omgezet in een verbetering van het programma.

Er is gewerkt aan een verbeterde, meer uitgebreide intakeprocedure waar deelnemers inzicht krijgen in de onderdelen van het programma. En het programma zelf heeft gaandeweg ook een meer heldere structuur gekregen waardoor aan deelnemers beter de verwachtingen geschetst kunnen worden. Daarnaast is er in aanvulling op het intakegesprek een tweede gesprek bijgekomen om te peilen in hoeverre de jongere gemotiveerd is en 'commitment' wil tonen, en om een gelegenheid te bieden voor vragen en extra verduidelijking. Toch blijkt dat ook deelnemers uit tweede fase van het project die het verkorte programma hebben gevolgd soms het idee hebben onvoldoende geïnformeerd te zijn over de inhoud van het programma. De verwachtingen lagen niet op één lijn. Zij hadden gehoopt op een sterkere focus op loopbaanbegeleiding en hadden minder interesse in de persoonlijke groei training waar voor hun gevoel de nadruk meer op lag. Aan de andere kant hebben verwijzende instanties juist de ervaring dat toen zij hebben gesuggereerd dat er meer aandacht zou kunnen zijn voor het verkennen van concrete opleidingsmogelijkheden, dit ook in het programma is ingebouwd.

Aansluiten bij een gevarieerde doelgroep

Dat niet aan ieders verwachtingen voldaan kan worden, heeft mogelijk ook te maken met de gevarieerde doelgroep die met verschillende doelstellingen binnenkomen. Ondanks dat dit ook een kracht kan zijn en de jongeren op die manier veel van elkaar kunnen leren, maakt het de uitdaging soms ook groter om op alle onderdelen bij iedereen aansluiting te vinden. Sommige projectteamleden hebben dan ook de ervaring dat de diversiteit van de doelgroep de programmering lastig maakt. Er zijn ook deelnemers die dat zo hebben ervaren, met name met betrekking tot de variatie in leeftijd of ontwikkelingsniveau en ervaring. Zij hadden het gevoel dat bepaalde werkvormen of onderwerpen voor een deel van de groep nieuwe inzichten opleverde en heel geschikt waren, terwijl een ander deel van de groep hier al meer bekend mee was of de thematiek minder relevant was.

Ook sommige verwijzende organisaties hebben de indruk dat het programma niet voor iedere jongere even geschikt is. En dat is ook logisch zeggen zij, soms ligt er een andere vraag, of is het op dat moment niet de juiste stap. Maar ook de vorm en inhoud van het

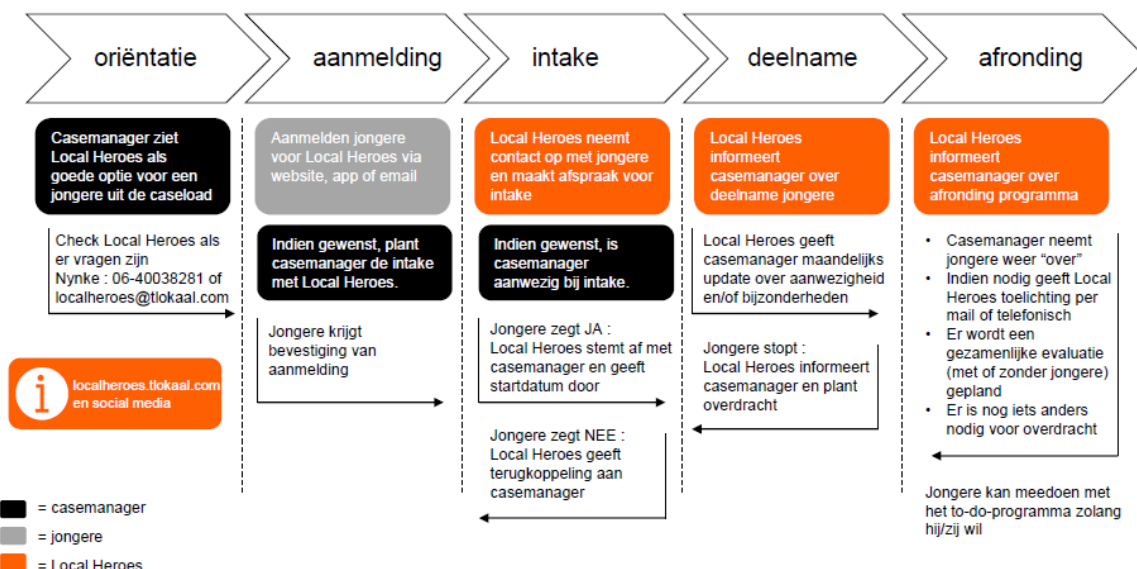
programma sluit niet bij iedere doelgroep even goed aan. Met name jongeren die wat minder affiniteit hebben met reflecteren in gespreksvorm of praten over gevoelens, zouden naar de mening van verwijzende organisaties misschien meer gebaat zijn bij werkvormen waarbij er meer sprake is van 'doen'.

Terugkoppeling en taakverdeling met samenwerkingspartners

Een ander aandachtspunt dat met name in de beginfase van het project speelde was de terugkoppeling over de voortgang en aanwezigheid van deelnemers naar de verwijzende organisaties. Die verantwoordelijkheid werd in eerste instantie bij de deelnemende jongeren gelegd. Toen bleek dat de uitwisseling op dit punt tekortschoot is hier echter direct naar gehandeld en zijn er duidelijke afspraken op papier gezet zodat voor alle partijen duidelijk is hoe het proces verloopt en wat ieders verantwoordelijkheid daarin is. De afspraken die daarover zijn gemaakt zijn weergegeven in Figuur 3. De samenwerkingspartners zien dit als een concrete verbeterstap waar in de toekomst houvast aan kan worden ontleend.

SAMENWERKING MET LOCAL HEROES

wat spreken we af?

FIGUUR 3. Samenwerkingsafspraken met verwijzende organisaties per fase in traject

Verhouding tussen vrijwillig en verplicht

In de samenwerking tussen Local Heroes en verwijzende organisaties is het soms lastig om een goede wisselwerking te vinden tussen de nadruk op vrijwilligheid en eigen verantwoordelijkheid vanuit de methodiek van Local Heroes en het verplichte karakter van veel voorzieningen (school, leerplicht, uitkering). Heldere afspraken en een duidelijke taakverdeling, zoals hierboven beschreven, blijken daarbij behulpzaam te zijn. Maar de verhouding tussen de dwang of drang enerzijds en de invalshoek van intrinsieke motivatie en een eigen keuze blijft ergens ook een spanningsveld. Ook deelnemers hebben dat in sommige gevallen zo ervaren, omdat er in de groepen ook deelnemers aanwezig zijn die minder gemotiveerd zijn. Sommige deelnemers hadden ook behoefte aan meer strikte regels en ook handhaving daarvan en geven dat als tip mee voor het programma.

Realiseren van MDT-plekken

Het vinden van een MDT-plek voor deelnemers is in de praktijk niet altijd eenvoudig gebleken. In de eerste plaats had dat te maken met de veranderingen in het werkveld vanwege corona, waardoor het moeilijker was om contact te leggen met bedrijven en organisaties en zij ook minder open stonden voor het ontvangen van externen. Daarnaast speelde ook het wegvallen van 't Lokaal een rol, omdat zij als samenwerkingsverband van bedrijven en maatschappelijke organisaties die connectie goed hadden kunnen maken. Maar sommige projectteamleden hebben ook de ervaring dat niet alle jongeren klaar waren om die stap te maken.

Sommigen waren daar nog niet aan toe. Zij waren nog te veel met zichzelf bezig en hun onzekerheden. Vaak heeft het met instabiliteit te maken. Sommigen zijn bijvoorbeeld niet stabiel genoeg om op tijd bij hun afspraken te komen. Een deel van de deelnemers is gemotiveerd en kan je overal plaatsen, maar anderen niet.

Deelnemers met ernstige problematiek

Een belangrijk aandachtspunt blijft de problematiek van sommige deelnemers die dusdanig ernstig is dat vanuit het programma niet de juiste begeleiding kan worden geboden. Voor deze deelnemers lijkt de methodiek eigenlijk niet geschikt te zijn, denken zowel projectteamleden als verwijzende organisaties en soms ook deelnemers zelf.

Sommige jongeren lukt het gewoon niet om aan te haken: omdat het nog te vroeg komt of omdat er nog zoveel gaande is dat verbinding in de groep aangaan nog niet mogelijk is. (...) Soms zijn er eerst nog andere dingen nodig voordat de inzichten uit de training hen kunnen bereiken.

Het is wel complex als de omgeving blijft zoals ie is en zij als enige veranderen. Dan is het moeilijk om standvastig te blijven. En die omgeving is soms enorm destructief. Als ze vanwege die omgeving continu in de fight-flight stand staan, dan gaat 3 uurtjes per week niet de verandering brengen die je wilt bereiken.

Desondanks is ook de ervaring dat deze jongeren wel iets meenemen van hun deelname en al is het misschien in kleine stapjes, toch een stukje verder zijn gekomen. En er is veel nagedacht over de mogelijkheden om deelnemers te werven bij wie minder sprake is van problematiek zodat er spreiding kan plaatsvinden en de groepen niet te zwaar worden. Door via verschillende kanalen te werven en uiteindelijk het programma compacter te maken zodat ook schoolgaande jongeren konden participeren, lijkt hierin wel een oplossing te zijn gevonden.

DEELNEMERS

HOOFDSTUK 3. ACHTERGRONDEN DEELNEMERS

§ 1. Demografische gegevens	42
§ 2. School en werk	45
§ 3. Sociaal netwerk	49

§ 1. DEMOGRAFISCHE GEGEVENS

In eerste instantie meldden 197 jongeren zich aan voor het Local Heroes programma. In totaal hebben 141 jongeren verdeeld over twaalf deelnemersgroepen meegedaan aan het programma. Een uitgebreid overzicht van het aantal jongeren per trajectfase is opgenomen in Bijlage 1, Figuur B2. Van de eerdergenoemde 141 jongeren hebben 129 jongeren een intakegesprek gehad. De data van de nul- en eindmetingen van deze 129 deelnemers is gebruikt voor deze evaluatie. De volgende beschrijvingen gaan over deze deelnemers. De eerste drie deelnemersgroepen bestonden uit 37 deelnemers die het volledige programma hebben gevolgd. Hiernaast namen 52 jongeren deel aan een verkorte versie van het programma. De andere 40 jongeren hebben deelgenomen aan de verkorte versie van het programma dat onderdeel uitmaakte van het onderwijscurriculum van hun Entree-opleiding op het Regio College. De verkorte programmaversies buiten en binnen het opleidingskader komen inhoudelijk overeen, maar zijn in de analyse vanwege dit kader benaderd als aparte programmavarianten: 1) het verkorte programma; en 2) het verkorte programma binnen het opleidingskader van het Regio College. Een aanvullende reden hiervoor is de meer kleinschalige dataverzameling wat betreft het aantal uitgevraagde items onder de deelnemers van het Regio College. Onderstaand worden de achtergronden van de deelnemers van het volledige programma en het verkorte programma beschreven en daarnaast ook de achtergronden van deelnemers die het verkorte programma binnen het opleidingskader van het Regio College hebben gevolgd.

De achtergronden van de deelnemers van de drie programmavarianten komen wat betreft sekse en leeftijd grotendeels overeen. Het merendeel van de deelnemers is man (zie Tabel 1, Tabel 2 en Tabel 3). Van de deelnemers van het verkorte programma is dit enkel een kleine meerderheid.

TABEL 1. Deelnemers volledig programma (n=37) naar sekse

Sekse	Deelnemers
Man	25
Vrouw	12

TABEL 2. Deelnemers verkort programma (n=52) naar sekse

Sekse	Deelnemers
Man	29
Vrouw	23

TABEL 3. Deelnemers Regio College (n=40) naar sekse

Sekse	Deelnemers
Man	28
Vrouw	12

De meeste deelnemers van het volledige en het verkorte programma vallen ten tijde van het intakegesprek in de leeftijdscategorie 18 tot 20 jaar. Uit Tabel 4 en 5 is daarnaast af te leiden dat de meerderheid van de deelnemers 21 jaar of ouder is. De gemiddelde leeftijd van de deelnemers van het volledige en het verkorte programma is 21 jaar. De gemiddelde leeftijd van de deelnemers van het Regio College is 18 jaar. Uit Tabel 6 is af te leiden dat de meerderheid van deze deelnemers in de laagste leeftijdscategorie van 15 tot 17 jaar valt.

TABEL 4. Deelnemers volledig programma (n=35) naar leeftijd

Leeftijd	Deelnemers
15-17 jaar	15
18-20 jaar	28
21-23 jaar	20
24-26 jaar	20
27-30 jaar	8

TABEL 5. Deelnemers verkort programma (n=52) naar leeftijd

Leeftijd	Deelnemers
15-17 jaar	7
18-20 jaar	17
21-23 jaar	14
24-26 jaar	13
27-30 jaar	2

TABEL 6. Deelnemers Regio College (n=37) naar leeftijd

Leeftijd	Deelnemers
15-17 jaar	23
18-20 jaar	6
21-23 jaar	5
24-26 jaar	3
27-30 jaar	0

Verder is gevraagd naar het geboorteland van de deelnemers. Het overgrote deel van de deelnemers van het volledige en het verkorte programma is geboren in Nederland (zie Tabel 7 en Tabel 8). Van het verkorte programma zijn meer deelnemers in een niet-westers land geboren, dan deelnemers van het volledige programma. De deelnemers die niet in Nederland zijn geboren, zijn onder andere in Syrië, Ethiopië en Irak geboren.

TABEL 7. Land van herkomst deelnemers volledig programma (n=37) naar Nederland, overig westers en niet-westers⁸²

Land van herkomst	Deelnemers
Nederland	35
Overige westerse landen	1
Niet-westerse landen	1

TABEL 8. Land van herkomst deelnemers verkort programma (n=52) naar Nederland, overig westers en niet-westers⁸³

Land van herkomst	Deelnemers
Nederland	46
Overige westerse landen	1
Niet-westerse landen	5

Als het geboorteland van de ouders van deelnemers in ogenschouw wordt genomen ontstaat op het eerste gezicht eenzelfde beeld (zie Tabel 9 en 10). Eveneens is de meerderheid van de ouders van beide programmavarianten in Nederland geboren en geldt dit voor een grotere meerderheid van de deelnemers van het volledige programma. Hiernaast zijn in verhouding meer ouders van de deelnemers van het verkorte programma geboren in een niet-westerse land. Het aandeel ouders dat niet in Nederland is geboren is voor beide programmavarianten groter dan het aandeel deelnemers dat niet in Nederland is geboren. De ouders van deelnemers van beide varianten zijn vaak afkomstig uit Suriname en Marokko, maar ook uit andere niet-westerse landen, waaronder Irak en Syrië.

TABEL 9. Land van herkomst ouders van deelnemers volledig programma (n=37) naar Nederland, overig westers en niet-westers⁸⁴

Land van herkomst ouders	Deelnemers
Nederland	28
Overige westerse landen	2
Niet-westerse landen	7

TABEL 10. Land van herkomst ouders van deelnemers verkort programma (n=52) naar Nederland, overig westers en niet-westers⁸⁵

Land van herkomst ouders	Deelnemers
Nederland	34
Overige westerse landen	2
Niet-westerse landen	18

⁸² Indien minimaal één van beide ouders buiten Nederland is geboren is de betreffende respondent ingedeeld in respectievelijk de categorie 'overige westerse landen' of 'niet-westerse landen'.

⁸³ Idem.

⁸⁴ Idem.

⁸⁵ Idem.

Ten slotte is gekeken naar de woonplaats van deelnemers. De meeste deelnemers van alle drie de programmavarianten komen uit de gemeente Zaanstad en dan voornamelijk uit Zaandam en Assendelft. Andere deelnemers zijn woonachtig in de gemeente Purmerend of in de omgeving van Heemskerk, bijvoorbeeld in Uitgeest of IJmuiden. Sommige deelnemers van het Regio College komen uit Amsterdam. Hiernaast wonen een paar deelnemers van het verkorte programma in de provincie Zuid-Holland, waaronder in Vlaardingen.

§ 2. SCHOOL EN WERK

Het overgrote merendeel van de deelnemers van het volledige programma zijn niet-schoolgaande jongeren (zie Tabel 11). Een kwart van de deelnemers van het verkorte programma gaat ten tijde van het intakegesprek naar school (zie Tabel 12). Alle deelnemers van het Regio College volgen een Entree-opleiding (mbo niveau 1) en zijn dus schoolgaand (n=40).

TABEL 11. Deelnemers volledig programma (n=36) naar schoolgaand

Schoolgaand	Deelnemers
Ja	4
Nee	32

TABEL 12. Deelnemers verkort programma (n=52) naar schoolgaand

Schoolgaand	Deelnemers
Ja	11
Nee	41

In Tabel 13 staat weergegeven op welk niveau schoolgaande deelnemers van het volledige en het verkorte programma een opleiding volgen ten tijde van hun deelname. De deelnemers van het volledige programma nemen voornamelijk deel aan het voortgezet onderwijs. De meeste schoolgaande deelnemers van het verkorte programma zijn daarentegen bezig met een vervolgstudie en volgen daar met name onderwijs aan het mbo. Idem geldt voor de hoogst genoten opleidingen van de niet-schoolgaande deelnemers van beide programmavarianten (zie Tabel 14).

TABEL 13. Schoolgaande deelnemers volledig (n=4) en verkort (n=11) programma naar opleidingsniveau

Type opleiding	Deelnemers volledig programma	Deelnemers verkort programma
Primair onderwijs	0	0
Voortgezet onderwijs		
Praktijkonderwijs	1	1
VMBO basis	0	0
VMBO kader	1	0
VMBO GL	0	0
VMBO TL	0	0
Havo	1	0
Vwo	0	0
Vervolgonderwijs		
MBO niv 1	1	2
MBO niv 2	0	1
MBO niv 3	0	1
MBO niv 4	0	2
Hoger Onderwijs	0	4

TABEL 14. Niet-schoolgaande deelnemers volledig (n=32) en verkort (n=41) programma naar opleidingsniveau

Type opleiding	Deelnemers volledig programma	Deelnemers verkort programma
Primair onderwijs	0	1
Voortgezet onderwijs		
Praktijkonderwijs	2	1
VMBO basis	3	1
VMBO kader	2	1
VMBO GL	0	0
VMBO TL	2	2
Havo	3	5
Vwo	2	1
Vervolgonderwijs		
MBO niv 1	5	3
MBO niv 2	2	6
MBO niv 3	3	8
MBO niv 4	5	8
Hoger Onderwijs	3	4

De meerderheid van de schoolgaande deelnemers ervaart school als iets neutraals of positiefs (zie Tabel 15). De deelnemers van het volledige en het verkorte programma staan hier hetzelfde in. Deelnemers vinden hun opleiding niet altijd interessant of zij zien het nut er niet van in, desalniettemin waarderen zij het contact met docenten en leerlingen. Enkelen zijn nog op zoek naar een passende vervolgopleiding.

Uit Tabel 16 is daarentegen af te leiden dat de meerderheid van de niet schoolgaande deelnemers van beide programmavarianten school als iets negatiefs ziet. Voor veel deelnemers was het opleidingsniveau niet passend, zij voelden geen uitdaging of vonden hun opleiding lastig, waardoor de interesse en motivatie om te leren verminderden. Hiernaast hebben deelnemers hinder ervaren op school van een instabiele thuissituatie en/of een ontwikkelingsstoornis, zoals ADHD of autisme. Ongeveer één derde van de deelnemers die school als negatief ervaren is in het verleden gepest. Andere niet-schoolgaande deelnemers die school als positief en belangrijk hebben ervaren, vinden het leuk om te leren, maar staan niet volledig achter het schoolsysteem.

TABEL 15. Schoolgaande deelnemers volledig en verkort programma (n=15) naar ervaring school

Ervaring school	Deelnemers
Positief	5
Neutraal	7
Negatief	3

TABEL 16. Niet- schoolgaande deelnemers volledig en verkort programma (n=68) naar ervaring school

Ervaring school	Deelnemers
Positief	16
Neutraal	16
Negatief	36

Van de schoolgaande en niet-schoolgaande deelnemers ondervindt of heeft een in verhouding even grote meerderheid (ongeveer 87 procent) moeilijkheden op school ondervonden (zie Tabel 17 en Tabel 18). Deelnemers ervaren moeilijkheden met het vinden van concentratie en motivatie in een drukke klasomgeving. Een aantal deelnemers heeft daarnaast moeite met de druk die opdrachten en deadlines veroorzaken. Verder vinden deelnemers specifieke vakken, zoals Nederlands, Engels en wiskunde lastig, enkelen van hen vanwege dyslexie en/of dyscalculie. Hiernaast ervaren meerdere deelnemers een lastige omgang met autoritaire docenten, mede doordat zij moeite hebben met het reguleren van hun emoties. Sommige deelnemers missen aansluiting met medeleerlingen, onder andere omdat zij gepest worden of eerder gepest zijn. Andere deelnemers vinden het lastig om contact te leggen met anderen. De deelnemers van het programma van het Regio College geven tevens aan moeilijkheden te ervaren met rekenvakken, het vinden van concentratie en het reguleren van emoties, met name boosheid. De soort moeilijkheden die schoolgaande en niet-schoolgaande deelnemers ervaren verschillen nagenoeg niet.

TABEL 17. Schoolgaande deelnemers (n=15) naar lastig school

Lastig school	Deelnemers
Ja	13
Nee	2

TABEL 18. Niet- schoolgaande deelnemers (n=66) naar lastig school

Lastig school	Deelnemers
Ja	57
Nee	9

Verder is gevraagd naar werk en inkomen van de deelnemers. Ongeveer één derde van de deelnemers van het volledige programma en van het verkorte programma heeft inkomen uit werk (zie Tabel 19 en Tabel 20). Van Tabel 21 is af te leiden dat ongeveer de helft van de deelnemers van het Regio College een bijbaan heeft. Het gaat voornamelijk om bijbanen in de horeca en detailhandel, waaronder supermarkten en bouwmarkten. Deelnemers werken bijvoorbeeld in de bezorging van een restaurant of als orderpicker in een magazijn.

TABEL 19. Deelnemers volledig programma (n=35) naar inkomensbron (bij)baan

(Bij)baan	Deelnemers
Ja	11
Nee	24

TABEL 20. Deelnemers verkort programma (n=49) naar inkomensbron (bij)baan

(Bij)baan	Deelnemers
Ja	18
Nee	31

TABEL 21. Deelnemers Regio College (n=37) naar inkomensbron (bij)baan

(Bij)baan	Deelnemers
Ja	19
Nee	18

Naast een (bij)baan is een andere belangrijke inkomensbron voor deelnemers een uitkering. Ongeveer 36 procent van de deelnemers van zowel het volledige als het verkorte programma heeft inkomen uit een vorm van uitkering (zie Tabel 22 en Tabel 23).

TABEL 22. Deelnemers volledig programma (n=33) naar inkomensbron uitkering

Uitkering	Deelnemers
Ja	13
Nee	22

TABEL 23. Deelnemers verkort programma (n=52) naar inkomensbron uitkering

Uitkering	Deelnemers
Ja	17
Nee	35

Slechts een paar deelnemers van het volledige programma ontvangen toeslagen als inkomensbron (zie Tabel 24). Uit Tabel 25 is daarnaast af te leiden dat niet één van deze deelnemers studiefinanciering ontvangt. Het aantal deelnemers van het verkorte programma dat toeslagen en studiefinanciering ontvangt is iets hoger, maar blijft beperkt (zie Tabel 26 en Tabel 27).

TABEL 24. Deelnemers volledig programma (n=35) naar inkomensbron toeslagen

Toeslagen	Deelnemers
Ja	2
Nee	33

TABEL 25. Deelnemers volledig programma (n=36) naar inkomensbron studiefinanciering

Studiefinanciering	Deelnemers
Ja	0
Nee	36

TABEL 26. Deelnemers verkort programma (n=52) naar inkomensbron toeslagen

Toeslagen	Deelnemers
Ja	6
Nee	46

TABEL 27. Deelnemers verkort programma (n=52) naar inkomensbron studiefinanciering

Studiefinanciering	Deelnemers
Ja	7
Nee	45

§ 3. SOCIAAL NETWERK

Een belangrijk onderdeel van de achtergronden van de deelnemers is informatie over hun sociaal netwerk. Allereerst is de omvang van hun vriendenkring in kaart gebracht door hen te vragen naar hun 'echte vrienden'. Echte vrienden betekenen voor deelnemers die vrienden waar zij regelmatig contact mee hebben en bij wie zij zullen aankloppen in geval van problemen. Het zijn de vrienden van wie zij zeggen dat zij die echt vertrouwen. Zowel de deelnemers van het volledige programma als het verkorte programma kennen hun vrienden voornamelijk via school of uit de buurt (zie Tabel 28 en Tabel 29). Een aantal deelnemers hebben hun vrienden via het werk leren kennen, wat geldt voor iets meer van de deelnemers van het verkorte programma. Daarnaast noemt ongeveer de helft van de deelnemers van beide programmavarianten andere plekken waar zij hun vrienden hebben leren kennen, bijvoorbeeld online of via sportactiviteiten, onder andere op de korfbalvereniging.

TABEL 28. Deelnemers volledig programma (n=37) naar waar zij hun vrienden hebben leren kennen; meerdere antwoorden mogelijk

Waar	Deelnemers
School	23
Buiten op straat/buurt	14
Familie	4
Werk	1
Overig	20

TABEL 29. Deelnemers verkort programma (n=52) naar waar zij hun vrienden hebben leren kennen; meerdere antwoorden mogelijk

Waar	Deelnemers
School	36
Buiten op straat/buurt	18
Familie	4
Werk	4
Overig	26

De overgrote meerderheid van de deelnemers van zowel het volledige als het verkorte programma is tevreden over hun vriendenkring (zie Tabel 30 en Tabel 31). Dit heeft vooral te maken met dat het gelijkgestemden zijn en het vertrouwen dat zij in hen hebben. Zij staan voor elkaar klaar en kunnen met ervaringen en problemen bij elkaar terecht. Daarnaast waarderen deelnemers hun vriendenkring voor het feit dat zij in het bijzijn van elkaar zichzelf kunnen zijn en eerlijk tegen elkaar durven te zijn. De meeste deelnemers hebben een naar eigen zeggen een kleine, hechte vriendenkring. Een aantal deelnemers is ontevreden over hun vriendenkring. Zij willen dat hun vriendenkring groter is of een andere samenstelling krijgt. Deelnemers merken bijvoorbeeld dat hun vriendschappen verwateren, omdat zij en hun vrienden andere interesses hebben gekregen. Andere deelnemers zijn soms eenzaam, omdat hun vrienden niet altijd beschikbaar zijn om samen dingen te ondernemen.

TABEL 30. Deelnemers volledig programma (n=37) naar tevreden met vriendenkring

Tevreden	Deelnemers
Ja	33
Nee	3
Een beetje	1

TABEL 31. Deelnemers verkort programma (n=51) naar tevreden met vriendenkring

Tevreden	Deelnemers
Ja	43
Nee	6
Een beetje	2

Functioneel netwerk

Naast hun brede, algemene sociale netwerk, is ook met deelnemers gesproken over de contacten die zij hebben die hen kunnen helpen bij het zoeken en vinden van een (bij)baan of stageplek. De meerderheid van de deelnemers van zowel het volledige als het verkorte programma zegt mensen te kennen die hen hierbij kunnen helpen (zie Tabel 32 en Tabel 33). In de meeste gevallen gaat het om familie en medewerkers van hulpverleningsinstanties, zoals het Jongerenloket, het Sociaal Wijkteam of het UWV, die mogelijk een stageplek of bijbaan voor hen kunnen regelen of hen hierover kunnen adviseren. Een aantal deelnemers noemt bijvoorbeeld hun ambulant begeleider vanuit de psychiatrie en de schoolcoach als waardevolle contacten. Hiernaast verstaan meerdere deelnemers ook vrienden onder functionele contacten. Van de deelnemers van het volledige programma geeft ongeveer een derde aan dergelijke contacten helemaal niet te hebben of hun contacten niet te gebruiken. Dit is het geval voor ongeveer een kwart van de deelnemers van het verkorte programma.

TABEL 32. Deelnemers volledig programma (n=36) naar contacten in functioneel netwerk

Contact	Deelnemers
Ja	25
Nee	11

TABEL 33. Deelnemers verkort programma (n=51) naar contacten in functioneel netwerk

Contact	Deelnemers
Ja	37
Nee	14

Tot slot is bij het in kaart brengen van het sociaal netwerk van de deelnemers ook gelet op contact met hulpverleningsinstanties. In verhouding heeft het even grote merendeel (ongeveer 89 procent) van de deelnemers van het volledige en het verkorte programma wel eens hulp gehad (zie Tabel 34 en Tabel 35). Deze deelnemers zijn voornamelijk in contact gekomen met hulpverlening binnen de geestelijke gezondheidszorg. De meeste deelnemers hebben hulp gehad van een psycholoog en/of psychiater, nadat zij zijn doorverwezen door hun huisarts. Hiernaast zijn deelnemers in contact gekomen met andere vormen van Jeugdzorg, zoals Jeugdteams, de Kinderbescherming en residentiële jeugdhulp. Een aantal deelnemers zijn geholpen vanuit hulpverleningsinstanties die gespecialiseerd zijn in bewindvoering en verslavingszorg.

TABEL 34. Deelnemers volledig programma (n=37) naar hulpverlening

Hulpverlening	Deelnemers
Ja	33
Nee	4

TABEL 35. Deelnemers verkort programma (n=52) naar hulpverlening

Hulpverlening	Deelnemers
Ja	45
Nee	6

De ervaringen van deelnemers met hulpverlening zijn wisselend. Ongeveer evenveel deelnemers hebben negatieve, positieve of wisselende ervaringen met hulpverlening. Negatieve ervaringen komen voort uit een gevoel van verplichting, het ontbreken van resultaat, veel wisselende contacten of geen klik voelen met hulpverleners. Deelnemers met een positieve ervaring zien daarentegen wel resultaat van de hulpverlening en zijn tevreden over de klik die zij hebben gehad met hun hulpverlener. Zij vinden het prettig om met iemand te kunnen praten. Deelnemers die een neutrale mening hebben over hun ervaring geven ook aan dat dit afhankelijk is van de soort klik met de hulpverlener en de resultaten die worden geboekt. Deelnemers hebben bijvoorbeeld een positieve ervaring met het praten over hun problemen, maar zij zien geen resultaat. Andere deelnemers vinden de hulpverlening prima, maar vinden het prettiger om problemen met familieleden te bespreken.

De meeste deelnemers hebben het idee dat zij, naast ondersteuning van bijvoorbeeld een psycholoog of ambulant begeleider, met name bij hun familie steun kunnen vinden. Meerdere deelnemers verwijzen ook naar vrienden als een bron van steun. Enkele deelnemers geven aan het lastig te vinden om hulp te vragen aan anderen.

RESULTATEN

HOOFDSTUK 4. EFFECTEN VOOR DEELNEMERS

§ 1. Ervaringen en persoonlijke ontwikkeling	54
§ 2. Competentiebeleving en weerbaarheid	62
§ 3. Identiteitsontwikkeling en zelfbeeld	67
§ 4. Sociaal netwerk en interpersoonlijke relaties	70
§ 5. Maatschappelijke participatie en betrokkenheid	73
§ 6. School, werk en toekomstoriëntatie	75

Inleiding

In dit hoofdstuk worden de effecten beschreven van deelnemers aan Local Heroes. Daarbij wordt waar relevant onderscheid gemaakt tussen deelnemers die het programma als onderdeel van hun opleiding hebben gevolgd en deelnemers die het programma daarbuitenom hebben gevolgd, o.a. in het kader van leerplicht, een uitkeringspositie of een tussenjaar. Voor deze tweede categorie wordt een vergelijking gemaakt tussen deelnemers die het programma in de oorspronkelijke, uitgebreide opzet hebben gevolgd (volledige programma) en deelnemers die – mede door benodigde aanpassingen vanwege corona – een enigszins verkorte versie van het programma hebben doorlopen. Na een terugblik op hoe deelnemers het programma ervaren hebben (§ 1), komen achtereenvolgens verschillende elementen van hun persoonlijke en maatschappelijke ontwikkeling aan bod: weerbaarheid en competentiebeleving (§ 2), identiteitsontwikkeling en zelfbeeld (§ 3), sociaal netwerk en interpersoonlijke relaties (§ 4), maatschappelijke participatie en betrokkenheid (§ 5) en tot slot vorderingen op het gebied van school, werk en toekomstoriëntatie (§ 6).

§ 1. ERVARINGEN EN PERSOONLIJKE ONTWIKKELING

Na afloop van het Local Heroes programma is de deelnemers gevraagd naar hun ervaringen en hun oordeel over de inhoud van de programmaonderdelen. Gemiddeld geven zowel de deelnemers van het volledige programma als van het verkorte programma een rapportcijfer van een 8,3 met cijfers die variëren van een 4 tot een 10. Het laagste cijfer dat een deelnemer van het volledige programma heeft gegeven is een 6,8. De deelnemers van het Regio College (n=22) geven gemiddeld een 9 als rapportcijfer met een range van een 6,5 tot een 10.

Deelnemers van de drie programmavarianten waarderen allereerst de groepsdynamiek in de deelnemersgroepen. Deelnemers geven aan dat het prettig was om anderen te ontmoeten met eenzelfde achtergrond. Zij hebben een gevoel van onderlinge acceptatie gehad, wat versterkt is doordat samenwerking een essentieel onderdeel uitmaakt van het programma. De deelnemers hebben ook de geduldige en motiverende houding van de trainers als prettig ervaren. Daarbij zijn de trainers voor veel deelnemers een bron van inspiratie geweest.

De trainers zijn creatief, inspireren ons en doen hun best. Je leert om positief te denken en je eigen verhaal met elkaar delen. – deelnemer verkort programma (26 jaar)

Hiernaast waarderen de deelnemers van het volledige programma de uitdaging die het programma biedt, waaronder de ruimte om creatieve ideeën uit te denken en gezamenlijk te ondernemen. Dit geldt ook voor de werkbezoeken en andere externe activiteiten. De

deelnemers van het verkorte programma hebben waardering voor de opzet van het programma als een 'programma op maat', waarbij wordt aangesloten op de behoeften van de deelnemers. De vormgeving van het programma is volgens een aantal van hen geschikt om iedere deelnemer aan te spreken.

Niet voor alle deelnemers is aan hun verwachtingen voldaan. Volgens een paar deelnemers van het verkorte programma is het programma inhoudelijk te veel gericht geweest op Persoonlijke Groei en onvoldoende op de (school)loopbaanbegeleiding die zij verwachtten. In het volledige programma hebben meer gastcolleges en werkbezoeken of andere externe activiteiten plaatsgevonden dan in het verkorte programma. Wellicht had een verkort programma met meer van dergelijke activiteiten beter aangesloten bij de verwachtingen van deze deelnemers.

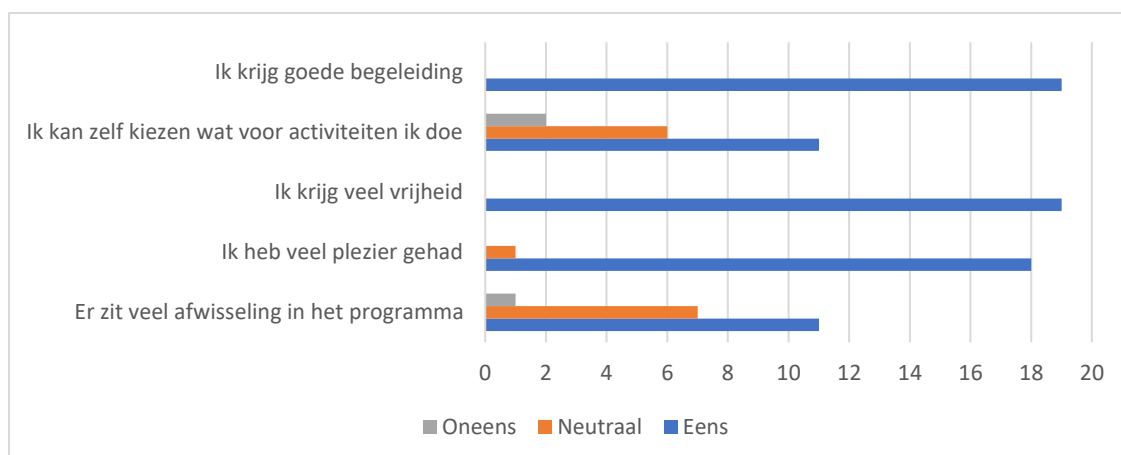
De communicatie van de inhoud van het programma was niet duidelijk. Nu was het veel persoonlijke groei en dan was ik waarschijnlijk niet gekomen.
- deelnemer verkort programma (23 jaar)

Zowel de deelnemers van het volledige programma, het verkorte programma als de deelnemers die het programma binnen een opleidingskader volgden, zien de afsluiting van het Local Heroes programma als een hoogtepunt. Voornamelijk de complimentenronde is hen bijgebleven. Verder noemen de deelnemers van het volledige programma de groepsactiviteiten en het leren kennen van elkaar ook als hoogtepunten. De deelnemers van het verkorte programma en het Regio College sluiten zich hierbij aan en noemen daarbij de openheid en de vrijheid om jezelf te zijn binnen de groep. Voor deelnemers van zowel het volledige als het verkorte programma is daarnaast het starten met een baan of opleiding na afloop van het programma een hoogtepunt. Opnieuw worden ook de trainers gezien als een waardevol onderdeel van het programma door de deelnemers van de drie programmavarianten. De deelnemers van het verkorte programma hebben de betrokkenheid en de goede voorbereiding van de trainers als een hoogtepunt ervaren.

De trainers in persoon, zij waren de sleutel tot het succes van de groep. Ik denk meteen aan hun enthousiasme en energie. En de opdrachten zijn een hoogtepunt.
- deelnemer volledig programma (22 jaar)

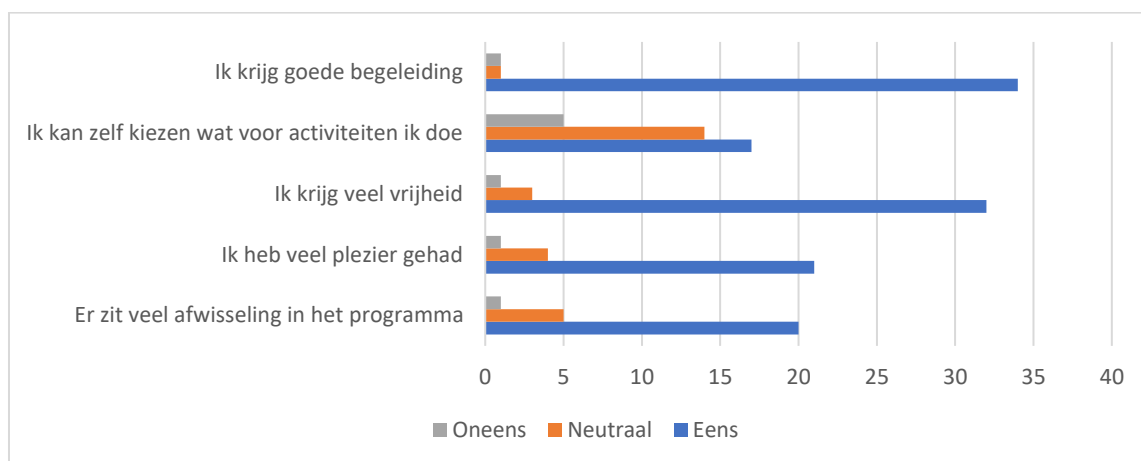
De deelnemers van het verkorte programma noemen ten slotte dat zij de nazorg en specifieke leeropbrengsten, zoals het leren van de Nederlandse taal, als hoogtepunten zien. De deelnemers van het Regio College wijzen hierbij voornamelijk op het leren over de eigen kwaliteiten en positieve manieren van denken.

De deelnemers van het volledige en het verkorte programma is ook gevraagd om de aparte programmaonderdelen van Local Heroes te beoordelen. Alle deelnemers van het volledige programma hebben het idee dat zij gedurende het programma goede begeleiding en veel vrijheid hebben ontvangen. Hiernaast hebben bijna alle deelnemers plezier ervaren aan hun deelname. De meerderheid van de deelnemers vindt het programma afwisselend, maar de meningen over de mogelijkheid om zelf activiteiten te kiezen zijn meer verdeeld (zie Figuur 4).

FIGUUR 4. Antwoorden van deelnemers volledig programma (n= 19) op stellingen over voor hen belangrijke programmaonderdelen

De deelnemers van het verkorte programma zijn overwegend positief over de programmaonderdelen, maar zoals te zien is in Figuur 5 is de verdeeldheid iets groter dan onder de deelnemers van het volledige programma. Dit is bijvoorbeeld het geval voor de stelling “Ik krijg veel vrijheid”. Eveneens onder deze deelnemersgroep zijn de meningen over de mogelijkheid om zelf activiteiten te kiezen verdeeld. Verder hebben ook de meeste deelnemers plezier ervaren aan hun deelname. De verdeeldheid onder deelnemers in beide programmavarianten omtrent de keuzevrijheid in activiteiten kan te maken hebben met het vrij vaste karakter van het Young Leaders en Persoonlijke Groei traject. De deelnemers krijgen bijvoorbeeld keuzevrijheid in het organiseren van de maatschappelijke activiteit, maar werken hier volgens een aantal vaste trainingsmodules naartoe.

FIGUUR 5. Antwoorden van deelnemers verkort programma (n= 36) op stellingen over voor hen belangrijke programmaonderdelen

Ongeveer de helft van de deelnemers van het volledige programma heeft iets op te merken over het programma. Deelnemers van het volledige programma noemen als aandachtspunt dat sommige oefeningen niet bij hen passen of als onprettig werden ervaren, onder andere vanwege de confrontatie op emotioneel vlak die het met zich meebracht. Een paar deelnemers van het verkorte programma en het Regio College sluiten zich hierbij aan. De reden die zij hiervoor geven is dat opdrachten voor hen niet nuttig waren, omdat deze vergelijkbaar zijn met hun eerdere ervaringen binnen de gespecialiseerde hulpverlening.

De psychologische opdrachten vind ik minder leuk. Het voelt alsof er dan diep gegraven wordt. Dat heb ik al meegemaakt. - deelnemer volledig programma (16 jaar)

Hiernaast geven deelnemers van het volledige en het verkorte programma aan dat zij hinder hebben ervaren van minder gemotiveerde deelnemers. De deelnemers van het verkorte programma geven daarbij aan dat er meer aandacht moet zijn voor afspraken omtrent de handhaving van regels binnen de groep, bijvoorbeeld omtrent het gebruik van een telefoon tijdens de lessen. Zij merken daarnaast op dat er sprake was van een lage groepsbinding, omdat het programma daarvoor van te korte duur was. Verder geven een paar van hen aan de offline setting als saai te hebben ervaren.

De deelnemers van het Regio College noemen zowel het ongemak van uit de eigen comfortzone treden alsook het maken van afspraken over op tijd komen als aandachtspunten. De meerderheid van deze deelnemers heeft niets op te merken over het programma.

Het duurt lang voor mensen worden aangesproken op telefoongebruik. Waarom wordt daar zo lang op gewacht? Als anderen minder meedoen, heeft dat effect op de groep. - deelnemer verkort programma (21 jaar)

Ik ben niet zo'n groepsmens. Het programma is te kort om in verbinding te komen met anderen. - deelnemer verkort programma (25 jaar)

Deelnemers van het volledige programma geven de tip om meer bezoeken aan leerbedrijven te maken. Daarbij stellen een aantal deelnemers voor om bedrijfsbezoeken beter aan te laten sluiten op de interesses van de deelnemersgroep. Verder noemen zij dat de selectieprocedure uitgebreid zou kunnen worden om twijfelaars beter te informeren over de inhoud van het programma. Ten slotte vinden enkele deelnemers dat er in de toekomst beter gelet moet worden op de leeftijdsverhoudingen binnen deelnemersgroepen.

De deelnemers van het verkorte programma geven tips die meer ingaan op het creëren van een inhoudelijk passend programma voor alle deelnemers om uitval te voorkomen. Tips om het standaard programma aan te passen zijn: 1) het duidelijk uitspreken van verwachtingen aan de start van het programma; 2) het behandelen van onderwerpen die aansluiten bij de achtergronden van de deelnemers; en 3) meer actieve opdrachten. Een deelnemer van het verkorte programma geeft ook de tip om het online programma persoonlijker te maken door meer in te gaan op achtergronden van de trainers. Enkele deelnemers van het Regio College hebben tips, die ook allen te maken hebben met het passend maken van het programma. Voorbeelden zijn het werken in kleine stappen en een latere start van het programma om leerlingen eerst te laten wennen aan het nieuwe schooljaar.

Aan deelnemers is verder gevraagd of zij het Local Heroes programma zouden aanraden aan andere jongeren. Alle deelnemers, behalve één deelnemer van het verkorte programma, zouden het programma aan anderen aanraden (zie Tabel 36, Tabel 37 en Tabel 38). Twee deelnemers, één van het volledige programma en één van het Regio College, geven aan dat het wel of niet aanraden van het programma door hen afhankelijk is van de doelgroep.

Of ik het programma zou aanraden? Het ligt eraan wat voor jongeren het zijn en wat ze allemaal al weten. - deelnemer Regio College (17 jaar)

TABEL 36. Deelnemers volledig programma (n=19) naar wel of niet aanraden van het programma aan anderen

Aanraden	Deelnemers
Ja	18
Nee	0
Niet aan iedereen	1

TABEL 37. Deelnemers verkort programma (n=35) naar wel of niet aanraden van het programma aan anderen

Aanraden	Deelnemers
Ja	34
Nee	1
Niet aan iedereen	0

TABEL 38. Deelnemers Regio College (n=21) naar wel of niet aanraden van het programma aan anderen

Aanraden	Deelnemers
Ja	20
Nee	0
Niet aan iedereen	1

Redenen die zowel deelnemers van het volledige programma, het verkorte programma als het Regio College hiervoor geven is onder andere het plezier dat zij hebben ervaren en de positieve houding die zij meenemen uit het programma. Hiernaast worden de mogelijkheid tot zelfontwikkeling en de mogelijkheid om je leven te veranderen als redenen genoemd. Het programma draagt volgens hen bij aan persoonlijke en maatschappelijke bewustwording. Deelnemers geven aan dat Local Heroes waardevol kan zijn voor jongeren die niet weten wat zij willen in het leven en voor jongeren die behoefte hebben aan sociaal contact.

Het helpt je echt, het helpt je om stappen te zetten. Het helpt je om je uit jouw shit te halen, om je uit het negatieve te halen. – deelnemer verkort programma (19 jaar)

Het wekt zelfvertrouwen op, het geeft contacten en je voelt je begrepen en anderen ook. Je leert veel van elkaar. – deelnemer verkort programma (19 jaar)

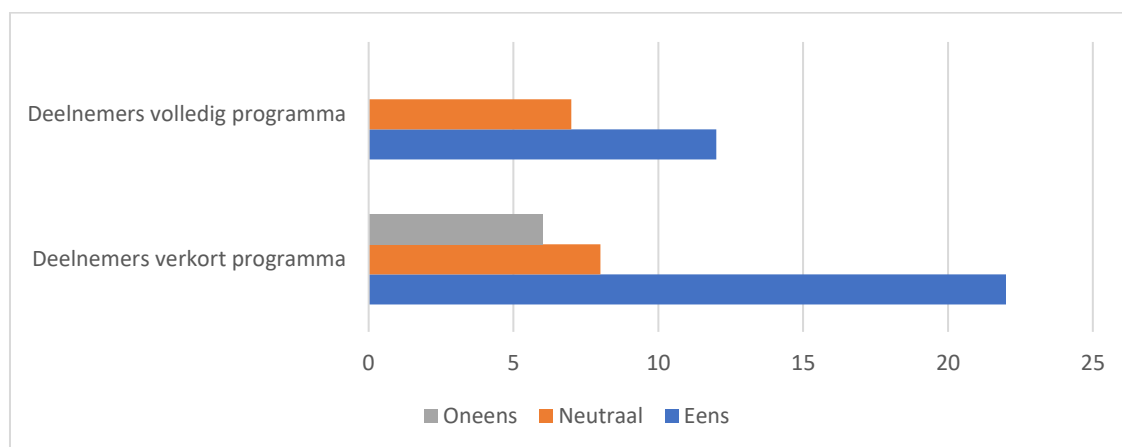
Het is een investering in jezelf. Je kan ervan groeien. Het is een leuke ervaring en je hebt plezier. Je maakt impact. – deelnemer volledig programma (25 jaar)

Je kan erin groeien. Het kan je leven veranderen, vooral als je niet weet wat je wilt. – deelnemer volledig programma (28 jaar)

Leeropbrengst

De overgrote meerderheid van de deelnemers van alle programmavarianten geeft aan iets geleerd te hebben van hun deelname. Dit geldt voor een groter gedeelte van de deelnemers van het volledige programma (95 procent) en het Regio College (90 procent), dan van het verkorte programma (76 procent). In Figuur 6 is weergegeven dat de meeste deelnemers van het volledige programma denken dat zij zich op persoonlijk vlak, waaronder op het gebied van vaardigheden, hebben ontwikkeld. Andere deelnemers

hebben hier een neutrale mening over. Deze meerderheid geldt ook voor de deelnemers van het verkorte programma, maar een aantal van hen heeft niet het gevoel dat zij hun vaardigheden hebben ontwikkeld.

FIGUUR 6. Antwoorden van deelnemers van het volledige programma (n= 19) en het verkorte programma (n=36) op stellingen over hun ontwikkeling op het gebied van vaardigheden

Er zijn een aantal terugkerende elementen als het gaat om wat het programma hen met name heeft opgeleverd. In de eerste plaats komt sterk naar voren dat de deelnemers van alle programma's geleerd hebben om zichzelf te accepteren. Zij hebben vertrouwen opgedaan om meer naar zichzelf te kijken en zichzelf te zijn. Zij hebben het besef gekregen dat zij goed zijn, zoals ze zijn. Hiernaast hebben zij sociale vaardigheden opgedaan, waarmee zij zich op een respectvolle manier kunnen uiten richting anderen. Enkele deelnemers van het volledige programma en het verkorte programma geven aan sneller hulp te durven vragen aan anderen sinds zij het programma hebben gevolgd. Verder is een belangrijke leeropbrengst het bewustzijn van de deelnemers dat zij invloed hebben op het verloop van hun eigen leven en de omgeving. Zij hebben geleerd om doelen en prioriteiten te stellen. Vaak betekent het stellen van prioriteiten zichzelf op de eerste plek zetten en connecties maken met anderen, bijvoorbeeld in het werkveld. De deelnemers hebben dus niet alleen inzicht en durf gekregen om naar zichzelf te kijken, maar ook om zich anders op te stellen ten opzichte van hun omgeving.

Vroeger was ik bezig met wat mensen van mij vinden, maar nu kies ik mijn eigen pad.
- deelnemer volledig programma (28 jaar)

Ik heb geleerd hoe je een bewuste keuze kan maken en je ertoe kan zetten. Ik heb mijn motivatie teruggekregen. Het heeft toch wel zin om te werken en naar school te gaan.
- deelnemer volledig programma (19 jaar)

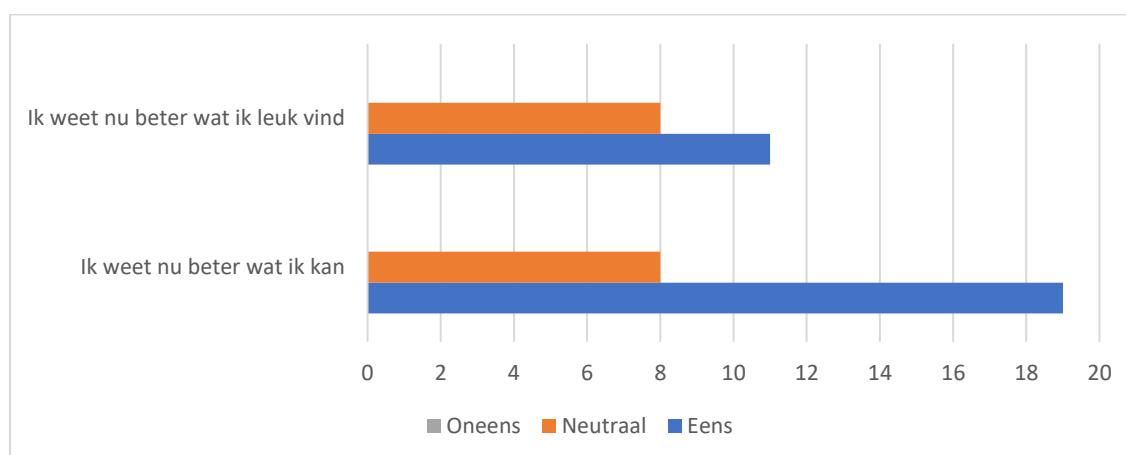
Sommige deelnemers hebben de ervaring dat deelname voor anderen uit de groep meer heeft opgeleverd dan voor henzelf, omdat zij voor hun gevoel al een stapje verder waren. Dit geldt voornamelijk voor deelnemers van het verkorte programma, die de focus van het programma te veel op het aspect van persoonlijke groei vinden liggen. Dit kan een mogelijke verklaring zijn voor het verschil in het aandeel deelnemers dat aangeeft geleerd te hebben van hun deelname van het volledige programma en het Regio College in vergelijking met de deelnemers van het verkorte programma.

Persoonlijke ontwikkeling

Deelnemers is gevraagd op welke aspecten van persoonlijke ontwikkeling zij voor hun gevoel vorderingen hebben gemaakt door hun deelname aan het Local Heroes programma. Daaruit blijkt dat alle deelnemers van het volledige programma één of meerdere vorderingen van persoonlijke ontwikkeling aankaarten. Onderdelen die het meest worden genoemd zijn 'zekerder geworden' en 'dingen positief bekijken' (zie Tabel 39). Daarnaast geeft een meerderheid van de deelnemers ook aan dat zij zich hebben ontwikkeld op het gebied van 'doorzetten' en 'samenwerken'. De meeste deelnemers hebben de ervaring dat zij hebben kunnen ontdekken waar ze goed in zijn en dat zij zichzelf beter hebben leren kennen (zie Figuur 7).

TABEL 39. Aspecten van persoonlijke ontwikkeling van deelnemers volledig programma (n=19)

Ontwikkelingsaspect	Aantal
Communiceren	10
Samenwerken	14
Dingen positief bekijken	18
Toekomstplannen maken	12
Doorzetten	14
Jezelf beter leren kennen	14
Jezelf presenteren	11
Ontdekt waar je goed in bent	13
Zekerder geworden	15

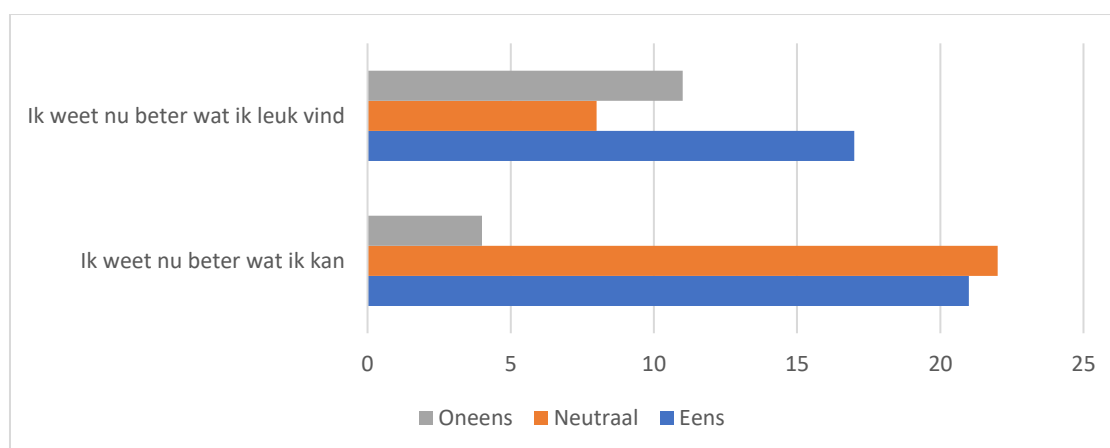
FIGUUR 7. Antwoorden van deelnemers van het volledige programma (n= 19) op stellingen over persoonlijke ontwikkeling

De deelnemers van het verkorte programma hebben bijna allemaal één of meerdere vorderingen gemaakt. Het positief bekijken van dingen wordt ook bij deze variant het meest genoemd (zie Tabel 40). Het 'doorzetten' komt bij deze deelnemers nog sterker naar voren dan bij de deelnemers van het volledige programma. In verhouding geven minder deelnemers van het verkorte programma aan zekerder te zijn geworden, maar uit kwalitatieve analyse blijkt dat dit voor veel deelnemers wel een belangrijk aspect van hun persoonlijke ontwikkeling uitmaakt. De deelnemers van het verkorte programma denken verder vaker dan de deelnemers van het volledige programma dat zij zijn gegroeid in het communiceren met anderen en presenteren van zichzelf. De meningen omtrent het beter leren kennen van de eigen interesses en vaardigheden zijn meer verdeeld dan die van de

deelnemers van het volledige programma (zie Figuur 8). Deze verdeeldheid is mogelijk te relateren aan het aandachtspunt van enkele deelnemers, dat het verkorte programma beter geschikt is voor jongeren die zich nog niet eerder hebben beziggehouden met persoonlijke groei.

TABEL 40. Aspecten van persoonlijke ontwikkeling van deelnemers verkort programma (n=32)

Ontwikkelingsaspect	Aantal
Communiceren	23
Samenwerken	14
Dingen positief bekijken	25
Toekomstplannen maken	21
Doorzetten	24
Jezelf beter leren kennen	22
Jezelf presenteren	23
Ontdekt waar je goed in bent	21
Zekerder geworden	18

FIGUUR 8. Antwoorden van deelnemers van het verkorte programma (n= 36) op stellingen over persoonlijke ontwikkeling

Deelnemers van zowel het volledige programma, het verkorte programma als deelnemers van het Regio College, nemen uit het programma voornamelijk de positieve mindset en de assertiviteit en durf om keuzes te maken mee voor de toekomst. De uitdrukkingen "Gewoon doen!" en "Het begint bij jezelf" zijn onderdeel geworden van hun nieuwe mentaliteit. Het vertrouwen in zichzelf en de open houding die zij hebben gekregen tijdens het programma dragen hieraan bij. Dit geldt ook voor het leren kennen van zichzelf en de eigen interesses gedurende het programma. De deelnemers van het Regio College geven meermaals aan dat zij het inzicht in hun eigen kwaliteiten meenemen naar de toekomst.

Ik neem de gedachte: 'Als ik mijn best doe kan ik veel meer dan ik denk' mee.
- deelnemer volledig programma (27 jaar)

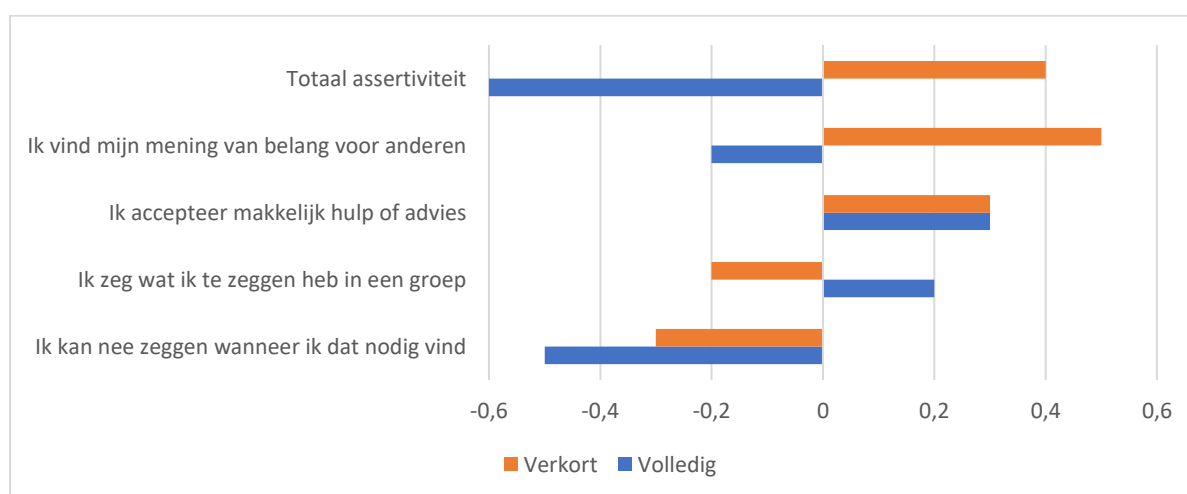
Wat ik meeneem uit het programma zijn de kwaliteiten die ik heb en dat je nooit moet opgeven, maar moet blijven doorgaan. - deelnemer Regio College (18 jaar)

§ 2. WEERBAARHEID EN COMPETENTIEBELEVING

2.1 Weerbaarheid

De ontwikkeling van de weerbaarheid van de deelnemers is in kaart gebracht met een vragenlijst over hun assertiviteit. Aan de hand van 8 stellingen beoordelen deelnemers de mate waarin zij in staat zijn om op te komen voor hun eigen belangen en tegelijkertijd daarbij de grenzen van anderen te respecteren. Deze stellingen gaan over vaardigheden of eigenschappen die geassocieerd worden met assertiviteit. Voor ieder van deze stelling geven zij aan in hoeverre zij het daarmee eens zijn. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een 5-punts Likert schaal (1 = sterk mee oneens en 5 = sterk mee eens). De resultaten op groepsniveau zijn weergegeven in Tabel B1 in Bijlage 1. De belangrijkste resultaten zijn in beeld gebracht in Figuur 9. De gemiddelde score voor deelnemers laat geen verandering in assertiviteit zien. Als onderscheid wordt gemaakt naar deelnemers die het volledige programma hebben gevolgd en deelnemers die het verkorte programma hebben gevolgd, blijkt dat de scores voor de eerste categorie iets zijn gedaald terwijl de scores voor de tweede categorie iets zijn toegenomen. In beide gevallen zijn de verschillen echter klein. Het verschil tussen de twee categorieën lijkt voor een deel samen te hangen met het feit dat deelnemers aan het verkorte programma bij de nulmeting gemiddeld lager scoorden op assertiviteit vergeleken met de deelnemers aan het volledige programma, waardoor er meer mogelijkheid was om op dit punt te groeien. Een andere verklaring zou kunnen zijn dat vanwege de aangescherpte focus in het verkorte programma meer aandacht kon worden besteed aan opkomen voor je eigen mening en jezelf durven uiten.

Uit de gemiddelde scores per stelling blijkt dat de ontwikkeling in assertiviteit voor de meeste onderdelen slechts kleine verschillen betreft. Het meest opvallend is de ontwikkeling op de stelling "Ik accepteer makkelijk hulp of advies", waar zowel de deelnemers aan het verkorte als het volledige programma het na afloop sterker mee eens zijn geworden. Daarnaast zijn de deelnemers aan het verkorte programma het na afloop vaker eens met de stelling "Ik vind mijn mening van belang voor anderen", terwijl deelnemers aan het volledige programma het daar achteraf juist minder vaak mee eens zijn geworden. Andersom hebben zij juist een lichte groei doorgemaakt voor de stellingen: "Ik kom met compromissen als er conflicten zijn" en "Ik zeg wat ik te zeggen heb in een groep", terwijl de antwoorden van deelnemers uit het verkorte programma hier juist een daling laten zien. Voor de stelling "Ik kan nee zeggen wanneer ik dat nodig vind" is voor deelnemers aan beide versies van het programma een daling waarneembaar.

FIGUUR 9. Ontwikkeling van assertiviteit naar stelling op basis van zelfrapportage van deelnemers van het verkorte (n=36) en het volledige programma (n=19)

Kortom, de resultaten voor de ontwikkeling wat betreft assertiviteit zijn niet eenduidig. Zeker in combinatie met de reflecties en verhalen van deelnemers over wat deelname aan Local Heroes voor hen heeft opgeleverd, omdat weerbaarheid en assertiviteit daarin wel herhaaldelijk terugkomt. Vooral de durf om in actie te komen, meer zelfverzekerdheid in de communicatie met anderen en sociale vaardigheden in het algemeen worden door veel deelnemers genoemd, zowel van het verkorte als het volledige programma. Een mogelijke verklaring is dat deelnemers zich door de inhoud van het programma en de uitwisseling met elkaar meer bewust zijn geworden van de stappen die zij nog kunnen en willen zetten in hun ontwikkeling op het gebied van weerbaarheid en assertiviteit.

Ik heb geleerd dat ik assertiever mag zijn, dat ik mag doen en zeggen wat ik wil. Ik heb meer geaccepteerd dat ik een lager zelfbeeld heb, maar ik ben trots dat ik eraan mag werken. Ik heb geleerd dat fouten maken mag. Er was genoeg ruimte om dat te doen, het was veilig! - deelnemer verkort programma (21 jaar)

Ik heb meer gecommuniceerd en hulp gevraagd. En ik heb geleerd om mezelf uit te spreken, mezelf durven zijn, en meer zelfvertrouwen gekregen gewoon. - deelnemer volledig programma (22 jaar)

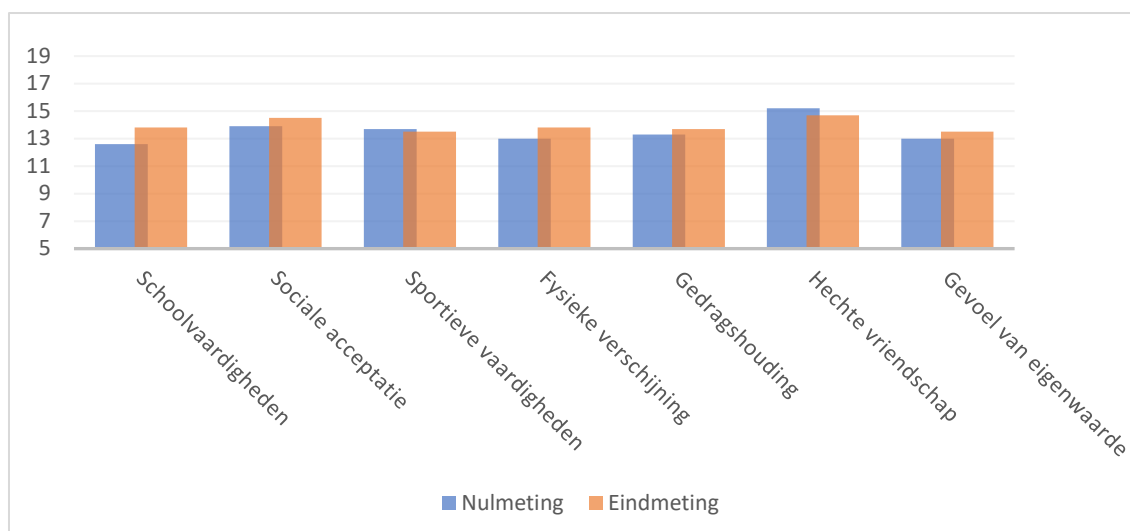
2.2 Competentiebeleving

Naast de ontwikkelingen in de assertiviteit van deelnemers is ook gekeken naar de mate waarin hun competentiebeleving gedurende hun deelname aan het programma al dan niet gegroeid is. Dit is in beeld gebracht met behulp van de CompetentieBelevingsSchaal voor Adolescenten (CBSA). De CBSA is een vragenlijst voor Vlaamse en Nederlandse jongeren en bestaat in totaal uit 35 vragen met een vierkeuze mogelijkheid. Met behulp van de vragenlijst wordt op een gestandaardiseerde wijze een indicatie gegeven van hoe een jongere zijn competenties en gevoel van eigenwaarde beoordeelt.

De competenties zijn geclusterd in zes subschalen: schoolvaardigheden, sociale acceptatie, sportieve vaardigheden, fysieke verschijning, gedragshouding en hechte vriendschappen. Tot slot is er een zevende subschaal die meet in hoeverre de jongere in het algemeen waardering voor zichzelf heeft (gevoel van eigenwaarde). Een score 5 is de laagste score en geeft aan dat een deelnemer zich helemaal niet competent vindt op dit gebied. Een score 20 is de hoogste score en geeft aan dat een deelnemer zich heel erg competent vindt binnen dit thema.

In ieder item worden twee groepen jongeren beschreven waaruit de deelnemer een keuze maakt bij welke groep hij zichzelf het meest vindt behoren. Vervolgens dient de deelnemer voor deze groep aan te kruisen of hij zichzelf een beetje of helemaal tot deze groep vindt behoren. Een voorbeeld item voor de schaal sociale acceptatie is 'Sommige jongeren worden niet gauw aardig gevonden, maar andere jongeren worden gauw aardig gevonden'.

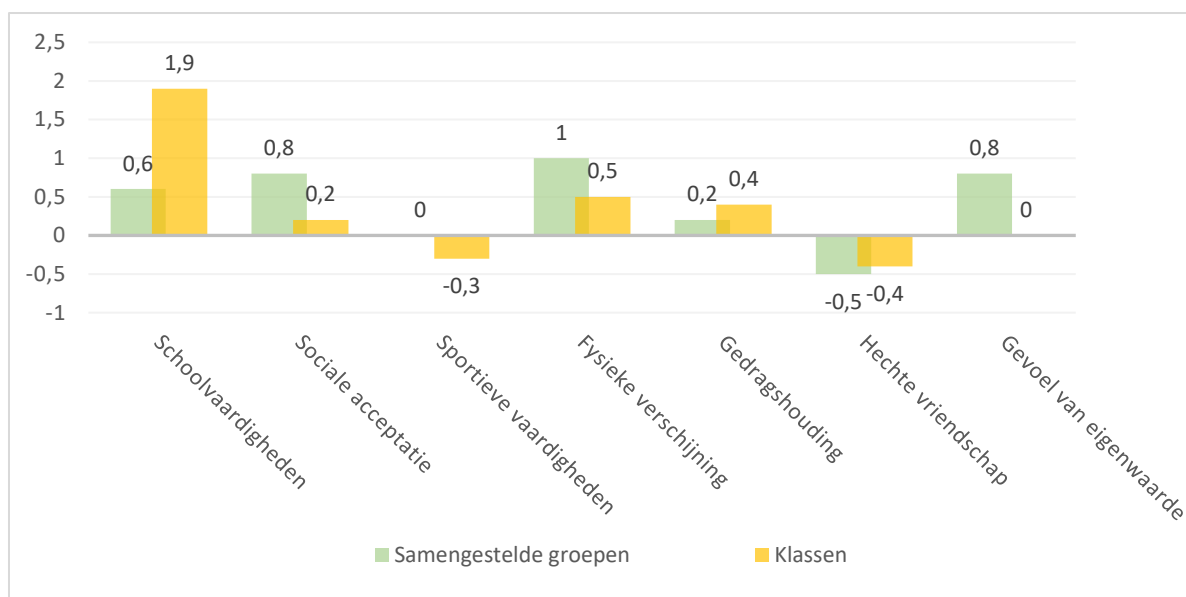
In Tabel B2 (Bijlage 1) zijn de resultaten weergegeven op het niveau van groepsgemiddelden. De belangrijkste gegevens zijn in beeld gebracht in Figuur 10. Daaruit blijkt dat op bijna alle subschalen de competentiebeleving van de deelnemers is toegenomen, al gaat het om relatief kleine verschillen. Toch is het opvallend dat gemiddeld genomen de deelnemers op de meeste onderdelen een groei doormaken. Alleen de scores voor 'sportieve vaardigheden' en voor 'hechte vriendschap' zijn iets afgenomen. De grootste toename is waar te nemen op de schaal 'schoolvaardigheden'. Daarna volgen de schalen 'fysieke verschijning' en 'sociale acceptatie'. Ook op de schalen 'gevoel van eigenwaarde' en 'gedragshouding' is een toename in competentiebeleving te zien, al is dit verschil iets kleiner.

FIGUUR 10. Ontwikkeling van competentiebeleving a.d.h.v. gemiddelde schaalscores CBSA van deelnemers (n=68)

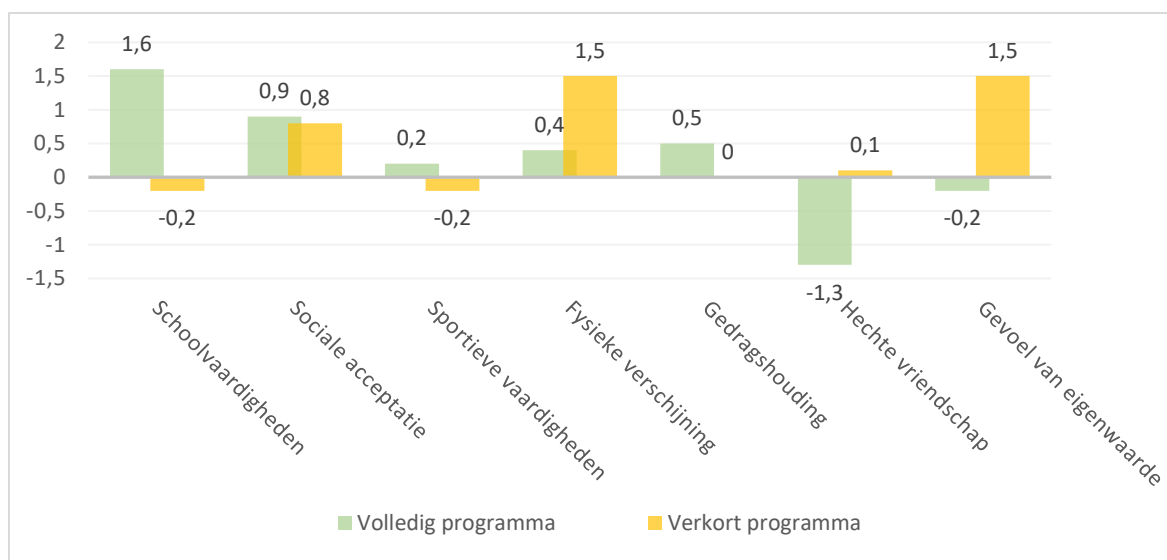
Als we onderscheid maken naar deelnemers die hebben deelgenomen aan het programma in samengestelde groepen via verschillende kanalen, en de deelnemers die in het kader van hun opleiding hebben meegedaan met leerlingen van dezelfde school en klas, dan zijn er een aantal zaken die opvallen. In de eerste plaats springt in het oog dat de laatste categorie deelnemers een grote sprong maken in hun competentiebeleving op het gebied van schoolvaardigheden, terwijl dat voor deelnemers die het programma volgen buiten het schoolcurriculum een stuk minder het geval is (zie Figuur 11). Zij groeien gemiddeld genomen een stuk meer in competentiebeleving op het gebied van 'fysieke verschijning', 'gevoel van eigenwaarde' en 'sociale acceptatie'. Voor de overige onderdelen zijn de verschillen tussen de twee categorieën slechts klein.

Mogelijk zorgt het feit dat het programma van Local Heroes onderdeel was van het curriculum ervoor dat jongeren met andere ogen zijn gaan kijken naar hun functioneren op school en meer competentie hebben ervaren op dat gebied. De deelnemers die buiten het kader van een opleiding aan het programma hebben meegedaan zijn misschien eerder geneigd om de inhoud te koppelen aan het algemene beeld dat zij van zichzelf hebben waardoor dit mogelijk minder effect heeft gehad op hun competentiebeleving op het gebied van schoolvaardigheden en meer op het gevoel van eigenwaarde. Ook kan juist voor deze jongeren die niet naar school gaan de nieuwe kennismaking en (positieve) interactie met leeftijdsgenoten in groepsverband ervoor gezorgd hebben dat de sociale acceptatie meer is gegroeid dan bij de deelnemers vanuit het onderwijs.

FIGUUR 11. Ontwikkeling van competentiebeleving a.d.h.v. gemiddelde schaa scores CBSA van deelnemers uit samengestelde groepen (n=39) en als onderdeel van onderwijscurriculum (n=29)

Ook als we inzoomen op de deelnemers die in samengestelde groepen het programma hebben gevolgd, zijn er een aantal opvallende verschillen te constateren. We maken daarbij weer onderscheid naar de deelnemers die het volledige programma hebben gevolgd en de deelnemers die het verkorte programma hebben gevolgd. De resultaten zijn weergegeven in Figuur 12. Zo blijkt de toename in competentiebeleving op de schaal 'fysieke verschijning' vooral groot voor deelnemers aan het verkorte programma. En voor de schaal 'gevoel van eigenwaarde' is bij de deelnemers aan het volledige programma zelfs een lichte daling te zien, terwijl de deelnemers aan het verkorte programma hier juist een behoorlijke groei in doormaken. Andersom geldt dat voor de schoolvaardigheden de deelnemers aan het volledige programma flink vooruitgaan, terwijl de deelnemers aan het verkorte programma daarop iets dalen in competentiebeleving. Mogelijk lag voor deelnemers aan het verkorte programma de focus vooral op persoonlijke groei en zelfacceptatie en minder op het gebied van school en de vaardigheden die daarvoor nodig zijn. Ook waren er bij het verkorte programma meer schoolgaande deelnemers en zou het kunnen dat de impact van de coronapandemie op het onderwijs hun competentiebeleving op dat gebied heeft beïnvloed.

FIGUUR 12. Ontwikkeling van competentiebeleving a.d.h.v. gemiddelde schaa scores CBSA van deelnemers van het volledige programma (n=16) en het verkorte programma (n=23)

Het aantal deelnemers per categorie (in samengestelde groepen of binnen het onderwijs, volledig programma of verkort programma) is echter te klein om hier daadwerkelijk conclusies aan te ontleen. Bovendien zijn er ook binnen de groepen behoorlijke individuele verschillen te constateren. Sommige deelnemers hebben op alle onderdelen een grote vooruitgang doorgemaakt, terwijl er ook deelnemers zijn die op sommige gebieden juist een lagere competentie ervaren dan voorafgaand aan het programma. Daarnaast zijn er ook deelnemers die op bepaalde onderdelen een stuk positiever naar de eigen competentie kijken, terwijl dit op andere onderdelen min of meer gelijk is gebleven.

De ontwikkeling die de deelnemers hebben doorgemaakt op het gebied van competentiebeleving, komt ook duidelijk tot uitdrukking in de manier waarop zij terugblikken op Local Heroes in de evaluatiegesprekken. Belangrijke elementen uit hun reflecties op wat deelname aan het programma hen gebracht heeft hangen samen met het gevoel dat zij er mogen zijn en steviger in hun schoenen staan. Veel deelnemers verwijzen daarbij naar een toegenomen zelfvertrouwen, meer geloof in hun eigen kunnen en het gevoel dat zij zichzelf meer kunnen en mogen accepteren. Een deelnemer verwoordt dit als volgt:

Ik heb meer zelfvertrouwen en geloof in mezelf gekregen. Dat ik een fijn persoon ben in de omgang. Ik ben blij met mezelf. Ik heb geleerd om mezelf te zijn, en dat je je niet hoeft te schamen. - deelnemer volledig programma (29 jaar)

Deze toename in competentiebeleving koppelen verschillende deelnemers aan de aandacht die er in het programma besteed is aan jezelf uiten en open durven stellen en ook in actie durven komen. Zoals een deelnemer vertelt:

Ik heb veel over mezelf geleerd, ik ben wat vrijer geworden en heb meer durf gekregen. - deelnemer volledig programma (19 jaar)

De uitwisseling met anderen uit de groep lijkt hen ook te stimuleren in hun competentiebeleving. Zowel door het uitwisselen van ervaringen als ook de

complimenten die onderling zijn uitgewisseld. Dit zou ook een verklaring kunnen zijn voor de toename in het gevoel door anderen geaccepteerd te worden.

Wat bijzonder is, is dat ik grote stappen heb gezet in het delen van mijn verhaal en mening. En de overtuiging dat ik het niet waard ben is wel echt afgenomen.

- deelnemer verkort programma (21 jaar)

Het samenwerken was heel gezellig. Ik heb geleerd dat ik niet alles alleen hoeft te doen. Met een groep werken is ook leuk en goed voor de communicatie.

- deelnemer volledig programma (26 jaar)

§ 3. IDENTITEITSONTWIKKELING EN ZELFBEELD

De identiteitsontwikkeling van de deelnemers is in kaart gebracht via een aantal kwalitatieve vragen en met behulp van de gestandaardiseerde vragenlijst Erikson Psychosocial Stage Inventory (EPSI). De EPSI is gebaseerd op de theorie van Erikson over identiteitsontwikkeling en geeft een indicatie in hoeverre bij een jongere sprake is van identiteitssynthese of -verwarring.

Identiteit is opgebouwd uit verschillende puzzelstukjes. Er wordt gesproken over *identiteitssynthese* wanneer deze puzzelstukjes goed in elkaar passen. Een hoge score voor identiteitssynthese betekent dat iemand een coherent beeld heeft van zichzelf. Dit is van belang, omdat is gebleken dat identiteitssynthese een sterke voorspeller is van positief psychosociaal functioneren op verschillende gebieden, zoals een hoger gevoel van eigenwaarde, minder kans op depressie en een positief effect op relaties. Tegenover identiteitssynthese staat *identiteitsverwarring*; het gevoel niet in staat te zijn een langdurige verbintenis aan te gaan en te onderhouden met een bepaalde levensrichting. Bij mensen met identiteitsverwarring ontbreekt het gevoel van richting en een doel hebben.⁸⁶

De EPSI-vragenlijst bestaat uit 12 items met een 5-keuzemogelijkheid (0= sterk mee oneens, 4= sterk mee eens). Identiteitssynthese wordt gemeten middels zes items. Een voorbeelditem op de identiteitssynthese-schaal is: 'Ik heb een duidelijk idee over wat ik wil zijn'. Ook identiteitsverwarring is gemeten middels zes items. Een voorbeelditem op de identiteitsverwarring-schaal is: 'Ik verander vaak van mening over mezelf'.

Een score 0 op identiteitssynthese betekent dat de verschillende onderdelen van iemands identiteit niet goed in elkaar lijken te passen. Een score 4 geeft juist aan dat de identiteit een geheel lijkt. Een score 0 op identiteitsverwarring geeft aan dat iemand in staat is om doel en richting te bepalen, terwijl een score 4 aangeeft dat iemand sterk zoekende is.

Uit de resultaten blijkt dat de deelnemers een positieve ontwikkeling hebben doorgemaakt met betrekking tot hun identiteit (zie Tabel 41). De mate van identiteitssynthese is licht gestegen (van 2.67 naar 2.97). Dit betekent dat deelnemers voorafgaand aan het programma nog worstelden met de coherentie van hun zelfbeeld en dat hun zelfbeeld na afloop iets meer coherent is geworden. De identiteitsverwarring is gedaald (van 1.69 naar 1.56), wat betekent dat de verwarring gemiddeld nog iets lager is dan het voorafgaand aan het programma al was.

⁸⁶ Schwartz, Zamboanga, Wang & Olthuis, 2009.

Wat betreft de ontwikkeling in identiteitssynthese zijn er wat individuele verschillen waar te nemen. Sommige jongeren hebben na afloop een minder coherent zelfbeeld, terwijl andere jongeren juist een stuk zekerder zijn geworden over hun identiteit. Voor de ontwikkeling in identiteitsverwarring geldt hetzelfde, sommige jongeren laten een daling op dit vlak zien en hebben daarmee minder twijfels over wie zij zijn en welke richting zij in het leven op willen. Andere jongeren laten juist een stijging in identiteitsverwarring zien. Ook op de individuele items van identiteitssynthese en identiteitsverwarring zijn deze verschillen te vinden, bijvoorbeeld op het item "Ik weet welk soort persoon ik ben".

TABEL 41. Gemiddelde scores voor identiteitssynthese en identiteitsverwarring van deelnemers (n=65⁸⁷) bij nul- en eindmeting

Competenties	Nulmeting	Eindmeting	Vershil
Identiteitssynthese	2.67	2,97	+0.30
Identiteitsverwarring	1.69	1.56	-0.13

Als we de identiteitsontwikkeling van deelnemers analyseren op het niveau van de individuele items vallen een aantal ontwikkelingen op (zie Tabel 42). Voor sommige stellingen zijn er relatief grote verschillen tussen de nul- en eindmeting te constateren, terwijl de scores voor andere stellingen (nagenoeg) gelijk zijn gebleven. Voor de subschaal identiteitssynthese zijn de grootste verschillen waar te nemen op de stellingen "Ik heb een duidelijk idee over wat ik wil zijn" (+0.92), "Ik heb mezelf graag en ben trots op waar ik voor sta" (+0.58) en "Ik ben goed bezig" (+0.36). Dat betekent dat deelnemers het na afloop van het programma sterker eens zijn met deze stellingen. Een tweetal ontwikkelingen kunnen een bijdrage hebben geleverd aan deze toename. De deelnemers hebben allereerst levenservaringen met elkaar gedeeld en geven aan dat zij zichzelf hierdoor meer zijn gaan accepteren. Hiernaast nemen deelnemers een positieve mindset mee uit het programma. De gemiddelde score op de stelling "Ik weet welk soort persoon ik ben" is verder gelijk gebleven. Voor de overige stellingen zijn de gemiddelde scores iets toegenomen.

Voor de subschaal identiteitsverwarring valt op dat voor sommige stellingen een toename in de gemiddelde scores is waar te nemen, terwijl de scores voor andere stellingen juist zijn gedaald. Zo zijn de deelnemers het na afloop van het programma minder eens met de stellingen "Ik kan niet beslissen wat ik met mijn leven ga doen" (-0.60) en "Ik weet niet echt wie ik ben" (-0.27). Veel deelnemers hebben het programma en met name de begeleiding van Local Heroes als motiverend en inspirerend ervaren, wat bij heeft kunnen dragen aan een afname op deze stellingen. Wat hiernaast heeft kunnen bijdragen zijn de aandacht voor zelfreflectie en de mogelijkheid om vertrouwen op te doen voor het maken van toekomstplannen binnen het programma. Tegelijkertijd is er een toename in identiteitsverwarring te constateren voor twee stellingen. Het gaat hier om een relatief kleine toename voor de stellingen "Ik verander vaak van mening over mijzelf" (+0.16) en "Ik doe mijn best om een bepaald imago hoog te houden" (+0.14). De aandacht die is besteed aan het fenomeen groepsdruk en hoe je je verhoudt tot anderen buiten de eigen familie- en vriendenkring lijkt de deelnemers aan het denken te hebben gezet over hun positie binnen een bredere sociale context.

⁸⁷ De scores zijn afgeleid van de gemiddelde scores op de stellingen weergegeven in Tabel 44. Voor sommige van deze stellingen varieert de steekproefgrootte met n=64 voor de nul- en/of eindmeting.

TABEL 42. Gemiddelde ontwikkeling in scores van deelnemers (n=65) per item

Stellingen	Nulmeting	Eindmeting	Vershil
Identiteitssynthese			
Ik heb een duidelijk idee over wat ik wil zijn	2.25	3.17	+0.92
De belangrijke dingen in het leven zijn duidelijk voor mij ⁸⁸	2.65	2.77	+0.12
Ik ben goed bezig ⁸⁹	2.45	2.81	+0.36
Ik weet welk soort persoon ik ben	2.95	2.95	=
Het is voor mij duidelijk wat het betekent om mannelijk/vrouwelijk te zijn ⁹⁰	3.19	3.28	+0.09
Ik heb mezelf graag en ben trots op waar ik voor sta ⁹¹	2.55	2.83	+0.58
Identiteitsverwarring			
Ik verander vaak van mening over mezelf ⁹²	1.89	2.05	+0.16
Ik voel me verward	1.45	1.38	-0.07
Ik kan niet beslissen wat ik met mijn leven ga doen	2.14	1.54	-0.60
Ik weet niet echt wie ik ben	1.42	1.15	-0.27
Ik doe mijn best om een bepaald imago hoog te houden	1.72	1.86	+0.14
Ik voel me nergens echt bij betrokken	1.51	1.38	-0.13

Naast de gestandaardiseerde EPSI-vragenlijst is ook met behulp van kwalitatieve vragen informatie verzameld over de identiteitsontwikkeling van de deelnemers.

Zowel bij de nulmeting als de eindmeting is deelnemers gevraagd om zichzelf te omschrijven en te benoemen welke kwaliteiten zij voor hun gevoel bezitten.

In de startgesprekken valt op dat bijna alle deelnemers van de drie programmavarianten hier al goed op kunnen reflecteren. Er zijn dan ook op dit vlak voor de meeste deelnemers geen grote verschillen waar te nemen. Wat wel opvalt is dat een paar deelnemers aan hun beschrijvingen met de eindmeting toevoegen dat zij zichzelf als een uniek persoon zien. Daarnaast beschrijven sommige deelnemers zichzelf bij de eindmeting, wanneer zij terugkijken op de nulmeting, als iemand met een meer open houding. De kwaliteiten die zij beschrijven, zoals geduldig zijn, inlevingsvermogen hebben, makkelijk contact kunnen leggen of rustig reageren op anderen sluiten hierop aan. Zij relateren hun kwaliteiten nu vaker aan de manier waarop zij omgaan met anderen. De uitspraken "Ik kan anderen goed kalmeren" en "Ik kan anderen motiveren" zijn hier voorbeelden van. Hiernaast geven een aantal deelnemers aan een meer positieve en gemotiveerde houding bij zichzelf te vinden passen. Andere kwaliteiten die deelnemers niet beschrijven bij de nulmeting, maar wel bij de eindmeting hebben te maken hebben met het organiseren van activiteiten in een samenwerkingsverband. Deelnemers spreken vaker over kwaliteiten, zoals leiderschap, overzicht houden en communiceren. In Tabel 43 zijn een drietal voorbeelden opgenomen van de beschrijvingen en kwaliteiten die deelnemers bij zichzelf vinden passen.

⁸⁸ Voor de eindmeting geldt n=64.

⁸⁹ Voor de nul- en eindmeting geldt n=64.

⁹⁰ Voor de nulmeting geldt n=64.

⁹¹ Voor de eindmeting geldt n=64.

⁹² Voor de nulmeting geldt n=64.

TABEL 43. Voorbeelden van ontwikkeling in de omschrijving van eigen persoon en kwaliteiten bij nul- en eindmeting door deelnemers (n=42)

Nulmeting	Eindmeting
<i>Ik ben aardig, vriendelijk, vrolijk, eerlijk en zorgzaam.</i>	<i>Ik ben uniek, bijzonder, gemotiveerd, oprecht, eerlijk, heb humor en kan mijzelf zijn.</i>
<i>Ik ben een stille jongen. Ik praat niet veel totdat ik mensen beter ken. Als ik mij op mijn gemak voel praat ik makkelijker. Ik kijk eerst de kat uit de boom. Ik kom dan vaak onverwachts uit de hoek. Ik ben een creatieve denker (ook door de games die ik speel). Ik ben zorgzaam, ook richting mijn vader.</i>	<i>Ik ben positief en meer open dan voorheen. Ik ben enthousiaster over dingen geworden.</i>
<i>Ik kan goed luisteren en ik heb humor.</i>	<i>Ik kan goed contact leggen. Ik ben toegankelijk. Ik kan goed luisteren. Ik kan goed rust bewaren in heftige situaties en structuur bepalen.</i>

De meerderheid van de deelnemers heeft de ervaring dat zij nieuwe dingen over zichzelf hebben geleerd door hun deelname aan Local Heroes. Zij benoemen dat zij nieuwe inzichten hebben opgedaan wat betreft hun houding richting zichzelf en anderen. Deelnemers geven aan meer open, positief en gemotiveerd te zijn. Meerdere deelnemers zijn gedreven om aan zichzelf te blijven werken in de toekomst.

Ik neem uit het programma meer persoonlijke kennis mee en het besef dat ik daarin wil doorgroeien. – deelnemer verkort programma (17 jaar)

§ 4. SOCIAAL NETWERK EN INTERPERSOONLIJKE RELATIES

Deelnemers benoemen regelmatig dat het Local Heroes programma invloed gehad heeft op hun sociaal netwerk. Van de deelnemers die het volledige programma hebben gevolgd geeft twee derde aan dat hun kennis- en/of vriendenkring is veranderd (zie Tabel 44). Van de deelnemers van het verkorte programma geeft daarentegen de meerderheid aan dat hun kring niet is veranderd, zoals te zien is in Tabel 45. Voor een deel van deze deelnemers is hun kennis- en/of vriendenkring juist kleiner geworden, omdat zij het contact met vrienden verbraken.

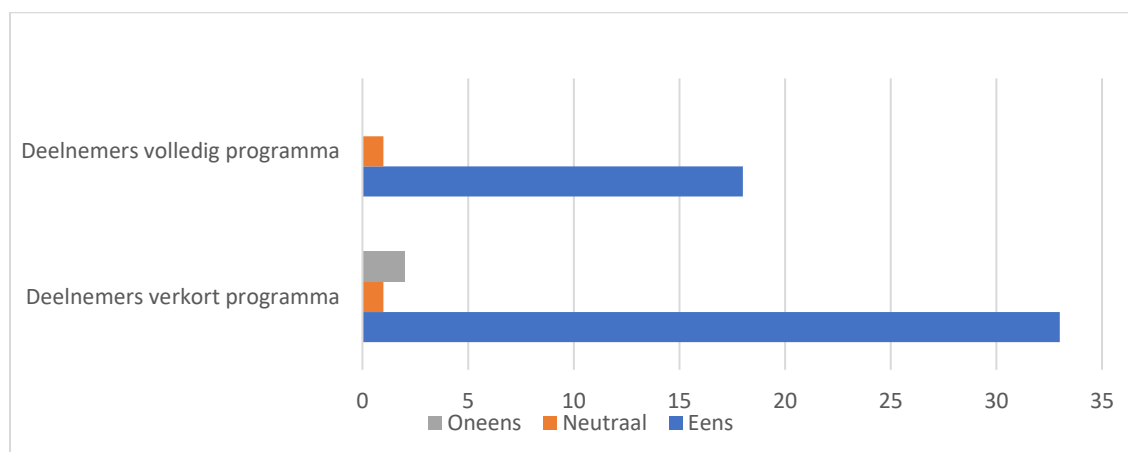
TABEL 44. Deelnemers volledig programma (n=18) naar kennis- en/of vriendenkring veranderd

Kennis/vriendenkring	Deelnemers
Ja	12
Nee	6

TABEL 45. Deelnemers verkort programma (n=35) naar kennis- en/of vriendenkring veranderd

Kennis/vriendenkring	Deelnemers
Ja	13
Nee	22

De meeste deelnemers hebben gedurende het programma nieuwe mensen leren kennen. Dit blijkt uit hun antwoorden op de stelling “Ik heb nieuwe mensen leren kennen” die hen na afloop van het programma is voorgelegd (zie Figuur 13). De antwoorden zijn gemiddeld genomen hetzelfde voor de deelnemers van het volledige en verkorte programma.

FIGUUR 13. Score van deelnemers van het volledige programma (n=19) en het verkorte programma (n=36) op stellingen over veranderingen in hun sociaal netwerk

Het leren kennen van nieuwe mensen heeft grotendeels te maken met het onderlinge contact tussen deelnemers en de openheid die zij aan elkaar hebben getoond. Deelnemers hebben anderen ontmoet met eenzelfde soort achtergrond. Zij hebben verhalen en inzichten met elkaar kunnen delen, wat er in veel gevallen toe leidde dat zij elkaar beter hebben leren kennen. Veel deelnemers beschouwen dit als een hoogtepunt van hun deelname.

Ik heb nieuwe mensen leren kennen, vooral mensen die ook een 'achtergrond' hebben. Dat geeft een bevrijdend gevoel. - deelnemer volledig programma (27 jaar)

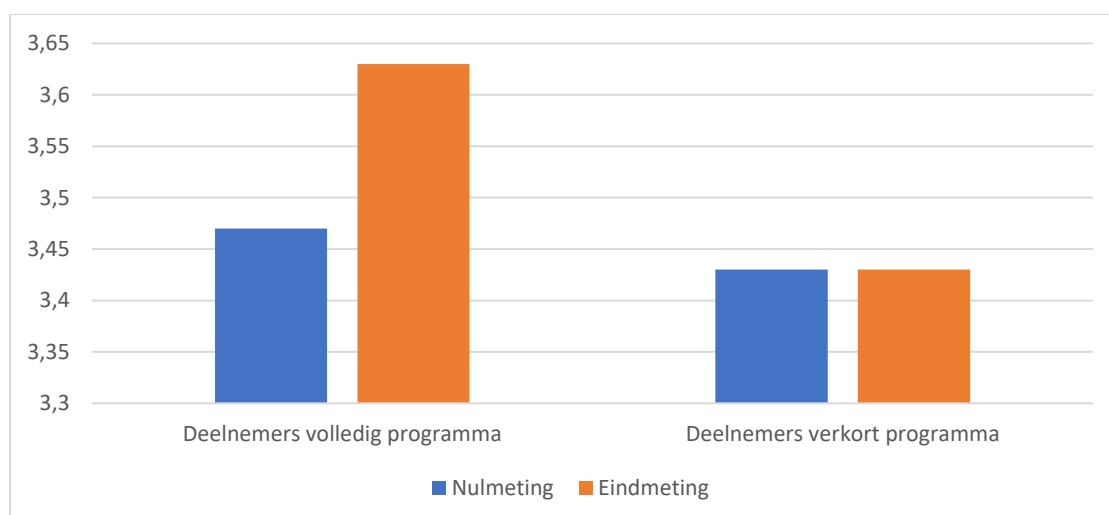
Niet alle deelnemers die nieuwe mensen hebben leren kennen, geven aan dat hun vrienden- en/of kenniskring is veranderd. Zij beschouwen deze nieuwe contacten dus niet direct als een onderdeel van hun vrienden- en/of kenniskring. Voor een aantal deelnemers van het volledige programma heeft het leren kennen van de andere deelnemers wel geleid tot een verandering in de omvang van hun vriendenkring. Op de deelnemers van het verkorte programma is dit minder van toepassing. De langere duur van het volledige programma heeft deelnemers wellicht eerder in staat gesteld om hechte vriendschappen met leeftijdsgenoten op te bouwen.

Ik beschouw de groepsleden als vrienden. Mijn vriendengroep is groter geworden. - deelnemer volledig programma (27 jaar)

Het leren kennen van nieuwe mensen is voor sommige deelnemers van het volledige programma ook een kans geweest om inzichten over de belevingswereld van jongeren met andere achtergronden op te doen. Zij geven aan geleerd te hebben over de omgang met jongeren van andere leeftijden. Zij zagen voornamelijk het samenwerken met de jongere deelnemers als een leerzame uitdaging, waarbij zij communicatieve vaardigheden hebben opgedaan. De deelnemers van het Regio College noemen daarnaast dat zij het contact met de doelgroep kinderen met een ziekenhuisopname van hun maatschappelijke activiteit als waardevol hebben ervaren.

Ik heb veel geleerd van mensen die 10 jaar jonger zijn. Mijn kijk op anderen is veranderd. - deelnemer volledig programma (28 jaar)

Het programma lijkt verder nauwelijks invloed te hebben gehad op de sterkte van het sociaal netwerk van de deelnemers. De gemiddelde antwoorden van de nul- en eindmeting op de stelling "Ik heb een sterk sociaal netwerk" verschillen voor de deelnemers van het verkorte programma niet. In het gemiddelde antwoord van de deelnemers van het volledige programma is ook enkel een geringe toename waar te nemen (zie Figuur 14).

FIGUUR 14. Gemiddelde score van deelnemers van het volledige programma (n=19) en het verkorte programma (n=35) naar sterkte netwerk in hun sociaal netwerk

De deelnemers van zowel het volledige als het verkorte programma benoemen desondanks dat de relaties die zij bezitten serieuzer en intensiever zijn geworden sinds het volgen van het Local Heroes programma. Zij benaderen hun vrienden ook actiever.

Functionele relaties

Functionele relaties maken een belangrijk onderdeel uit van een sociaal netwerk. Uit analyse van het sociaal netwerk van de deelnemers blijkt dat zich ontwikkelingen hebben voorgedaan op dit gebied in de periode tussen de nul- en eindmeting. Zowel de deelnemers van het volledige programma als van het verkorte programma verstaan onder hun nieuwe functionele contacten het projectteam van Local Heroes, de ervaringsdeskundigen en de gastsprekers die zij gedurende het programma hebben ontmoet. Een aantal deelnemers zien waarde in deze ontmoetingen voor hun carrièreperspectief, omdat deze contacten hen kunnen ondersteunen in bijvoorbeeld een sollicitatieproces.

Ik heb hier nieuwe mensen leren kennen. Met een aantal mensen van Local Heroes kan ik in de toekomst nog contact hebben. Twee projectleiders kunnen mij helpen met baangericht zoeken en een trainer kan mij ondersteunen m'n eigen bedrijfje te starten.
- deelnemer volledig programma (21 jaar)

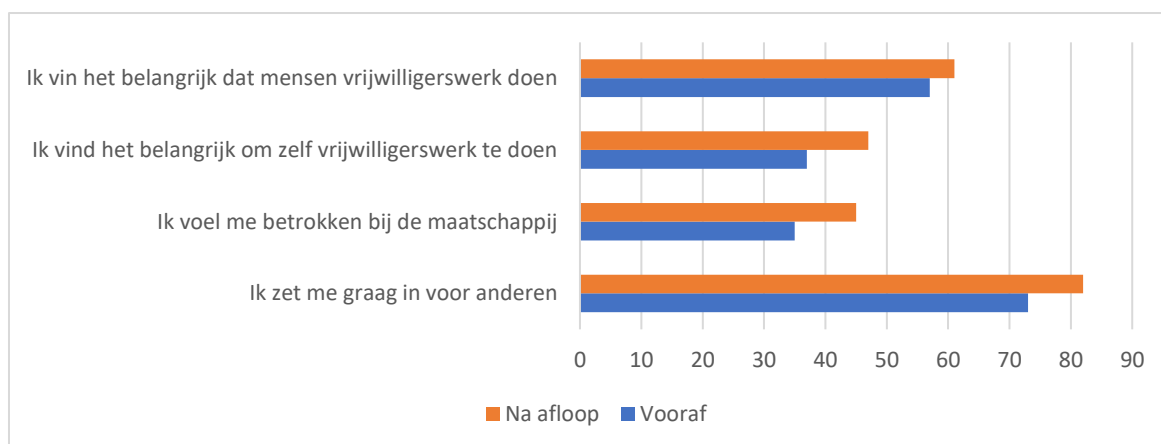
Hiernaast ligt de waarde van de ontmoetingen in het verkrijgen van nieuwe inzichten. Het contact met de gastsprekers was voor deelnemers van betekenis, omdat zij zichzelf in de persoonlijke verhalen van de gastsprekers herkenden en hier inspiratie uit putten voor hun eigen toekomstperspectief. Een deelnemer geeft zelfs aan:

Ik zou eventueel als gastspreker in de toekomst wel met andere deelnemers mijn ervaringen kunnen delen. - deelnemer verkort programma (23 jaar)

Gedeeltelijk hebben bovengenoemde veranderingen te maken met de sociale vaardigheden die de deelnemers hebben ontwikkeld in het programma. Deze vaardigheden hebben zij opgedaan tijdens momenten van samenwerking met andere deelnemers en contactmomenten met bijvoorbeeld gastsprekers en de doelgroep van hun maatschappelijke activiteit. Deelnemers hebben meer zelfinzicht en zelfvertrouwen gekregen, waardoor zij zich makkelijker openstellen naar anderen. Daarnaast bezitten zij de vaardigheden om respectvol te reageren op hun omgeving. Deze ontwikkeling is van invloed op de omgang van deelnemers met de mensen uit hun directe kring, maar speelt ook een rol bij het leggen van nieuwe contacten.

§ 5. MAATSCHAPPELIJKE PARTICIPATIE EN BETROKKENHEID

Op het gebied van maatschappelijke participatie en betrokkenheid zijn er ook duidelijk verschuivingen waarneembaar. De maatschappelijke inzet en interesse daarvoor is voor het merendeel van de jongeren toegenomen gedurende hun deelname aan Local Heroes. Dit blijkt onder andere uit de antwoorden die zij geven op een aantal stellingen die aan hen zij voorgelegd, zowel voorafgaand als na afloop van het programma. De resultaten hiervan zijn weergegeven in Figuur 15. Daaruit blijkt dat deelnemende jongeren na afloop van het programma meer waarde hechten aan vrijwilligerswerk. Al zijn de verschillen niet enorm groot, er is wel duidelijk een toename te constateren. Bij het evaluatiegesprek is een groter deel van hen het eens met de stelling "Ik vind het belangrijk dat mensen vrijwilligerswerk doen" (61% na afloop t.o.v. 57% bij de start). Ook vindt een groter deel van hen het belangrijk om zelf vrijwilligerswerk te doen (47% na afloop t.o.v. 37% bij de start) en geven zij vaker aan zich betrokken te voelen bij de maatschappij (45% na afloop t.o.v. slechts 35% bij de start). Op de stelling "Ik zet me graag in voor anderen" wordt bij de start al vaak bevestigend geantwoord (73%) maar dit aandeel is na afloop nog verder toegenomen tot 82 procent.

FIGUUR 15. Mening over vrijwillige inzet en maatschappelijke betrokkenheid van deelnemers voorafgaand en na afloop van het programma (n=51)

Dezelfde ontwikkeling wordt ook gereflecteerd in de toegenomen interesse van deelnemers in het doen van vrijwilligerswerk. Bij de deelnemers die aan het programma hebben meegedaan buiten onderwijstijd, bestond voorafgaand aan hun deelname aan Local Heroes al redelijk veel interesse in vrijwilligerswerk. Ruim de helft gaf bij de intakegesprekken aan dat zij hiervoor openstaan en een deel van hen was ook reeds als vrijwilliger actief. Na afloop is dit aandeel echter flink gestegen: ruim driekwart van de deelnemers zegt zich graag als vrijwilliger te willen inzetten in de toekomst. Als we onderscheid maken naar het volledige en verkorte programma, blijkt dat onder deelnemers aan het volledige programma de bereidheid tot vrijwilligerswerk stijgt van 60 naar 75 procent. Onder deelnemers aan het verkorte programma is deze stijging nog groter (van 50 naar 85%). Driekwart van de deelnemers wil dan ook graag verder gaan met het organiseren van maatschappelijke activiteiten of soortgelijke opdrachten als zij in het kader van Local Heroes hebben uitgevoerd. Zoals een balkon workout of rollator disco voor senioren, maar ze doen ook suggesties voor het organiseren van activiteiten voor kinderen en jongeren. De deelnemers schatten de kans dat zij een soortgelijke activiteit hadden georganiseerd zonder dat zij mee hadden gedaan aan het programma relatief laag in: tussen de 2 en 3 op een schaal van 10.

Onder de deelnemers die in het kader van hun opleiding aan Local Heroes hebben meegedaan, had slechts een kwart voorafgaand aan het programma ervaring met vrijwilligerswerk. In het kader van het programma hebben zij activiteiten georganiseerd, onder andere voor mensen met een beperking en voor kinderen in een ziekenhuis. Veel deelnemers hebben dat als een positieve ervaring beleefd en na afloop wil dan ook een ruime meerderheid zich blijven inzetten op vrijwillige basis.

Ik vind het leuk om te helpen, je kunt samenwerken en Nederlands leren en ervaring opdoen. - deelnemer verkort programma (23 jaar)

Ik vind het goed dat mensen vrijwilligerswerk doen. Ik zou het zelf niet intensief doen, maar wel af en toe. Bijvoorbeeld voor Local Heroes als gastspreker, dat lijkt me wel leuk. - deelnemer volledig programma (16 jaar)

Ik vind het hartstikke leuk! Het ligt er wel aan wat het is. Iets met jongeren en sport zou ik wel willen doen, maar bijvoorbeeld afwassen in een spoelkeuken niet. Ik ben actiever geworden door Local Heroes. Ik heb er meer zin in! - deelnemer volledig programma (18 jaar)

§ 6. SCHOOL, WERK EN TOEKOMSTORIËNTATIE

6.1 School

Een belangrijk onderdeel van de toekomstplannen van jongeren is en blijft het volgen van een opleiding. Van de deelnemers die mee hebben gedaan aan Local Heroes buiten onderwijstijd en in bijna alle gevallen bij de start van het programma niet schoolgaand waren, gaat ruim de helft na afloop beginnen aan een opleiding (55%). Veel deelnemers hadden negatieve associaties met school vanwege hun eerdere ervaringen, maar zijn door hun deelname aan Local Heroes er positiever in gaan staan.

Ik heb nieuwe studie mogelijkheden gekregen. Ik was niet gemotiveerd en had geen leuke docenten. Maar nu ga ik een opleiding tandartsassistent doen. Ik heb er zin in en ik heb al veel geregeld. - deelnemer verkort programma (25 jaar)

Ik had geen motivatie om naar school te gaan, ik werd gepest en had het niet naar mijn zin. Nu ga ik de entreeopleiding doen, ik heb zin om te starten!
- deelnemer verkort programma (17 jaar)

Een aantal jongeren twijfelen nog en een ander deel geeft aan momenteel niet aan een opleiding te willen of kunnen beginnen. Toch heeft deelname aan het programma voor een deel van hen ook op dit punt wel iets opgeleverd. Meerdere jongeren vertellen dat zij zich weer willen gaan verdiepen en de mogelijkheden die het onderwijs en specifieke cursussen te bieden hebben en hebben er weer meer vertrouwen in gekregen om een dergelijk traject aan te gaan. Zoals een aantal deelnemers het verwoorden:

Ik ga nu niet terug naar school, maar heb wel meer motivatie om een cursus te doen.
- deelnemer volledig programma (23 jaar)

Ik kon mijn plek niet vinden op school, ik had er veel moeite mee om die drempel over te stappen, kon moeilijk aansluiting vinden. Ik ben door Local Heroes makkelijker met praten geworden. Ik sta nu meer open voor school maar ben er nog niet helemaal klaar voor
- deelnemer volledig programma (17 jaar)

Tijdens zowel de nulmeting als de eindmeting is er aan de jongeren gevraagd wat zij van school vinden. Daarin valt op dat een ruime meerderheid positiever naar onderwijs is gaan kijken. Sommige deelnemers hebben hun motivatie voor een opleiding weer herwonnen of zitten beter in hun vel en hebben daardoor minder angst voor het sociale aspect van de schoolcontext. Dat betekent niet in alle gevallen dat zij staan te springen om weer naar school te gaan, maar zij schatten het belang van onderwijs wel hoger in. In Tabel 46 zijn een aantal voorbeelden opgenomen van de manier waarop zij al dan niet met andere ogen naar onderwijs zijn gaan kijken.

TABEL 46. Antwoorden van deelnemers op de vraag “Wat vind je van school / Hoe kijk je aan tegen onderwijs?” bij de start van het programma (nulmeting) en na afloop (eindmeting)

Nulmeting	Eindmeting
<i>De inhoud is saai en achterhaald, ik groei er niet van. Er kan meer uit mensen gehaald worden, door relevante dingen in de praktijk te leren.</i>	<i>Het is niks voor mij, mijn interesses liggen daar niet.</i>
<i>Ik vind het verschrikkelijk. Ik had mbo gekozen voor iets praktisch, ik ben niet van het 9 tot 5 werk. Ik wil leren door te doen. De stage was wel leuk.</i>	<i>Het is moeilijk, lang stilzitten en focussen is niet voor mij weggelegd. Maar ik heb nu wel mijn eigen manier erin gevonden.</i>
<i>Verschrikkelijk, een verplichting. Ik had er weerstand tegen om naar school te gaan. Ik vind het niet fijn. Voor leren en ontwikkelen hoef je niet perse naar school.</i>	<i>Een startkwalificatie is belangrijk. Maar het moet afwisselend zijn.</i>
<i>Ik deed niet veel dus kreeg vmbo advies. Ik moest dingen leren die ik niet interessant vond. Ik had wel leuke klasgenoten. Docenten zijn voornamelijk aan het werk, niet gepassioneerd en dat werkt echt demotiverend.</i>	<i>Ik ga podiumtechniek doen. Ik ben nu gemotiveerd om te leren.</i>
<i>Saai, niet leuk. Ik heb nu een tussenjaar en ik mis school nu wel.</i>	<i>Leuk! Omdat ik nieuwe dingen ga leren, ik ga investeren in mijn toekomst.</i>
<i>Kut. Ik ben veel gepest. Het was voor mij een hele nare ervaring. De speciale school was niet goed voor me. Ik ben nu sinds zeven jaar thuis.</i>	<i>Ik heb er zin in! Het is echt iets wat ik leuk vind.</i>

Zoals ook blijkt uit bovenstaande citaten, zijn sommige deelnemers kritisch op het huidige schoolsysteem. Een aantal van hen denkt daar na afloop van het programma genuanceerder over, maar velen zijn nog steeds kritisch. Enkelen van hen geven ook aan dat het onderwijs meer de vorm aan mag nemen van Local Heroes. Qua inhoud: meer gericht op het individu en persoonlijke ontwikkeling, met meer ruimte om te ontdekken wat bij jou past. Maar ook qua vorm: minder strikte regels en een vast curriculum en meer gericht op wat jongeren zelf graag willen leren.

Eigenlijk zou Local Heroes onder het onderwijs moeten vallen. En het onderwijs zou meer moeten werken zoals Local Heroes. Met meer vrijheid en eigen verantwoordelijkheid
- deelnemer verkort programma (25 jaar)

Natuurlijk zijn er ook jongeren die al positief naar onderwijs keken en voor wie dat onveranderd is gebleven, en andere deelnemers die achteraf nog steeds negatief zijn over naar school gaan of zelfs minder vertrouwen hebben gekregen. Maar desondanks heeft twee derde van de deelnemers daarin een positieve ontwikkeling doorgemaakt. Daardoor heeft na afloop van het Local Heroes programma ruim drie kwart van de deelnemers met wie een evaluatiegesprek gevoerd is een relatief positief beeld over onderwijs volgen.

6.2 Werk

Ook op het gebied van werk hebben er voor deelnemers veranderingen plaatsgevonden tijdens hun deelname aan Local Heroes. Zo zijn er meer deelnemers gaan werken en zijn er meer deelnemers overstapt naar een (bij)baan waar zij het beter naar hun zin hebben of meer uitdaging uit halen. Ook zijn er deelnemers die bij de start geen werk hadden en daar ook weinig vertrouwen in hadden, die na afloop van het programma opnieuw motivatie hebben om te solliciteren of positiever tegenover werk en hun baankansen zijn gaan staan. Zo vertelt een deelnemer die gedurende het programma een baan heeft gevonden:

Ik ben lichter over werk gaan denken, nu heb ik vertrouwen dat ik het wel kan.
- deelnemer volledig programma (27 jaar)

Slechts 10 procent van de deelnemers is een (bij)baan verloren gedurende hun deelname, wat zeker in coronatijd opvallend is te noemen. Ruim een derde van de deelnemers heeft een positieve ontwikkeling doorgemaakt op het gebied van werk en voor de helft van de deelnemers is de situatie onveranderd gebleven.

Eén van hen geeft echter aan dat ook al er nog geen baan in zicht is, er toch wel iets is veranderd:

Nu weet ik dat ik doorzet. Ik heb veel geleerd van het team en ben gegroeid. Ik wil graag de hulpverlening in en eventueel bij Local Heroes blijven helpen. Daar ga ik nu echt voor.
- deelnemer volledig programma (28 jaar)

Driekwart van de deelnemers heeft het gevoel door deelname aan het programma nieuwe contacten te hebben opgedaan die behulpzaam kunnen zijn bij het zoeken naar werk. Bij de deelnemers aan het volledige programma is dit gemiddeld nog sterker dan bij de deelnemers aan het verkorte programma. Zij denken met name aan de begeleiders van het Local Heroes programma die een groot netwerk hebben en hen ook hebben geholpen bij de manier waarop zij hun baankansen kunnen vergroten, zoals door het maken van een goede CV of de manier waarop je jezelf presenteert in een sollicitatiegesprek. Een deelnemer zegt daarover:

Een van de begeleiders kan helpen om een stageplek te vinden. En bij een andere trainer kan ik terecht voor m'n CV en om concreet te maken welke functies er bij mijn interesses passen. - deelnemer volledig programma (30 jaar)

6.3 Toekomstplannen

Deelnemers van het volledige programma en het verkorte programma is zowel bij de nul- als eindmeting gevraagd naar hun toekomstplannen. De omschrijvingen die zij hiervan geven op de twee meetmomenten zijn met elkaar vergeleken. Hieruit blijkt dat van de helft van de deelnemers die het volledige programma volgen de toekomstplannen (een beetje) zijn veranderd (zie Tabel 47). Van de meerderheid van de deelnemers van het verkorte programma zijn de toekomstplannen niet veranderd (zie Tabel 48). Wellicht heeft de kortere looptijd van het programma ervoor gezorgd dat deze deelnemers nog geen nieuwe invulling aan hun toekomstplannen hebben gegeven.

TABEL 47. Deelnemers volledig programma (n=19) naar toekomstplannen veranderd

Toekomstplannen veranderd	Deelnemers
Ja	6
Nee	10
Een beetje	3

TABEL 48. Deelnemers verkort programma (n=35) naar toekomstplannen veranderd

Toekomstplannen veranderd	Deelnemers
Ja	14
Nee	21
Een beetje	0

Meerdere deelnemers geven na afloop van het programma een meer specifieke omschrijving van de concrete tussenstappen die zij moeten maken om hun doelen te realiseren. De meesten van hen hebben op het moment van de eindmeting een keuze gemaakt in een opleidingsrichting of zij ondernemen actie om werk te vinden. Zowel bij de nul- als eindmeting zijn deelnemers op zoek naar stabiliteit en zelfredzaamheid. De keuze om een opleiding te volgen bij de eindmeting draagt bij aan het kunnen realiseren van de plannen die deelnemers bij de nulmeting noemen om een stabiel leven op te bouwen. Het volgen van een opleiding kan volgens de deelnemers leiden tot het vinden van een goede baan of eigen huisvesting. Zoals verder te zien is in Tabel 49, zijn er ook deelnemers die bij zowel de nul- als de eindmeting plannen hebben die op stabiliteit gericht zijn, maar hier geen nieuwe keuzes of acties aan toevoegen. De toekomstplannen van deze deelnemers zijn daarom niet altijd veranderd. De deelnemers van wie de toekomstplannen niet zijn veranderd geven aan dat zij van het Local Heroes programma meenemen om met een open houding naar kansen in het leven te kijken. Zij hebben het geloof in zichzelf weer gevonden en hebben geleerd dat veel mogelijk is door te doen en initiatief te tonen.

TABEL 49. Toekomstplannen van deelnemers bij de start van het programma (nulmeting) en na afloop (eindmeting)

Nulmeting	Eindmeting
<i>Ik heb geen idee. Ik heb nu ook geen werk. Ik zit in een 'ik weet het niet' fase.</i>	<i>Ik wil een opleiding doen.</i>
<i>Ik wil graag op mezelf wonen, maar ik heb daar niet de financiële middelen voor. Ik wil fulltime werk vinden en dat combineren met een opleiding.</i>	<i>Ik wil een andere baan en een eigen plekje. Ik wil een eigen leven en zelfstandig worden.</i>
<i>Ik wil automonteur worden en eigen bedrijf starten samen met mijn broer.</i>	<i>Ik wil werk vinden in een garage, maar ik wil eerst school afmaken.</i>
<i>Ik wil een baan vinden die ik leuk vind en huisje, boompje, beestje.</i>	<i>Ik wil binnen 1 tot 2 jaar een studie in de elektrotechniek volgen en een eigen huis.</i>

Verder blijkt dat de deelnemers van het volledige programma na afloop van het programma gemiddeld nog iets positiever denken over de haalbaarheid van hun toekomstplannen. Dit blijkt uit het gemiddelde rapportcijfer dat zij bij de nul- en eindmeting geven aan de mate waarin zij geloven dat het gaat lukken om hun toekomstplannen te realiseren. Zij waren voorafgaand aan het programma al optimistisch over de toekomst en schatten hun kansen om hun wensen voor de toekomst te behalen met een 6,9 positief in (zie Tabel 50). Na afloop van het programma is dit gemiddelde iets verder gestegen naar een 7,2. Bijna iedereen heeft na afloop van het programma een redelijk vertrouwen in de haalbaarheid van hun toekomstplannen. Opvallend is dat bij de eindmeting de range van de rapportcijfers van de deelnemers groter is en dat dit het gemiddelde naar beneden haalt. Twee deelnemers kennen bij de eindmeting hun toekomstplannen een 1 toe, wat beduidend lager is dan hun cijfer bij de nulmeting. Het is onduidelijk wat ertoe heeft geleid dat deze deelnemers gezakt zijn naar een 1 als rapportcijfer. De meeste deelnemers gaan er in het rapportcijfer echter op vooruit. Dit komt overeen met de toename tussen de nul- en eindmeting in het gemiddelde antwoord op de stelling "Ik heb veel vertrouwen in de toekomst" van een 3 naar een 3,7 (zie Figuur 16).

Ondanks het hogere rapportcijfer blijft de meerderheid van de deelnemers obstakels zien voor hun toekomstplannen (zie Tabel 51). Zij zien met name zichzelf als een obstakel, wegens angst om in oude patronen te vallen, onzekerheid over het vinden van voldoende motivatie of een onstabiele thuis- of geestelijke situatie.

TABEL 50. Rapportcijfer van deelnemers volledig programma (n=16) m.b.t. vertrouwen in toekomstplannen

Type	Nulmeting	Eindmeting
Gemiddelde	6,9	7,2
Range	4 - 10	1 - 10

TABEL 51. Deelnemers volledig programma (n=19) naar obstakels toekomstplannen

Obstakels	Nulmeting ⁹³	Eindmeting
Ja	14	13
Nee	3	6

De deelnemers van het verkorte programma geven bij aanvang van het programma gemiddeld een 7,6 als rapportcijfer en schatten hun kansen om hun toekomstplannen te halen dus hoger in dan de deelnemers van het volledige programma (zie Tabel 52). Met de eindmeting geven de deelnemers gemiddeld een 7,2 als rapportcijfer, wat lager is dan het rapportcijfer van de nulmeting. Dit kan komen, omdat een aantal deelnemers met drie of vier punten zijn gezakt. Dit resultaat komt niet overeen met de bescheiden stijging in het gemiddelde antwoord op de stelling "Ik heb veel vertrouwen in de toekomst" (zie Figuur 16). Het aantal deelnemers van het verkorte programma dat obstakels ziet voor hun toekomstplannen is gelijk gebleven (zie Tabel 53). Ook zij zien oude patronen, waaronder negatieve gedachten, maar ook financiële onzekerheid, als obstakels.

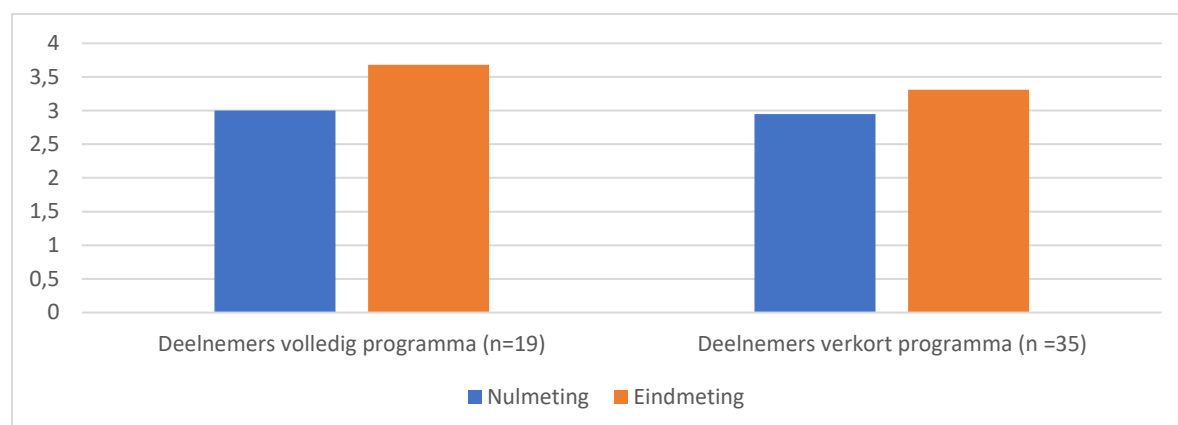
⁹³ Voor de nulmeting geldt n=17.

TABEL 52. Rapportcijfer van deelnemers verkort programma (n=30) m.b.t. vertrouwen in toekomstplannen

Type	Nulmeting	Eindmeting
Gemiddelde	7,6	7,2
Range	5- 10	4 - 10

TABEL 53. Deelnemers verkort programma (n=34) naar obstakels toekomstplannen

Obstakels	Nulmeting ⁹⁴	Eindmeting
Ja	25	25
Nee	8	9

FIGUUR 16. Antwoorden van deelnemers op een stelling over de mate van hun vertrouwen in de toekomst

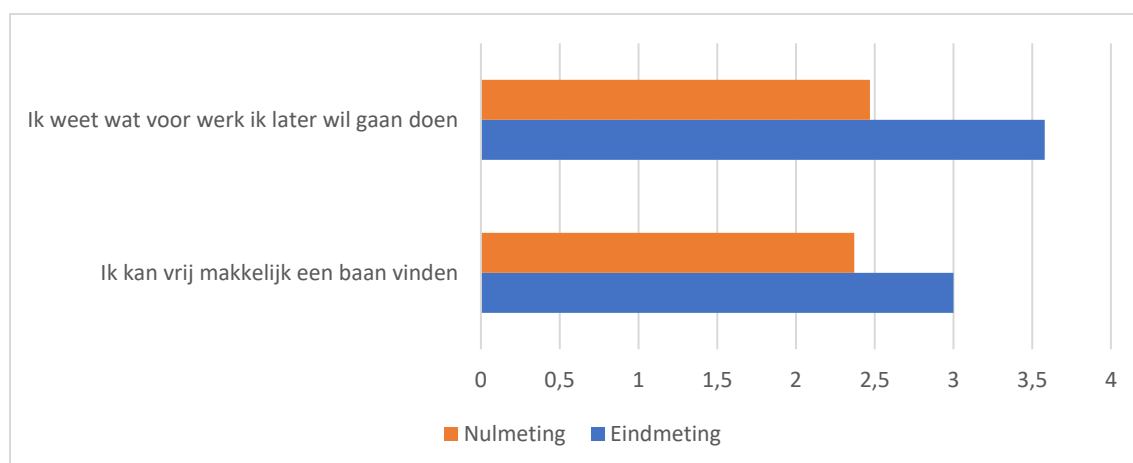
Zowel deelnemers van het volledige als de deelnemers van het verkorte programma en het Regio College hebben het gevoel dat hun deelname iets heeft opgeleverd voor hun toekomst. De meeste deelnemers verwijzen naar meer geloof in hun eigen kunnen en een gegroeide openheid richting anderen. Een initiatiefrijke houding en een vergroot (functioneel) netwerk zijn andere dingen die worden genoemd als waardevol voor de toekomst.

Het contact met anderen is beter geworden. Ik heb meer mensen leren kennen en een breder netwerk gekregen. Dat is voor mijn toekomst ook goed en daardoor heb ik nieuwe mogelijkheden. – deelnemer volledig programma (27 jaar)

Tot slot is ook via stellingen geïnventariseerd in welke mate de deelnemers van het volledige en het verkorte programma het gevoel hebben dat het programma heeft bijgedragen aan hun oriëntatie op de toekomst. Deze uitkomsten zijn allereerst weergegeven in Figuur 17. Daaruit blijkt dat deelnemers van het volledige programma door hun deelname gemiddeld een beter idee hebben gekregen van het soort werk dat zij later willen gaan. Daarnaast denken deelnemers gemiddeld positiever over het makkelijk kunnen vinden van een baan. Veel van hen willen op dit moment echter eerst investeren in een passende opleiding. Een ruime meerderheid van de deelnemers (n=15) van het volledige programma heeft het gevoel dat zij hun CV hebben verbeterd. De andere deelnemers hebben hier een neutrale mening over.

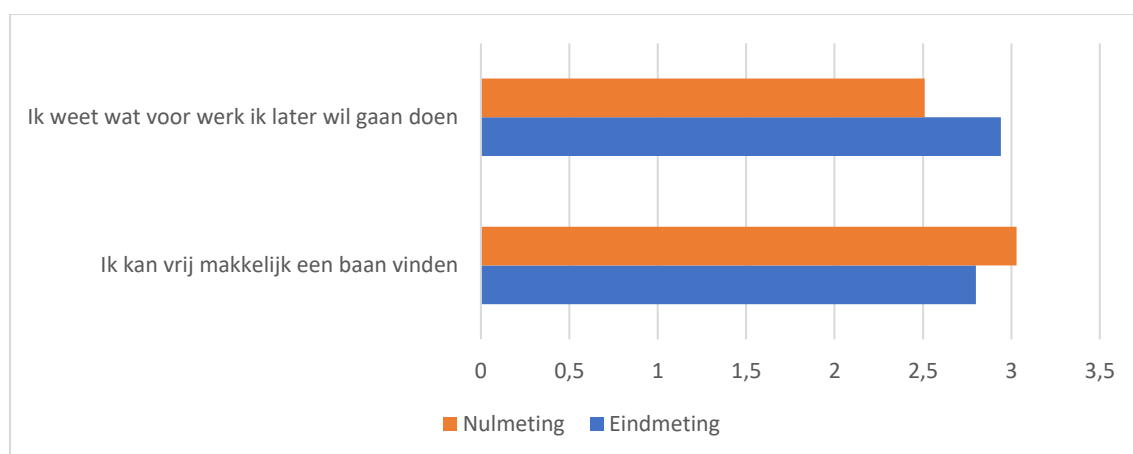
⁹⁴ Voor de nulmeting geldt n=33.

Naast het certificaat dat deelnemers behalen en de vaardigheden die zij hebben ontwikkeld, hangt het effect op hun toekomstperspectief vaak ook samen met het feit dat zij bewust zijn gaan nadenken over hun toekomstplannen en optimistischer zijn geworden over de mogelijkheden die zij hebben.

FIGUUR 17. Antwoorden van deelnemers volledig programma (n= 19) op stellingen over toekomstoriëntatie

Deelnemers van het verkorte programma geven tevens vaker aan dat zij na hun deelname een beter idee hebben gekregen van het soort werk dat zij willen doen. Dit is terug te vinden in het gemiddelde antwoord op de stelling in Figuur 18. Een kleine meerderheid van de deelnemers weet echter nog niet wat voor werk zij later willen doen. De deelnemers van het verkorte programma zijn minder vaak op werkbezoek geweest dan de deelnemers van het volledige programma. Wellicht had een groter aantal werkbezoeken een verschil gemaakt in hun antwoorden op de stelling “Ik weet wat voor werk ik later wil gaan doen”. De meningen omtrent het verbeteren van hun CV zijn sterk verdeeld. Een bijna even grote meerderheid is het oneens en eens met de stelling ‘Ik heb mijn CV verbeterd’. Over de stelling ‘Ik kan vrij makkelijk een baan vinden’, zijn de deelnemers gemiddeld gezien negatiever gaan denken.

FIGUUR 18. Antwoorden van deelnemers verkort programma (n= 35) op stellingen over toekomstoriëntatie

HOOFDSTUK 5. EFFECTEN VOOR BETROKKEN ORGANISATIES

§ 1. Ervaringen en resultaten voor verwijzende organisaties	82
§ 2. Ervaringen en resultaten voor maatschappelijke organisaties	86

Inleiding

Naast de effecten die deelname aan het Local Heroes programma heeft opgeleverd voor deelnemende jongeren, zijn ook de resultaten voor deelnemende organisaties in kaart gebracht. Aan de hand van evaluatiegesprekken met vertegenwoordigers van betrokken organisaties is in beeld gebracht welke ervaringen zij hebben opgedaan met het programma en wat dit heeft betekend voor hun organisaties. Daarbij is onderscheid gemaakt naar verwijzende organisaties (§ 1) en bedrijven en organisaties waar jongeren een maatschappelijke bijdrage hebben geleverd (§ 2).

§ 1. ERVARINGEN EN RESULTATEN VOOR VERWIJZENDE ORGANISATIES

Belangrijke samenwerkingspartners bij de uitvoering van Local Heroes, zijn organisaties en diensten die potentiële deelnemers naar het programma kunnen verwijzen. In de praktijk waren dit vaak organisaties die een taak hebben in de begeleiding en ondersteuning van jongeren die niet naar school gaan en geen werk hebben en om verschillende redenen behoefte hebben aan extra begeleiding. Daarnaast is er juist ook met het onderwijs samengewerkt om het programma aan te bieden, met name voor jongeren die net starten met een entree-opleiding, nog op zoek zijn naar de juiste opleiding en soms in een eerder stadium met een opleiding zijn gestopt, of om andere redenen hun plek op school nog niet goed hebben kunnen vinden. Als verwijzers zijn deze organisaties een belangrijke samenwerkingspartner en de inzet van Local Heroes kan niet alleen effect hebben op de jongeren die zij begeleiden maar ook invloed hebben op hun eigen doelstellingen en werkwijze. De ervaringen die zij hebben opgedaan zeggen dan ook iets over de resultaten die de inzet van Local Heroes heeft opgeleverd en kunnen ook van waarde zijn voor een eventuele voortzetting in de toekomst.

1.1 Samenwerking

Alle verwijzers zijn erg positief over de samenwerking met Local Heroes en beschouwen hen als een waardevolle professionele partner in het jeugdveld van hoge kwaliteit met wie zij graag verder willen samenwerken in de toekomst.

Het laagdrempelige contact met de projectmedewerkers van Local Heroes en de open communicatie worden erg gewaardeerd. In het begin van de samenwerking liep de communicatie af en toe wat stroef, maar er was veel ruimte om knelpunten bespreekbaar te maken en veel bereidheid om toe te werken naar verbetering. De flexibiliteit vanuit Local Heroes als projectorganisatie was daarbij van grote waarde, zodat er op kon worden ingesprongen als dingen anders lopen dan gepland.

Wat ik vooral waardeer is heel basaal dat er veel respect en optimisme is. Alles werd gecommuniceerd, er was laagdrempelig contact. Wij waren niet altijd duidelijk met afspraken, maar daar gingen ze vanuit Local Heroes dan tactisch mee om, zodat we uiteindelijk tot een goede oplossing kwamen.

Het is wel jammer dat er zo'n groot deel corona tussen zat. Er waren best wel wat jongeren die afhaakten vanwege het scherpje. Daar hebben ze bij Local Heroes geen mazzel mee

gehad. Maar ze hebben wel lekker doorgepakt ondanks corona. Ik denk dat ze hooguit een weekje stil hebben gelegen en toen stond er al een alternatief. Dat is überhaupt wel hun insteek: ze kijken echt naar wat wel mogelijk is.

Tegelijkertijd leidde die flexibiliteit in een enkel geval ook tot onzekerheid over het al dan niet starten van een nieuwe groep. Vanwege een beperkt deelnemersaantal vanuit de verwijzende organisatie, moesten de jongeren die zich wel hadden opgegeven worden teleurgesteld dat het toch niet door kon gaan. Zeker omdat deze jongeren nog leerplichtig waren, bracht dat grote problemen met zich mee en moest er zo snel mogelijk naar een alternatief worden gezocht. Voor deze doelgroep is het dan ook een belangrijk aandachtspunt dat vooraf zeker is dat er voldoende deelnemers zijn om te starten.

Het uitstellen van de startdatum was het belangrijkste knelpunt. Daardoor zaten jongeren zonder dagbesteding of konden ze niet verder met hun traject, kwamen ze in de knel met de vervolgopleiding. Dat is voor onze doelgroep meteen een groot probleem, want ze moeten naar school. Nu kwamen ze thuis te zitten. Dat leverde ook veel verontrustte reacties van ouders op. (...) Je hebt de jongeren een worst voorgehouden: als je naar Local Heroes gaat dan gaat het goedkomen. Als daar dan ineens een streep door komt te staan dan is dat voor hen enorm demotiverend.

Een ander aandachtspunt dat met name in de beginfase van het project speelde was de terugkoppeling over de voortgang en aanwezigheid van deelnemers naar de verwijzende organisaties. Die verantwoordelijkheid werd in eerste instantie bij de deelnemende jongeren gelegd. Toen bleek dat de uitwisseling op dit punt tekortschoot is hier echter direct naar gehandeld en zijn er duidelijke afspraken op papier gezet zodat voor alle partijen duidelijk is hoe het proces verloopt en wat ieders verantwoordelijkheid daarin is. Het blijft echter een aandachtspunt, zeker in die gevallen waarbij er verschillende instanties betrokken zijn in de zorg voor een jongere.

We hebben nu een soort stroomschema, daarin staat van aanmelding tot het einde van het traject wat kan je verwachten. Ook staat er helder in: wie doet wat. Dat dit stroomschema er ligt en dat hier dus al meteen vanaf het begin duidelijkheid over is, is ontzettend belangrijk ook richting de toekomst.

Verder is er veel waardering voor de kennis en expertise die het team van Local Heroes inbrengt, de variëteit aan verschillende invalshoeken en werkvelden waarin zij ervaring hebben opgebouwd en het brede netwerk onder met name maatschappelijke organisatie en bedrijven.

In de samenwerking tussen Local Heroes en verwijzende organisaties is het soms nog wel lastig om een goede wisselwerking te vinden tussen de nadruk op vrijwilligheid en eigen verantwoordelijkheid vanuit de methodiek van Local Heroes en het verplichte karakter van veel voorzieningen (school, leerplicht, uitkering). Die verhouding tussen de dwang en regels van het wettelijke kader en de invalshoek van intrinsieke motivatie en een eigen keuze zorgt soms voor een spanningsveld. Heldere afspraken en een duidelijke taakverdeling kunnen daar mogelijk behulpzaam bij zijn.

Vanuit ons wil je soms vanuit gezag acteren, bijvoorbeeld wanneer deelnemers niet op tijd komen. Maar de inhoud van de training staat daar haaks op. Vanuit ons geldt namelijk een verplichting, maar Local Heroes is vrijwillig. Dat was af en toe een zoektocht. Ik denk dat vanaf het begin van het traject aan de deelnemers uitgelegd moet worden dat onze organisatie en Local Heroes op andere wijze kunnen optreden. Zij moeten hierop voorbereid worden, zodat Local Heroes niet in een gezagspositie hoeft te komen, maar dat er wel geacteerd kan worden als dat nodig is.

1.2 Resultaten voor deelnemende jongeren

Het belangrijkste resultaat dat Local Heroes volgens de verwijzende organisaties heeft opgeleverd is de meerwaarde die het programma heeft gehad voor de jongeren die zij begeleiden. Zij hebben de ervaring dat het 'hun' jongeren veel heeft gebracht. Met name op het gebied van persoonlijke ontwikkeling en identiteitsvorming zien zij veel resultaten. Zij hebben het gevoel dat de deelnemers zichzelf echt hebben leren kennen, beter weten hoe zij in elkaar zitten, hun kwaliteiten hebben kunnen ontdekken. Dat heeft ook veel impact gehad op hun zelfvertrouwen en zelfwaardering.

Het meest belangrijke wat ze leren is dat ze ertoe doen, dat ze de moeite waard zijn. Hun self esteem is opgekrikt, ze hebben een beter zelfbeeld gekregen. Een collega zei daarover: "Mij maakt het niet uit wat ze dan worden, of ze een gelukkige putjesschepper worden of een doctorandus in de weet ik veel wat". Daar gaat het dus niet om, maar dat ze wel geloven in hun eigen capaciteiten en vaardigheden leren. Dat ze dat opsteken door het volgen van Local Heroes is enorme winst.

Over het algemeen hebben alle jongeren er wel iets aan. Het zou ook gek zijn als dat niet zo was, na een half jaar zo intensief begeleiding te krijgen. De jongeren hebben niet altijd een uitstroom naar werk of een opleiding, maar ik denk wel dat ze een goede basis hebben van wat wel en niet bij hen past. Dat is ook iets waar wij dan als begeleiders weer mee verder kunnen.

De begeleiders zien dan ook veel positieve resultaten bij de jongeren die zijn begeleid, al verschilt de mate waarin ook sterk per jongere. Het programma is niet voor iedere jongere even geschikt. Soms ligt er een andere vraag, of is het op dat moment niet de juiste stap. Ook de vorm en inhoud van het programma sluit niet bij iedere doelgroep even goed aan. Met name jongeren die wat minder affiniteit hebben met reflecteren in gespreksvorm of praten over gevoelens, zouden naar hun mening misschien meer gebaat zijn bij werkvormen waarbij er meer sprake is van 'doen'.

Er zijn ook jongeren waarbij ik heb gemerkt dat het programma niet passend is, vooral hele drukke jongens die niet stil kunnen zitten en niet van praten houden. Je wilt een soortgelijk iets voor hen, maar dan doenerig. Wij hebben veel straatcultuur, daarvoor moet op een doenerige manier gewerkt worden, maar waar wel dezelfde thema's van het programma aan de orde komen. Op een manier die bij onze doelgroep past, een wat stoerdere manier. En dat het meer aandacht krijgt, zoals Local Heroes bijvoorbeeld ook doet op Instagram of met berichten in de krant, dat ook zij er nog meer toe doen, dat zij gezien worden.

Het zou interessant zijn om het programma juist voor deze doelgroep meer geschikt te maken, menen de verwijzende organisaties, zodat ook zij het gevoel hebben dat ze er toe doen en kansen hebben in de maatschappij. Ook zijn de verwijzende organisaties geïnteresseerd in de mogelijkheden om het programma geschikt te maken voor jongeren waarbij er meer sprake is van dwang, bijvoorbeeld vanuit een strafrechtelijk kader.

1.3 De methodiek van Local Heroes

Op dit moment hebben verwijzende organisaties de ervaring dat het aanbod van Local Heroes vooral geschikt is voor jongeren die niet meer weten welke richting zij op willen in de toekomst, en waar de begeleidende instanties ook geen oplossing meer voorhanden hebben binnen het reguliere aanbod. Dan biedt het programma van Local Heroes een extra mogelijkheid, een alternatief dat zij zelf niet kunnen bieden. Ze zien Local Heroes dus als een waardevolle aanvulling op het bestaande instrumentarium binnen het jeugdbeleid. Een belangrijke 'troefkaart' wanneer een traject spaak loopt en al het bestaande niet goed aansluit of niet blijkt te werken.

Zeker voor jongeren die je nog niet rijp vindt voor werk of een nieuwe opleiding, waar je zelf denkt: wat zou nou handig zijn qua instrumenten. Dan is Local Heroes wel echt een mooie aanvulling op het pakket dat je kan bieden. Zeker voor die specifieke groep die echt niet weet wat ze willen, zorgt Local Heroes ervoor dat we meer mogelijkheden hebben gekregen.

Ik vind het heel fijn dat er een instrument of methodiek eigenlijk is die voor een bepaalde groep jongeren een uitweg biedt. Het is ontzettend fijn dat wij nu de mogelijkheid hebben om dit in te zetten. Dat je ze niet gedwongen terug naar school moet brengen maar dat je een alternatief kan bieden. Vooral voor die jongeren die niet meer weten wat ze aan moeten met school. Het maakt niet uit welk onderwijsniveau of welke leeftijd (vmbo, havo, mbo). Jongeren die echt vastzitten. Dan is Local Heroes een alternatieve route.

Een belangrijke succesfactor in het programma is volgens de verwijzende organisaties een gedreven team, met hart voor de jongeren en een ruime expertise, uit verschillende werkvelden. Dat zorgt ervoor dat Local Heroes een belangrijke aanvulling is op het bestaande, waar ook de eigen organisatie van kan leren.

Local Heroes heeft ook twee trainers in dienst voor wie training hun core business is. Ik zou wel van hun willen bijleren, want ik doe het training geven er maar naast. Daar staan ze wel voor open dat ik een keer zou kunnen meelopen. Het is nu nog niet gebeurd omdat er toen al te veel begeleiding op de groep stond, maar ik vind het wel sympathiek dat er naar mogelijkheden wordt gezocht.

Met name de nadruk op persoonlijke ontwikkeling, de positieve insteek en het persoonlijke contact dat Local Heroes biedt worden erg gewaardeerd. Ook de groepssetting waarin het programma plaatsvindt en het feit dat 'vreemde ogen dwingen' zorgt er volgens verwijzers voor dat het programma veel impact maakt op jongeren.

Bij Local Heroes krijgen ze een soort reality check. Ook omdat ze leren wie ze zijn, wat ze kunnen en willen. Ze hechten veel belang aan de persoonlijke ontwikkeling: waar sta ik, wat wil ik en wat is mijn rol in het geheel? En dat is ontzettend belangrijk en waardevol. Local Heroes biedt daarnaast ook de vreemde ogen die daardoor meer bereiken. Wij zitten meer aan de strafkant, maar vanuit de benadering die Local Heroes biedt, van persoonlijke ontwikkeling en positieve alternatieven, is uiteindelijk het meeste te realiseren.

Aandachtspunten voor de werkwijze en methodiek die worden genoemd zijn een duidelijker kader bij de start van het programma voor de deelnemers over wat ze kunnen verwachten en wat het nut van deze thema's is, en meer aandacht voor het verkennen van concrete opleidingsmogelijkheden. Ook op dit vlak loopt de communicatie goed en hebben verwijzers de ervaring dat aandachtspunten die zij hebben teruggekoppeld ook direct worden omgezet in een verbetering van het programma.

We hebben aangegeven dat de scholingscomponent meer aandacht zou kunnen krijgen in het programma. Omdat er veel jongeren zijn die niet weten welke opleiding ze willen doen. Dat hebben ze nu ook meer geïntegreerd, dus dat is al opgepakt.

1.4 Maatschappelijke bijdrage

Voor de verwijzende organisaties is qua opbrengsten de persoonlijke ontwikkeling die jongeren doormaken binnen het programma het meest zichtbaar. De maatschappelijke inzet die jongeren doen in het kader van Local Heroes vinden zij wel erg belangrijk en waardevol, maar zij hebben in mindere mate zicht op wat dit oplevert voor deelnemende

jongeren en de omgeving. Wel vinden zij het erg belangrijk dat het onderdeel is van het programma, mede omdat het voor een deel van de jongeren een eerste ervaring met vrijwillige inzet kan betekenen en omdat het hun blik op de maatschappij verruimt. In die zin draagt de ervaring van je inzetten voor een ander ook bij aan de overkoepelende doelstelling van persoonlijke ontwikkeling en toekomstoriëntatie. Juist die inbedding van maatschappelijke inzet in een traject waar jongeren meer leren over zichzelf, zorgt naar hun mening voor een soort multiplier effect.

Ik denk dat het vooral veel oplevert voor de jongeren zelf. Ze zijn nogal geneigd niet verder dan een meter voor zich uit te kijken. Het is een eye opener over hoe de maatschappij eruit ziet en wat zij daar aan bij kunnen dragen. En ik denk dat het heel goed past in het programma van Local Heroes: het bredere doel wat je wilt bereiken aan persoonlijke ontwikkeling en een bestemming vinden.

Ik weet niet of het blijvend is, dat ze daarna ook meer voor een ander zich blijven inzetten, maar ik ben wel blij dat het in het programma zit. De een krijgt dat meer van huis uit mee dan de ander. Dat betekent voor sommigen dat het hun eerste kennismaking is met je inzetten voor een ander of voor de omgeving.

Het initiatief van die bank, de social sofa, vind ik echt geweldig! Ik ben fan van Gaudí en dat vond ik echt fantastisch om te zien. Er moeten nog meer banken komen! Die moet Local Heroes erin houden als activiteit. Het is vooral mooi omdat het iets is om samen te doen, om een samenwerking te realiseren die uiteindelijk tot een product leidt, dat zichtbaar is (en blijft) in de omgeving. Dat je later tegen je kinderen kunt zeggen: "Daar heeft papa/mama nog aan meegewerkt".

Het programmaonderdeel van maatschappelijke inzet wordt dus door de verwijzende organisaties sterk omarmd. Maar de waarde daarvan is vooral ook zichtbaar geworden in de ervaringen van de maatschappelijke organisaties waarmee Local Heroes en de deelnemers hebben samengewerkt. Deze staan centraal in de volgende paragraaf.

§ 2. Ervaringen en resultaten voor maatschappelijke organisaties

Bij de organisatie van de activiteiten hebben de deelnemers in meerdere gevallen samengewerkt met verschillende maatschappelijke organisaties, zoals sportverenigingen, woningcorporaties en allerlei lokale vrijwilligersinitiatieven. In mindere mate hebben zij zich kunnen inzetten voor en ervaring kunnen opdoen in het bedrijfsleven. Dit was oorspronkelijk wel het plan, maar mede vanwege corona en het wegvallen van 't Lokaal als samenwerkingsverband waarin bedrijven en maatschappelijke organisaties verenigd waren, is dit slechts in beperkte mate gelukt.

In plaats daarvan hebben de deelnemers vooral in samenwerking met maatschappelijke organisaties gezamenlijke activiteiten ontwikkeld en uitgevoerd, of zijn zij aan de slag zijn gegaan met een specifieke (hulp)vraag die reeds aanwezig was. Voor de meeste organisaties was het de eerste keer dat zij met jongeren uit deze doelgroep samenwerkten. Hun ervaringen kunnen licht werpen op de maatschappelijke impact die de deelnemers en het Local Heroes programma teweeg hebben gebracht.

2.1 Samenwerking

Alle organisaties zijn erg blij met de samenwerking met Local Heroes. Ook hier wordt het directe contact via korte lijntjes en een goede bereikbaarheid enorm gewaardeerd. Dat geldt ook voor de flexibiliteit en de manier waarop er wordt meegedacht, zowel vanuit de organisatie van Local Heroes als door de deelnemende jongeren.

Wanneer wij met vraagstukken zaten en ideeën nodig hadden dan was Local Heroes er altijd voor ons. Ze zijn heel positief, reageren enthousiast en helpen daadwerkelijk. Ik heb maar één keer een twijfel gehoord als reactie, maar dan werd je toch met open armen ontvangen en werd er naar je geluisterd en werd er meegedacht.

Het enthousiasme en de positieve insteek waarmee dat gebeurt krijgt van alle organisaties veel lof. Zij karakteriseren het als denken in oplossingen en out of the box naar de vraagstukken kijken.

Wegens de coronamaatregelen en de gemeente werden wij geremd in het opzetten van initiatieven. Er is toen goed naar alternatieven gekeken door Local Heroes. Een aantal mensen denkt: 'Wat kan dan wel?'. Dat vind ik zo goed. Wij hebben daardoor nog veel kunnen doen. Er kunnen dan nog steeds veel dingen ontplooid worden of geregeld worden.

Deze flexibiliteit en het meedenken hangt volgens de maatschappelijke organisaties vooral samen met de hoge betrokkenheid van een bevolgen team bij Local Heroes die deze motivatie en betrokkenheid ook weer op de deelnemende jongeren overdragen. Een aandachtspunt is nog wel de begeleiding die vanuit de maatschappelijke organisatie geboden moet worden aan de deelnemers. Daar heeft niet iedere vrijwilliger of vertegenwoordiger van de organisatie evenveel ervaring mee. Daarom zou het mogelijk verstandig zijn om vanuit Local Heroes wat meer ondersteuning daarbij te bieden. Hoe pak je die begeleiding aan?

Ik denk dat de meerwaarde voor jongeren 80% uit de begeleider komt en dan pas de inhoud van het werk. Als ik hem een gymzaal instuur zonder begeleiding dan had hij er weinig aan gehad. Maar als ik hem een magazijn in had gestuurd en wel als mijn persoon begeleiding had geboden, iemand die tot hem doordringt en dichtbij staat, dan was de opbrengst erg groot geweest, los van de inhoud van het werk. Hij vraagt van alles, legt allerlei dingen aan mij voor wat hij dan aan mij toetst. Daar heeft hij veel van opgestoken. Een goede selectie en ondersteuning van de begeleider op de werkplek is daarom essentieel.

Alle organisaties staan er in principe voor open om de samenwerking in de toekomst voort te zetten. De meeste organisaties zeggen hier volmondig ja op, maar voor organisaties die een specifieke MDT-plek hebben geboden aan één deelnemer, hangt dit wel af van de motivatie van de jongeren.

Ik sta er zeker voor open, ik ben altijd bereid het gesprek aan te gaan, maar ik zeg niet per definitie ja. Ik kan opnieuw ruimte bieden aan een jongere maar dat zou wel weer onder dezelfde voorwaarden zijn: afhankelijk van wie de jongere is en wat zijn/haar motivatie is.

2.2 Resultaten voor deelnemende jongeren

Ook de begeleiders vanuit de maatschappelijke organisaties zien veel resultaten bij deelnemende jongeren. Met name op het gebied van doorzettingsvermogen, initiatief nemen en in actie durven komen zien zij veel vooruitgang. De jongeren hebben meer daadkracht gekregen voor hun gevoel en zijn geactiveerd om stappen te nemen die in het

begin misschien spannend zijn, maar uiteindelijk heel veel opleveren. Ze zijn een drempel overgestapt. Daarnaast zien ze ook de impact die het op jongeren heeft om samen met elkaar iets te bereiken en het gevoel van betekenis te zijn voor anderen en voor de omgeving.

Ze hebben gezien hoe je met veel enthousiasme veel kan bereiken voor de medemens, door te doen en te durven. Zij hebben geleerd over doorzettingsvermogen. Zij hebben continu toenadering gezocht tot mij en de bewoners voor wie ze activiteiten hebben georganiseerd. Wat zij goed hebben gedaan is dat zij echt aan de bewoners hebben gevraagd: 'Wat wilt u?'.

Die communicatie met anderen, zeker ook juist met mensen en doelgroepen met wie ze normaal gesproken niet zo snel in contact zouden komen, zien de vertegenwoordigers van de maatschappelijke organisatie als een win-win situatie. De jongeren steken er veel van op, maar de doelgroep waar zij zich voor inzetten ook.

Sowieso hebben ze er een stukje communicatie van geleerd. In het algemeen, maar zeker ook omdat ze verbinding maakten met hele andere doelgroepen die ze zelf niet zo snel zullen tegenkomen.

Verder hebben de deelnemende jongeren veel verschillende dingen geleerd die per activiteit en per deelnemer sterk konden verschillen. Van coördinatie en overzicht houden bij het organiseren van een grotere activiteit of langdurig proces, waaronder de 'Social Sofa', tot aan leren vloggen of het begeleiden van kinderactiviteiten.

Het leerproces is per activiteit weer anders voor de jongeren. Bijvoorbeeld die online bingo organiseren vraagt heel veel en andere vaardigheden dan dat je dat voor een fysieke groep doet. Verschillende soorten activiteiten vragen schakelen, reageren en best wel intensief bezig zijn.

In het algemeen bestaat het idee dat de maatschappelijke inzet die de jongeren hebben geleverd hen een bredere blik hebben geboden op de samenleving. Ze hebben meer kennis opgedaan van hoe de maatschappij eruit ziet, zowel qua organisaties, beroepen en initiatieven die er bestaan als meer kennis, inzicht en contact met allerlei groepen mensen waar zij zich voor hebben ingezet.

2.3 Een boost voor maatschappelijke initiatieven

De samenwerking met Local Heroes en inzet van deelnemende jongeren heeft voor de maatschappelijke organisaties en vrijwilligersinitiatieven ook een boost opgeleverd. Op verschillende vlakken zien zij de meerwaarde van de samenwerking voor hun eigen initiatief. In de eerste plaats gaat het om nieuwe ideeën en inzichten die zijn opgedaan over hoe zij kunnen toewerken naar de doelstelling die ze voor ogen hebben. De samenwerking met Local Heroes als projectorganisatie en met de jongeren in het bijzonder heeft op dat gebied nieuwe inspiratie en nieuwe energie gebracht.

Inzicht in dat je dingen ook op een andere manier kan bereiken. Wij kijken nu anders naar de ervaringen van onze doelgroep. De samenwerking met Local Heroes en de jongeren geeft een andere kijk op de maatschappij. Wij zitten in een vast stramien met zaken die moeten gebeuren volgens bepaalde richtlijnen. Het geeft ons de mogelijkheid om op andere manieren na te denken.

Daarnaast heeft de samenwerking met Local Heroes gezorgd voor contact met nieuwe partners, vanwege het grote netwerk dat zij hebben in de regio. Dat heeft gezorgd voor een uitbreiding van het netwerk van de maatschappelijke organisaties, ook voor samenwerking bij andere activiteiten en initiatieven in de toekomst. Zij zien dat als een waardevolle versterking van hun organisatie.

Dat geldt ook voor de positieve media-aandacht die de samenwerking heeft gegenereerd. Een aantal initiatieven hebben de ervaring dat zij door de maatschappelijke inzet van de deelnemers van Local Heroes meer publiciteit hebben gehad en dat daarmee ook hun bereik en impact groter is geworden.

De samenwerking met Local Heroes heeft heel veel publiciteit opgeleverd. En hoe meer aandacht voor het initiatief hoe meer het een olievlek begint te worden. Een ander initiatief was een geheim project, dus daar konden we niets over publiceren en rondom het initiatief van Local Heroes is heel veel positieve aandacht gekomen. Zodra het initiatief af was kreeg ik al bijna weer een nieuwe opdracht. Dat kwam ook omdat het goed door de pers werd opgepakt, en er waren mensen die kwamen kijken.

En natuurlijk heeft de samenwerking er voor gezorgd dat zij als maatschappelijk initiatief meer contact hebben gekregen met jongeren. Voor de meeste organisaties was dit een nieuwe ervaring en dat is heel goed bevallen. Ze hebben aan de deelnemers gemotiveerde vrijwilligers gehad die met veel betrokkenheid zich hebben ingezet voor het initiatief.

Het was een hele goeie ervaring en ik denk dat het een win-win situatie is. De jongeren hebben er wat aan en wij vinden het heel prettig dat we bepaalde dingen kunnen doen, die we normaal gesproken niet zouden kunnen doen. Het ontlast ook de druk op onze vrijwilligers.

In sommige gevallen is dat voor langere termijn gebleken, omdat jongeren naar aanleiding van hun inzet binnen het Local Heroes programma geënthousiasmeerd zijn geraakt om zich te blijven inzetten voor de organisatie, dan wel incidenteel als vrijwilliger of op betaalde basis.

De samenwerking was heel positief. Ik heb ook een eigen bedrijf en heb hem aangenomen. Dat geeft wel aan dat ik vind dat de samenwerking met hem ook voor mij wat oplevert. Hij is een goede medewerker.

2.4 Maatschappelijke bijdrage

De vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en initiatieven zien ook een belangrijke maatschappelijke bijdrage in de inzet die deelnemende jongeren hebben geleverd. Zij hebben het gevoel dat de jongeren veel impact hebben kunnen maken met de activiteiten en initiatieven waar zij bij betrokken zijn geweest. In de eerste plaats heeft dat te maken met de positieve invloed die de activiteiten hebben gehad op de doelgroep voor wie deze zijn georganiseerd. Bijvoorbeeld door het organiseren van een bingo, balkon work-out of ander initiatief voor senioren hebben de deelnemers hen weten te activeren, bijgedragen aan meer positieve energie en sociaal contact, juist in een tijd waarin inactiviteit en isolement op de loer lag. Maar dit geldt ook voor andere doelgroepen voor wie zij zich hebben ingezet, zoals mensen met een beperking en kinderen. Ze hebben door bij te dragen aan de activiteiten niet alleen de lokale initiatieven en verenigingen kunnen steunen, maar ook in het contact met de doelgroep impact op hen weten te maken. Vooral door hun enthousiasme en persoonlijke benadering waaruit betrokkenheid blijkt.

De kinderen kennen hem, ze kennen zijn naam. Dat gebeurt soms niet eens met stagiaires die een heel jaar meelopen. Hij heeft impact kunnen maken op hen. Dat heeft vooral te maken met het feit dat hij intrinsiek gemotiveerd is en persoonlijke aandacht heeft voor de kinderen. Zo was er een leerling die last had van zijn knie. Hij onthoudt dat en vraagt de volgende les: hoe is het met je knie? Hij is oprecht geïnteresseerd in de kinderen en daarom kan hij impact maken.

Tot slot hebben veel activiteiten en initiatieven gezorgd voor ontmoeting en toenadering tussen jong en oud. De deelnemende jongeren en de doelgroep van de initiatieven hebben een leuke tijd met elkaar doorgebracht en daardoor zijn nieuwe verbindingen tot stand gebracht.

Voor ons is het heel positief dat we de verbinding tussen jong en oud kunnen leggen dankzij Local Heroes. Alle beweegactiviteiten en balkon gymnastiek zijn ontzettend mooi geweest. Dat er zo creatief wordt gedacht door Local Heroes dat is super mooi om te zien. De mensen hebben dat enorm gewaardeerd. Die verbinding is super mooi, alleen al om het negatieve beeld die oudere mensen hebben over de jeugd te veranderen. De blikken van beide kanten worden wat positiever naar elkaar, dat is heel mooi.

HOOFDSTUK 6. VERDUURZAMING

§ 1. De waarde van Local Heroes	91
§ 2. De meest betrokken beleidsterreinen en uitvoeringsorganisaties	92
§ 3. Positie van Local Heroes in lokaal jeugdbeleid en de lokale infrastructuur	92
§ 4. Overige adviezen	93

Inleiding

Onderdeel van het projectplan van het gemeentelijk MDT-project Local Heroes is ook de vraag welke mogelijkheden er bij gebleken succes zijn voor verduurzaming van het programma in het beleid van betrokken gemeenten en de lokale en regionale infrastructuur van voorzieningen.

In de opstartfase en halverwege de projectperiode van Local Heroes is deze vraag al aan de orde gesteld, maar bij gebrek aan feitelijke informatie is daar hooguit wat over gespeculeerd. Na afronding van de ruim twee jaar durende projectperiode van oktober 2019 t/m november 2021 vond de stuurgroep van Local Heroes, waarin vertegenwoordigers van betrokken gemeenten en enkele samenwerkingspartners zitting hebben, het wijs een interviewronde over mogelijkheden van verduurzaming van Local Heroes uit te voeren bij de belangrijkste partners. Ook in verband met de honorering van een tweejarig vervolgproject, vindt de stuurgroep het van belang de mogelijkheden voor borging onder ogen te zien en daarover de komende tijd verder goed over na te denken en in praktijk te brengen.

De uitkomsten van deze gesprekken (n=12), maar ook inzichten uit relevante literatuur en documentatie, vormen de basis van dit hoofdstuk.⁹⁵ Onderstaand worden de hoofdconclusies hiervan puntsgewijs benoemd.

§1. DE WAARDE VAN LOCAL HEROES

De bijzondere waarde van Local Heroes wordt door bijna alle respondenten (11 van de 12) erkend.

- In de eerste plaats wordt vooral de positieve pedagogisch activerende, op talentontwikkeling gerichte en op jongeren gefocuste flexibele insteek genoemd als een waardevol element. In dat verband wordt nadrukkelijk gewezen op het belang van persoonlijke vorming, identiteitsontwikkeling en nadenken over de maatschappelijke toekomst voor jongeren uit de doelgroep.
- In de tweede plaats wordt door meerdere respondenten de brede domeinoverstijgende en holistische aanpak van Local Heroes gewaardeerd.
- Als derde pluspunt wordt aangehaald dat Local Heroes goed werkt voor de tussencategorie van jongeren tussen de categorie waar het goed mee gaat en jongeren met ernstige problemen. Het zijn veelal jongeren met psychosociale klachten die samenhang vertonen met of consequenties hebben voor relatief lichte

⁹⁵ Noorda, Van Dijk en Moor, *De borging van Local Heroes. Verkennende gesprekken over opties van verduurzaming met samenwerkingspartners*, Amsterdam, januari 2022.

problemen op meerdere andere leefgebieden waarvoor voorzieningen met een eenzijdige functie geen oplossing kunnen bieden.

- Enkele respondenten waarderen ook de nagestreefde samenwerking met het bedrijfsleven en hun organisaties zoals het 't Lokaal dat een ontmoetingsplaats wil zijn tussen leerlingen van onderwijsinstellingen en bedrijven op het bedrijventerrein Noorderveld/Molletjes.

§2. DE MEEST BETROKKEN BELEIDSTERREINEN EN UITVOERINGSORGANISATIES

- De meeste respondenten zijn van mening dat meerdere beleidsterreinen relevant zijn voor Local Heroes, zoals de gemeente met lokaal jeugdbeleid ten aanzien van verschillende beleidssectoren (o.a. jongerenwerk, jeugdzorg en participatie), het bedrijfsleven en niet te vergeten het onderwijs en maatschappelijke organisaties.
- Enkele respondenten noemen ook specifiek het jongerenwerk, het onderwijs en het bedrijfsleven als de belangrijkste hoofdpartner voor Local Heroes.
- Als platform waar de beleidsinzet van Local Heroes zou moeten worden bepaald, worden de gemeente en het regionaal mobiliteits team genoemd.
- De kleine gemeenten hechten meer belang aan een goed contact tussen Local Heroes en hun lokale beleidsmedewerker jeugdbeleid of de lokale gezinscoach voor het bereiken van lokale jongeren uit de doelgroep.

§3. POSITIE VAN LOCAL HEROES IN LOKAAL JEUGDBELEID EN DE LOKALE INFRASTRUCTUUR

Als belangrijke randvoorwaarden voor het goed functioneren van Local Heroes worden meerdere tips gegeven.

- Van belang is bestuurlijk enthousiasme.
- Wezenlijk is ook om te voorkomen dat Local Heroes wordt meegetrokken in de eeuwige institutionaliseringsdrang van voorzieningen zoals dat bijvoorbeeld bij jeugdzorg het geval is. Laat Local Heroes vooral flexibel blijven in een vrije rol waardoor het op autonome wijze steeds weer opnieuw in contact kan treden met de doelgroep op een manier die hen aanspreekt. Institutionalisering brengt vaak met zich mee dat regels en protocollen belangrijker zijn dan de wensen en vragen van de doelgroep.
- Daar staat tegenover dat meerdere respondenten toch kiezen voor het aanhaken van Local Heroes bij het Jongerenloket. De decentralisatie van deze voorzieningen naar drie hubs verdeeld over Zaanstad waarin jongeren, jeugdzorg en jongerenloket gebiedsgericht samenwerken zou een goede inbedding voor Local Heroes zijn.
Local Heroes kan in verband ingezet worden als een basaal pedagogisch voortraject voor jongeren die nog niet toe zijn aan een meer specifiek traject zoals

arbeidstoeleiding, terugkeer naar school of vervolgscholing en een jeugdzorgtraject.

- Andere suggesties om Local Heroes organisatorisch onder te brengen zijn de afdelingen participatie van de betrokken gemeenten en 't Lokaal.
- Om de methodiek van Local Heroes over te dragen aan samenwerkingspartner wordt gewezen op de mogelijkheid van train de trainer-cursussen.
- Twee respondenten pleiten hartstochtelijk voor inhoudelijke en organisatorische autonomie van Local Heroes onder gemeentelijke regie.

§4. OVERIGE ADVIEZEN

- Voortzetting van Local Heroes vereist een passende vorm van kwaliteitsborging.
- Local Heroes is te weinig bekend bij het bedrijfsleven. Dit vereist meer aandacht voor marketing en communicatie. Deze taak zou neergelegd kunnen worden bij leerlingen van het Regio College in het kader van hun curriculum. Elk schooljaar zou een nieuwe lichter leerlingen zich hierbij kunnen kwalificeren. Het mes snijdt zo aan twee kanten: leerlingen zelf, maar ook jongeren uit de doelgroep van Local Heroes raken beter geïnformeerd over actuele mogelijkheden op de regionale arbeidsmarkt en het bedrijfsleven wordt op de hoogte gesteld van dit waardevolle initiatief.
Aansluitend zouden leerlingen van het Regio College ook ingezet kunnen worden bij het inventariseren van vacatures en stageplekken bij het bedrijfsleven.
- Zinvol is om het rendement van Local Heroes in beeld te brengen door middel van een maatschappelijke kosten- en batenanalyse (MKBA), waarbij de voordelen van Local Heroes in geld worden uitgedrukt. Dit kan uitermate behulpzaam zijn bij een maatschappelijke discussie over betere oplossingen voor de doelgroep van Local Heroes dan nu gangbaar zijn.
- Bij de inzet van Local Heroes in kleine gemeenten moet anders dan in een grote gemeente meer rekening worden gehouden met de dorpsbinding van jongeren uit de doelgroep. Voor Wormerveer geldt ook het risico van sociale demotie van jongeren ten opzichte van het ouderlijk milieu.
- In de beleidsafspraken met een grote gemeente moet voldoende ruimte zijn voor het specifieke karakter van dorpsjeugd uit kleine kernen.

HOOFDSTUK 7. POTENTIËLE DOELGROEP

§ 1. Achtergronden van de potentiële doelgroep	94
§ 2. Omvang van de potentiële doelgroep in de Zaanstreek	97

Inleiding

Nu de eerste projectperiode van Local Heroes is afgerond en de vraag naar verduurzaming centraal staat, is het interessant om na te gaan hoe de potentiële doelgroep van het programma eruit zou kunnen zien. Achtereenvolgens staan we stil bij de achtergronden van jongeren voor wie het programma geschikt zou kunnen zijn (§ 1) en geven we een analyse van de omvang van deze potentiële doelgroep in de gemeenten Zaanstad, Oostzaan en Wormerland (§ 2).

§ 1. ACHTERGRONDEN VAN DE POTENTIËLE DOELGROEP

Gedurende de projectperiode is veel nagedacht over de vraag voor welke jongeren het programma van Local Heroes geschikt zou kunnen zijn. Daarnaast is er informatie verzameld over de achtergronden van de jongeren die daadwerkelijk hebben deelgenomen aan het programma (zie Hoofdstuk 3). De conclusie die kan worden getrokken is dat het gaat om een gevarieerde doelgroep. Maar er zijn ook een aantal terugkerende kenmerken te destilleren. In de eerste plaats heeft een groot deel van de doelgroep in meer of mindere te maken met onderwijsproblemen en zijn er veel deelnemers op zoek naar werk of een opleiding die om verschillende redenen behoefte hebben aan oriëntatie op zichzelf en hun toekomst, als een tussenstap die daar aan vooraf zou moeten gaan.

In onze verkenning van de potentiële doelgroep proberen we daarom indicaties af te leiden uit statische informatie die beschikbaar is over jongeren voor wie de onderwijsloopbaan in het voortgezet onderwijs en vervolgopleidingen verre van vlekkeloos verloopt. Over jongeren met onderwijsproblemen worden verschillende soorten statistische data bijgehouden:

- Data over voortijdig schoolverlaten m.b.t. jongeren van 12 tot 23 jaar
- Data over schoolverzuim onder leerlingen van 5 tot 18 jaar
- Data over achterstandsleerlingen basisonderwijs (4 t/m 11 jaar)
- Data over risicjongeren in de leeftijdsgroep 12 tot 20 jaar.
- Data over werkzoekende jongeren in de leeftijdsgroep 15 tot 27 jaar

Deze statistieken betreffen niet allemaal inzichten over dezelfde leeftijdsgroep waar Local Heroes zich op richt, maar we veronderstellen dat de onderwijsproblemen van jongere jeugd grotendeels een voorfase zijn van latere onderwijsproblemen in het voortgezet en vervolgonderwijs.

1.1 Voortijdig schoolverlaten (VSV)

Officieel zijn voortijdig schoolverlaters jongeren van 12 tot 23 jaar die zonder startkwalificatie het onderwijs verlaten. Een startkwalificatie is een havo of vwo diploma of minimaal een mbo-2 diploma. Het percentage voortijdig schoolverlaters staat voor het aantal vsv'ers als percentage van het aantal onderwijsdeelnemers die aan het begin van het schooljaar ingeschreven staan.

Het Ministerie van OCW houdt bij hoeveel nieuwe voortijdig schoolverlaters er zijn, in welke onderwijssectoren en wat hun achtergrondkenmerken zijn. Op de bijna 1.4 miljoen onderwijs-deelnemers van 12 tot 23 jaar zijn er ruim 25.000 voortijdig schoolverlaters. Het gaat om 1.89 procent van alle onderwijsdeelnemers in die leeftijdsgroep. In Tabel 54 is daarbij onderscheid gemaakt naar het voortgezet onderwijs en het MBO. Dan blijkt dat met name leerlingen uit het MBO voortijdig het onderwijs verlaten.

TABEL 54. Voortijdig schoolverlaters van 12-22 jaar in schooljaar 2017-2018 naar onderwijstype (absoluut en %). Bron: [www.onderwijs in cijfers.nl](http://www.onderwijs.in cijfers.nl)

Onderwijstype	Aantal	%
Voortgezet onderwijs	4.796	0.51%
MBO	19.980	5.03%

In het MBO komen de meeste voortijdig schoolverlaters voor bij de entree-opleiding. Dat is een eenjarige opleidingsroute op niveau 1 voor jongeren zonder een diploma van een vooropleiding. Deze entreeopleiding bereidt jongeren voor op de arbeidsmarkt of op doorstroming naar een mbo-2-opleiding. Met de entreeopleiding kunnen leerlingen de belangrijkste vaardigheden ontwikkelen die zij nodig hebben voor een baan. Het percentage voortijdig schoolverlaters bedraagt daar bijna 24 procent. Dat komt neer op ongeveer 3.300 leerlingen.

Minder fors, maar ook vrij hoog zijn deze percentages bij de meer reguliere opleidingsroutes in het MBO op niveau 2 t/m 4. Daar variëren de cijfers van 3 tot bijna 11 procent. Bij elkaar genomen gaat het om ongeveer 16.700 leerlingen.

In het voortgezet onderwijs vindt voortijdig schoolverlaten vooral plaats in het VMBO, en dan met name in de bovenbouw bestaande uit de laatste twee leerjaren 3 en 4 (0.80 procent). In mindere mate geldt dat eveneens voor HAVO (0.55 procent) en VWO (0.26 procent). In absolute zin gaat het naar schatting om 3.600 leerlingen van het VMBO en 1.200 leerlingen van HAVO/VWO.

1.2 Verzuim

Er zijn ook data beschikbaar over verzuim onder leerlingen vanaf 5 tot 18 jaar voor wie de leerplicht of de kwalificatieplicht geldt. Tabel 55 laat zien dat het om forse aantallen gaat. De kans op voortijdig schoolverlaten bij leerlingen met een 'verzuimgeschiedenis' is twee keer zo groot als bij jongeren zonder frequent verzuim.⁹⁶ Bekend is ook dat oudere leerlingen veel vaker verzuimen dan jongere leerlingen. Verder blijken vwo-leerlingen minder vaak te verzuimen dan havo-leerlingen en vmbo-leerlingen.

Daarnaast spijbelen leerlingen uit 'onvolledige' gezinnen vaker dan leerlingen uit intacte gezinnen. Tot slot blijken leerlingen uit gezinnen met een hoge welvaart meer te spijbelen dan leerlingen uit gezinnen met een lage of gemiddelde welvaart.⁹⁷

TABEL 55. Verzuim onder leerlingen van 5-17 jaar in schooljaar 2017-2018 naar type verzuim (absoluut en %). Bron: www.vsvkompas.nl

Type verzuim	Aantal	%
Absoluut verzuim	4.515	0.179
Relatief verzuim	63.443	2.510
Langdurig verzuim	4.174	0.166

⁹⁶ Baat, Messing & Prins, 2014; Hartkamp, 2005.

⁹⁷ Stevens, 2018.

1.3 Achterstandsleerlingen

Aan het basisonderwijs worden extra financiële middelen toegewezen aan leerlingen met laagopgeleide ouders, die tot de categorie 'achterstandsleerling' worden gerekend. Dit criterium maakt deel uit van de financieringssystematiek vanuit de gedachte dat deze kinderen meer behoefte hebben aan begeleiding en ondersteuning. Deze term zegt dus niets over de daadwerkelijke prestaties van de leerlingen, maar verwijst naar het opleidingsniveau van hun ouders.

In het schooljaar 2018-2019 werd 8 procent van de leerlingen in het regulier basisonderwijs als achterstandsleerling aangemerkt. Vroeger lag dat percentage hoger omdat in de eerste plaats in vergelijking met nu het onderwijsniveau van ouders lager was, en in de tweede plaats ook een niet-westerse migratieachtergrond als criterium voor achterstandsleerlingen meetelde terwijl dit nu buiten beschouwing wordt gelaten.

Het gaat in schooljaar 2018-2019 om ruim 113.000 achterstandsleerlingen. Ruim 60 procent van hen zijn leerlingen met een migratieachtergrond, van wie het grootste deel van niet-westerse afkomst.⁹⁸

1.4 Risicjongeren

Risicjongeren zijn jongeren waarbij sprake is van een bovengemiddelde kans op maatschappelijke problemen op meerdere leefgebieden, waaronder op het gebied van onderwijs en werk. De schattingen van het aantal risicjongeren in de literatuur lopen erg uiteen en in veel gevallen is niet volledig duidelijk waarop deze aantallen zijn gebaseerd. Als we uitgaan van de definitie van achterstandsleerlingen, dan bedraagt het aantal risicjongeren ongeveer 10 procent de totale jeugdpopulatie.⁹⁹ Dit aantal is zoals eerder gezegd de afgelopen jaren onderhevig aan een behoorlijke daling. Dit geldt ook voor het aantal voortijdig schoolverlaters, dat erop lijkt te duiden dat het aantal jongeren met maatschappelijke risico's afneemt. Dat neemt echter niet weg dat er zich weer nieuwe vormen van maatschappelijke jeugdproblematiek voordoen die deze afnemende trends weerspreken, zoals de hoge cijfers over kinderen die opgroeien in armoede (8,5 procent oftewel 277.000 kinderen in 2017) en jongeren die te maken hebben met financiële problemen (24 procent in 2014).¹⁰⁰

Veel van deze risicjongeren groeien op in kwetsbare wijken met hoge percentages sociaaleconomische en andere maatschappelijke problemen. Een andere indicator voor risico's bij het opgroeien is de mate waarin er een beroep wordt gedaan op jeugdzorg. Ondanks de leeftijdsgrens van 18 jaar die daarbij wordt gehanteerd maakten er in 2018 ruim 15.000 jongeren van 18 t/m 22 jaar gebruik van een of andere vorm van jeugdzorg.¹⁰¹ De noodzaak van jeugdzorg voor jongeren van boven de 18 jaar wordt dan ook steeds meer erkend en er is flink gepleit voor het ophogen van de jeugdhulpplicht van 18 naar 21 of zelfs 23 jaar.¹⁰²

⁹⁸ CBS, 2018.

⁹⁹ Noorda & van Dijk, 2015.

¹⁰⁰ Noorda & van Dijk, 2015.

¹⁰¹ CBS, 2019.

¹⁰² Raad voor volksgezondheid en samenleving, 2018.

1.5 Werkzoekende jongeren

Tot slot kunnen gegevens over werkzoekende jongeren een indicatie geven van de doelgroep. Volgens de cijfers van het CBS zijn er in 2020 in totaal 44.000 jongeren in de leeftijdscategorie 15-27 jaar werkloos. Dit betreft ongeveer 6,2 procent op de totale beroepsbevolking van 15-27 jaar (zie Tabel 56). Datzelfde jaar ontvangen ruim 80.000 jongeren een uitkering voor werkloosheid of bijstand en zijn er 39.000 jongeren met een Wajong-uitkering.

TABEL 56. Werk-gerelateerde data jongeren 15-27 jaar in 2020. Bron: CBS Jeugdmonitor Statline

Gebied	Absoluut	% beroepsbevolking
Werkloze beroepsbevolking 15-27 jaar ¹⁰³	44.000	6.2%
• Met startkwalificatie	29.000	4.1%
• Zonder startkwalificatie	14.000	1.9%
Jongeren met een werkloosheidsuitkering	26.000	3.7%
Jongeren met een bijstands(gerelateerde) uitkering	55.000	7.7%
Jongeren met een Wajong-uitkering	39.000	5.5%

Tot slot waren er volgens een analyse van het CBS in 2013 in Nederland 134.430 jongeren van 15 tot 27 jaar buiten beeld. Dat wil zeggen, jongeren die geen door de overheid bekostigd onderwijs volgden, die niet aan het werk waren en die niet in beeld waren bij UWV en gemeenten voor ondersteuning naar werk, doordat zij geen uitkering ontvingen en niet ingeschreven stonden als werkzoekende. Het gaat om 5,4 procent van alle 15- tot 27-jarigen. Onder hen zijn ongeveer 66.000 jongeren die langdurig (minstens negen maanden) niet hebben gewerkt en geen startkwalificatie hebben.¹⁰⁴

§ 2. OMVANG VAN DE POTENTIËLE DOELGROEP IN DE ZAA NSTREEK

In de eerste projectperiode van medio oktober 2018 tot december 2021 zijn bijna 200 jongeren begeleid. Zij kwamen hoofdzakelijk uit de noordelijke woongebieden van Zaanstad, en voor een beperkt deel uit de gemeenten Oostzaan (max. 10) en Wormerland (max. 5). Gezien de sterke oriëntatie van Local Heroes in de eerste helft van de tweejarige projectperiode, lijkt de toeloop van deelnemers uit Oostzaan en Wormerland echter geen goede indicatie te zijn voor de potentiële doelgroep voor Local Heroes in deze gemeenten.

In de andere delen van de Zaanstreek, uitgezonderd Poelenburg met zijn extra voorzieningen, bestaat eigenlijk geen soortgelijk aanbod.

Een berekening van de potentiële doelgroep van risicojongeren in Zaanstad, Oostzaan en Wormerland waaronder deelnemers van Local Heroes, gebaseerd op omrekening van statistieken van allerlei vormen van probleemgedrag van jongeren naar de leeftijdsgroep 15-25 jaar levert het volgende beeld op:

¹⁰³ Niet-onderwijsvolgende jongeren van 15 tot 27 jaar zonder betaald werk, die recent naar werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn.

¹⁰⁴ CBS, 2015.

TABEL 57. Statistische gegevens over problematiek onder jongeren van 15-25 jaar in gemeente Zaanstad als indicator voor potentiële doelgroep Local Heroes. Bron: CBS Statline en NJi¹⁰⁵

Indicator	%	15-25 jaar
Achterstandsleerlingen basisonderwijs omgerekend naar leeftijdsgroep	8.1%	1.471
Opgegroeid in arm milieu (sociaal minimum)	12.4%	2.252
Voortijdig schoolverlaten 16-23 jaar	0.4%	726
Jeugdzorg 0-23	12.1%	2.197
Verdachten 12-25 jaar	2.2%	400

TABEL 58. Statistische gegevens over problematiek onder jongeren van 15-25 jaar in gemeente Wormerland als indicator voor potentiële doelgroep Local Heroes. Bron: CBS Statline en NJi

Indicator	%	15-25 jaar
Achterstandsleerlingen basisonderwijs	8.1%	162
Opgegroeid in arm milieu (sociaal minimum)	9.6%	192
Voortijdig schoolverlaten 16-23 jaar	0.1%	20
Jeugdzorg 0-23 jaar	7.3%	126
Verdachten 12-25 jaar	1.4%	28

TABEL 59. Statistische gegevens over problematiek onder jongeren van 15-25 jaar in gemeente Oostzaan als indicator voor potentiële doelgroep Local Heroes. Bron: CBS Statline en NJi

Indicator	%	15-25 jaar
Achterstandsleerlingen basisonderwijs	4.5%	52
Opgegroeid in arm milieu (sociaal minimum)	6.4%	73
Voortijdig schoolverlaten 16-23 jaar	0.2%	23
Jeugdzorg 0-23 jaar	7.1%	181
Verdachten 12-25 jaar	2.1%	24

Dat betekent dat het aantal risicjongeren in de drie gemeenten in totaal grofweg tussen de 450 en 2.600 jongeren ligt, uitgaande van de leeftijdsgroep 15 tot 25 jaar. In de komende projectperiode van Local Heroes (2022-2024) is er ruimte voor 240 deelnemers aan het programma. Local Heroes kan daarmee zo'n 9% van het totaal aantal risicjongeren begeleiden.

¹⁰⁵ Monitor Aansluiting Onderwijs Jeugdhulp (<https://monitoraoj.nl/>)

HOOFDSTUK 8. MAATSCHAPPELIJKE BESPARINGEN

§ 1. Uitkomsten MKBA op korte termijn	99
§ 2. Uitkomsten MKBA op lange termijn	100
§ 3. Conclusie MKBA	100

Inleiding

Uitgangspunt bij overwegingen om Local Heroes te verduurzamen, is het hogere rendement dat met dit programma wordt behaald voor jongeren uit de doelgroep in vergelijking met gangbare programma's. Onderscheidende kenmerken van Local Heroes zijn behalve de positieve pedagogisch activerende benadering vooral de brede scope op problemen van jongeren die zich voordoen op meerdere leefgebieden en die in samenhang worden aangepakt. Veel andere jongerenvoorzieningen zijn meer ingericht op een enkelzijdig vraagstuk van de netelige situatie waarin jongeren uit de doelgroep zich bevinden.

Belangrijke aspecten van rendement zijn de effectiviteit van het programma en de kosten die daarmee gemoeid zijn. De effectiviteit van Local Heroes is in eerste instantie verkend in een effectevaluatie zoals weergegeven in dit rapport.¹⁰⁶

Een geschikte methode om de kosten van Local Heroes in beeld te brengen is de maatschappelijke kosten- en batenanalyse (MKBA). Dat levert informatie op over de kostprijs van Local Heroes, maar ook over mogelijke besparingen en baten op korte en langere termijn die de inzet van dit programma oplevert bij andere voorzieningen en maatschappelijke partijen op meerdere beleidsterreinen.

MKBA's worden vaak gebruikt om een onderbouwde indruk te krijgen van de mogelijke kostenreductie die een innovatie kan opleveren. Deze methode passen we in een eenvoudige vorm toe op Local Heroes voor een korte en een langere termijn.¹⁰⁷

§ 1. UITKOMSTEN MKBA OP KORTE TERMIJN

TABEL 60. Kosten en besparingsmogelijkheden van Local Heroes per jongere op jaarbasis op korte termijn, peiljaar 2021

Kostprijs programma's		Besparingen op korte termijn	
Programma	Kosten	Programma	Kosten
Local Heroes	€ 5.000,-		
		VSV	€ 2.500,-
		Jeugdzorg	€ 10.000,-
		Uitkering en arbeidstoeleiding	€ 15.000,-
Totaal	€ 5.000,-		€ 27.500,-

¹⁰⁶ Honorering van een tweejarig vervolgproject van Local Heroes vanuit het landelijke Actieprogramma MDT maakt het mogelijk de effectiviteit van dit programma nader te onderzoeken.

¹⁰⁷ Bij het bepalen van kostprijzen, maatschappelijke besparingen en baten baseren we ons op zowel financiële informatie uit beleidsdocumenten van overheden, brancheorganisaties en voorzieningen besparingen als wetenschappelijke studies naar de effectiviteit van programma's op een veelheid van leefgebieden en beleidsterreinen. Zie onder meer: Noorda en Van Dijk, *De prijs van jeugdwerkloosheid*, Amsterdam, 2014; Van Dijk, Noorda en Van der Veen, *Een breekjaar van betekenis*, Uitgeverij Jeugdzaken, Amsterdam, 2020.

Local Heroes is bijna zes keer goedkoper dan programma's op het gebied van aanpak voortijdig schoolverlaten (VSV), jeugdzorg en uitkeringen plus arbeidstoeleiding die vaak gelijktijdig voor jongeren in de doelgroep worden ingezet: € 5.000,- tegenover € 27.500,- als de opgetelde kostprijs van VSV, jeugdzorg en uitkeringen plus arbeidstoeleiding. Interessant is dat het vooral gaat om kosten en besparingen die voor rekening komen van de lokale overheid.

§ 2. UITKOMSTEN MKBA OP LANGE TERMIJN

Niet opgenomen in deze MKBA op korte termijn zijn de kosten die op langere termijn voor jongeren uit de doelgroep worden gemaakt op andere beleidsterreinen zoals medische zorg en veiligheid. Ook zijn de baten van een regulier arbeidsproductief bestaan buiten beschouwing gebleven.

Betrekken we de besparingen en baten op langere termijn in een MKBA dan is het financieel rendement van Local Heroes behoorlijk interessant, zoals uit Tabel 61 blijkt.

TABEL 61. Kosten, besparingsmogelijkheden en baten van Local Heroes per jongere op jaarbasis op langere termijn, peiljaar 2021

Besparingen op langere termijn		Baten		Totaal
Programma	Kosten	Programma	Baten	
Medische zorg	€ 1.800,-			€ 1.800,-
Veiligheid	€ 3.500,-			€ 3.500,-
Uitkeringen	€ 10.000,-			€ 10.000,-
		Werk	€ 5.000,-	€ 5.000,-
Totaal	€ 15.300,-		€ 5.000,-	€ 20.300,-

Een geslaagde deelnemer van Local Heroes kan op jaarbasis een maatschappelijke winst opleveren van € 20.300,- aan besparingen en baten gedurende een periode meerdere jaren.

§ 3. CONCLUSIE MKBA

Al met al kunnen we concluderen dat de eerste indicatieve uitkomsten van een MKBA uitwijzen dat continueren van Local Heroes in financieel opzicht een verstandige keuze is. Met het onlangs gestarte tweejarige vervolgproject is aan dit advies gevolg gegeven. Wellicht kan een nieuwe MKBA meer gedetailleerde informatie opleveren over financiële consequenties voor beleid en maatschappij op korte en langere termijn.

HOOFDSTUK 9. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

§ 1. Conclusies	101
§ 2. Aanbevelingen	105

Inleiding

In dit hoofdstuk staan we stil bij de belangrijkste conclusies die op basis van het evaluatieonderzoek gemaakt kunnen worden (§ 1). Daarna doen we in het kort een aantal aanbevelingen voor de toekomstige inzet van Local Heroes (§ 2).

§ 1. CONCLUSIES

De methodiek van Local Heroes

Local Heroes is een integraal, intensief pedagogisch activeringsprogramma voor jongeren uit de Zaanstreek waarin jongeren zich via een route van persoonlijke ontwikkeling, maatschappelijke participatie en arbeidsmarktoriëntatie zich voorbereiden op hun maatschappelijke toekomst.

De centrale doelstelling van het programma is bouwen aan zelfvertrouwen en meer inzicht in jezelf en de mogelijkheden die de maatschappij te bieden heeft. De gedachte is dat jongeren van daaruit beter in staat zijn om toekomstkeuzes te maken.

De belangrijkste methodische bouwstenen van de methodiek zijn: het integrale en intensieve karakter van het programma, het groepsproces, de persoonlijke aandacht, de vrijwillige basis, de positieve benadering, de therapeutische aspecten en de nadruk op ervaringsleren.

Uit een beknopte verkenning van succesfactoren onder het projectteam, samenwerkingspartners en deelnemers, blijkt dat de opbouw en combinatie van programmaonderdelen, een heldere structuur, het gedreven team, de goede communicatie, en de ruimte voor reflectie en innovatie erg worden gewaardeerd. Een beknopte verkenning van knelpunten en verbeter suggesties levert de volgende aandachtspunten op, waar gedurende de projectperiode aan is gewerkt: duidelijke kaders en verwachtingen, aansluiten bij een gevarieerde doelgroep, terugkoppeling en taakverdeling met samenwerkingspartners, de verhouding tussen vrijwillige en verplichte kaders en het realiseren van MDT-plekken.

Achtergronden van deelnemers

Het merendeel van de deelnemers is man, in Nederland geboren en woonachtig in de Zaanstreek. De meerderheid van de deelnemers is niet schoolgaand en heeft negatieve ervaringen met school. Zowel schoolgaande als niet schoolgaande deelnemers hebben moeilijkheden ervaren met school, onder andere vanwege psychosociale problematiek. Het merendeel van de deelnemers heeft geen inkomen uit een (bij)baan, toeslagen en studiefinanciering. Een aantal deelnemers ontvangt inkomen uit een uitkering. De meeste deelnemers zijn tevreden met hun sociaal netwerk, waar functionele contacten uit hulpverlening deel van uitmaken. De meerderheid van de deelnemers hebben ervaring met hulpverlening, waaronder geestelijke gezondheidszorg. De ervaringen van de deelnemers met hulpverlening zijn wisselend, wat heeft te maken met de klik met hulpverleners en het geboekte resultaat.

Ervaringen van deelnemers

Deelnemers waarderen het Local Heroes programma gemiddeld met een rapportcijfer van 8 of hoger. De geduldige en motiverende begeleiding van de trainers hebben het programma volgens veel deelnemers tot een succes gemaakt. De onderlinge openheid en acceptatie in de groep zijn voor veel deelnemers een hoogtepunt van het programma. Het programma wordt beschreven als uitdagend en biedt mogelijkheden om te groeien, bijvoorbeeld op het vlak van ondernemen. Bijna alle deelnemers zouden Local Heroes aanraden aan andere jongeren, omdat 'het een investering is in jezelf' en 'het je helpt om stappen te zetten'. Het programma heeft niet voor iedereen aan de verwachtingen voldaan. Een paar deelnemers van het verkorte programma geven aan dat Persoonlijke Groei een te grote nadruk heeft gekregen en zij meer terug hadden willen zien op het gebied van (school)loopbaanbegeleiding. Tips van deelnemers hebben voornamelijk toepassing op het duidelijk uitspreken van verwachtingen, zowel tijdens de selectieprocedure als gedurende de bijeenkomsten, en het inhoudelijk passend maken van het programma door meer aan te sluiten bij de persoonlijke interesses van de deelnemers.

Persoonlijke ontwikkeling

Veel deelnemers hebben zichzelf beter leren kennen, meer inzicht gekregen in hun eigen kunnen en hebben een positieve houding aangenomen. Dit komt doordat zij ervaringen konden uitwisselen met anderen met eenzelfde achtergrond als zichzelf. De zelfacceptatie van deelnemers is daarbij toegenomen. Zij zijn zich hiernaast ervan bewust geworden dat zij kansen moeten pakken in het leven en hiervoor initiatief moeten nemen. Deelnemers hebben het geloof in zichzelf gevonden en hebben geleerd om niet op te geven, maar door te zetten. Met name de deelnemers van het programma binnen het opleidingskader benadrukken hierbij dat zij geleerd hebben over hun eigen kwaliteiten. Deelnemers hebben ten slotte door samen te werken met andere jongeren, zowel jongeren met dezelfde als andere achtergronden, geleerd om met respect te communiceren naar anderen.

Weerbaarheid

De ontwikkeling van de weerbaarheid van de deelnemers is in kaart gebracht met een vragenlijst over hun assertiviteit. Daaruit blijkt dat deelnemers die het volledige programma hebben gevolgd na afloop gemiddeld iets lager scoren op assertiviteit, terwijl de scores van deelnemers die het verkorte programma hebben gevolgd juist iets zijn toegenomen. Het meest opvallend is de ontwikkeling op de stelling "Ik accepteer makkelijk hulp of advies", waar zowel de deelnemers aan het verkorte als het volledige programma het na afloop sterker mee eens zijn geworden. Voor de stelling "Ik kan nee zeggen wanneer ik dat nodig vind" is voor deelnemers aan beide versies van het programma juist een daling waarneembaar.

De ontwikkeling van deelnemers op het gebied van assertiviteit bieden dan ook geen eenduidige resultaten. Zeker in combinatie met de reflecties en verhalen van deelnemers over wat deelname aan Local Heroes voor hen heeft opgeleverd, waarin de durf om in actie te komen, zelfverzekerdheid in de communicatie met anderen en sociale vaardigheden in het algemeen herhaaldelijk terugkomen. Een mogelijke verklaring is dat deelnemers zich door de inhoud van het programma en de uitwisseling met elkaar meer bewust zijn geworden van de stappen die zij nog kunnen en willen zetten in hun ontwikkeling op het gebied van weerbaarheid en assertiviteit.

Competentiebeleving

De ontwikkeling van de competentiebeleving van deelnemers is in beeld gebracht met behulp van de CompetentieBelevingsSchaal voor Adolescenten (CBSA), bestaande uit zeven verschillende onderdelen of subschalen. De resultaten laten zien dat op bijna alle subschalen de competentiebeleving van de deelnemers is toegenomen, al gaat het om relatief kleine verschillen. Alleen de scores voor 'sportieve vaardigheden' en voor 'hechte vriendschap' zijn iets afgenomen. De grootste toename is waar te nemen op de schaal 'schoolvaardigheden'. Daarna volgen de schalen 'fysieke verschijning' en 'sociale acceptatie'.

De individuele verschillen zijn echter groot. Sommige deelnemers hebben op alle onderdelen een grote vooruitgang doorgemaakt, terwijl er ook deelnemers zijn die op sommige gebieden juist een lagere competentie ervaren dan voorafgaand aan het programma.

Identiteitsontwikkeling

De identiteitssynthese onder deelnemers is gemiddeld toegenomen en de identiteitsverwarring is afgenomen. Dit betekent dat deelnemers na afloop van hun deelname gemiddeld gezien een meer coherent zelfbeeld dan aan de start van het programma. Er zijn wel individuele verschillen te herkennen, omdat voor sommige deelnemers hun zelfbeeld nauwelijks is veranderd of juist minder coherent is geworden. De beschrijvingen van deelnemers over zichzelf verschillen niet sterk tussen de nulmeting en de eindmeting. Deelnemers beschreven zichzelf bij de nulmeting al uitgebreid met verschillende eigenschappen. Sommige deelnemers beschrijven zichzelf bij de eindmeting als een uniek en gemotiveerd persoon, terwijl zij dit bij de nulmeting niet deden. Opvallend is ook dat de kwaliteiten die deelnemers noemen met de eindmeting meer gerelateerd zijn aan de omgang met anderen dan met de nulmeting.

Sociaal netwerk

De vrienden- en kenniskring van de deelnemers van het verkorte programma is voor de meeste deelnemers niet veranderd. Dit is wel het geval voor ongeveer de helft van de deelnemers van het volledige programma. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat vanwege de langere duur van het volledige programma, deelnemers meer tijd hadden om te investeren in vriendschappen. Een paar deelnemers van het volledige programma zijn andere deelnemers als vrienden gaan zien. De sterkte van het sociaal netwerk is voor veel deelnemers gelijk gebleven. De meerderheid van de deelnemers geeft aan nieuwe mensen te hebben leren kennen en uit de kwalitatieve analyse komt naar voren dat deelnemers functionele contacten hebben opgedaan. Deze nieuwe contacten zien deelnemers niet direct als een onderdeel van hun eigen kring en van belang voor een sterk sociaal netwerk.

Maatschappelijke participatie en betrokkenheid

De maatschappelijke inzet en interesse daarvoor is voor het merendeel van de jongeren toegenomen gedurende hun deelname aan Local Heroes. Een groter deel van hen vindt het belangrijk om zelf vrijwilligerswerk te doen, en een groter deel voelt zich betrokken bij de maatschappij. Ook geeft 82 procent van de deelnemers na afloop aan dat zij zich graag inzetten voor anderen.

Onder deelnemers aan het volledige programma blijkt de bereidheid tot vrijwilligerswerk te stijgen van 60 naar 75 procent. Onder deelnemers aan het verkorte programma is deze stijging nog groter: van 50 naar 85 procent. Drie kwart van de deelnemers wil dan ook graag verder gaan met het organiseren van soortgelijke maatschappelijke activiteiten die zij in het kader van Local Heroes hebben uitgevoerd.

Toekomstoriëntatie

De toekomstplannen van de deelnemers van het volledige programma zijn in een grotere mate veranderd dan die van de deelnemers van het verkorte programma buiten onderwijstijd. Wellicht komt dit doordat deelnemers in het volledige programma meer tijd hebben gehad om hun toekomstplannen te concretiseren. Veel deelnemers zetten na afloop van het programma stappen richting het volgen van een opleiding, om zo uiteindelijk stabiliteit in bijvoorbeeld een baan te vinden. Het ondernemen van deze actie betekent niet direct dat de plannen die zij hadden bij de nulmeting zijn veranderd. Deelnemers van het volledige programma schatten de haalbaarheid van hun plannen gemiddeld ook hoger in dan de deelnemers van het verkorte programma. De deelnemers van het volledige programma zijn hiernaast gemiddeld positiever over het makkelijk vinden van werk dan de deelnemers van het verkorte programma. De meerderheid van de deelnemers van het verkorte programma staat hier namelijk negatief tegenover en de minderheid van hen heeft het gevoel dat zij middels deelname hun CV hebben verbeterd. Zowel de deelnemers van het volledige als het verkorte programma blijven obstakels zien voor hun toekomstplannen, onder andere omdat zij bang zijn in oude patronen te vallen.

School

Van de deelnemers die mee hebben gedaan aan Local Heroes buiten onderwijstijd en in bijna alle gevallen bij de start van het programma niet schoolgaand waren, gaat ruim de helft na afloop beginnen aan een opleiding (55%).

Veel deelnemers hadden negatieve associaties met school vanwege hun eerdere ervaringen. Maar desondanks heeft twee derde van de deelnemers daarin een positieve ontwikkeling doorgemaakt. Daardoor heeft na afloop van het Local Heroes programma ruim drie kwart van de deelnemers met wie een evaluatiegesprek gevoerd is een relatief positief beeld over onderwijs volgen.

Werk

Ruim een derde van de deelnemers heeft een positieve ontwikkeling doorgemaakt op het gebied van werk en voor de helft van de deelnemers is de situatie onveranderd gebleven. Er zijn meer deelnemers gaan werken en er zijn deelnemers overstapt naar een (bij)baan waar zij het beter naar hun zin hebben of meer uitdaging uit halen. Ook zijn er deelnemers die bij de start geen werk hadden en daar ook weinig vertrouwen in hadden, die na afloop van het programma opnieuw motivatie hebben om te solliciteren of positiever tegenover werk en hun baankansen zijn gaan staan.

Drie kwart van de deelnemers heeft het gevoel door deelname aan het programma nieuwe contacten te hebben opgedaan die behulpzaam kunnen zijn bij het zoeken naar werk. Bij de deelnemers aan het volledige programma is dit gemiddeld nog sterker dan bij de deelnemers aan het verkorte programma.

Samenwerkingspartners

Het belangrijkste resultaat dat Local Heroes volgens de verwijzende organisaties heeft opgeleverd is de meerwaarde die het programma heeft gehad voor de jongeren die zij begeleiden. Met name op het gebied van persoonlijke ontwikkeling, identiteitsvorming en daarmee ook zelfwaardering zien zij veel resultaten. Al lijkt het programma niet voor iedere jongere even goed aan te slaan.

Ook de begeleiders vanuit de maatschappelijke organisaties zien veel resultaten bij deelnemende jongeren. Met name op het gebied van doorzettingsvermogen, initiatief nemen, in actie durven komen en communicatie.

Verwijzers zien Local Heroes als een waardevolle aanvulling op het bestaande instrumentarium binnen het jeugdbeleid. Een belangrijke 'troefkaart' wanneer een traject spaak loopt en al het bestaande niet goed aansluit of niet blijkt te werken. Er is veel waardering voor de kennis en expertise die het team van Local Heroes inbrengt, de variëteit aan verschillende invalshoeken en werkvelden waarin zij ervaring hebben opgebouwd en het brede netwerk onder met name maatschappelijke organisatie en bedrijven.

Alle verwijzers zijn erg positief over de samenwerking met Local Heroes en beschouwen hen als een waardevolle professionele partner in het jeugdveld van hoge kwaliteit met wie zij graag verder willen samenwerken in de toekomst.

Aandachtspunten in de samenwerking, die voor een deel al zijn opgepakt, zijn de terugkoppeling over deelnemende jongeren, de continuïteit in het aanbod en een duidelijk kader voor samenwerking en taakverdeling.

De maatschappelijke organisaties en vrijwilligersinitiatieven waarmee is samengewerkt zijn allemaal erg positief over de samenwerking. Zij waarderen met name het directe contact, de flexibiliteit en het meedenken over oplossingen met een positieve energie en hoge betrokkenheid, zowel vanuit de organisatie van Local Heroes als door de deelnemende jongeren.

De samenwerking met Local Heroes en inzet van deelnemende jongeren heeft voor de maatschappelijke organisaties en vrijwilligersinitiatieven nieuwe ideeën en inzichten opgeleverd over hoe zij hun doelstellingen kunnen bereiken, en heeft gezorgd voor contact met nieuwe partners, meer contact en vrijwillige inzet van jongeren en veel positieve media-aandacht.

Naast de positieve resultaten voor de eigen organisaties hebben zij ook de ervaring dat de activiteiten die de jongeren hebben georganiseerd een positieve invloed hebben gehad op de doelgroep (o.a. senioren, kinderen, mensen met een beperking). Zoal het doorbreken of voorkomen van sociaal isolement, persoonlijke aandacht en een gezellige tijd met elkaar en meer ontmoeting en toenadering tussen jong en oud.

Deelnemers hebben zich in mindere mate kunnen inzetten voor en ervaring kunnen opdoen in het bedrijfsleven. Dit was oorspronkelijk wel het plan, maar mede vanwege corona en het wegvallen van 't Lokaal als samenwerkingsverband waarin bedrijven en maatschappelijke organisaties verenigd waren, is dit slechts in beperkte mate gelukt. Bij de inzet van het programma in de toekomst zou van dit onderdeel nog een nadere uitwerking kunnen komen.

§ 2. AANBEVELINGEN

De eerste aanbeveling is dat er vervolgonderzoek nodig is om de effecten van het programma onder deelnemers beter in beeld te brengen. Ten eerste kan er nu op basis van de beschrijving van de methodiek gezocht worden naar uitkomstmaten die hier het beste bij aansluiten. Gezien het karakter van het project als proeftuin waren daar bij de start van het project en het evaluatieonderzoek nog minder mogelijkheden voor.

Daarnaast zijn de bevindingen momenteel op meerdere punten niet eenduidig, wat nader onderzoek verlangt. Bovendien maakte de kwaliteit van de gegevens uit de huidige dataset en de beperkte omvang van het aantal respondenten het voor sommige onderdelen van de effecten lastig om uitspraken te doen. Op basis van vervolgonderzoek met een zorgvuldige dataverzameling onder een groter aantal deelnemers, inclusief

deelnemers die voortijdig met het programma stoppen zullen meer eenduidige conclusies kunnen worden getrokken.

Desondanks kan voorzichtig geconcludeerd worden dat de resultaten van het programma voor deelnemers overwegend positief zijn. Deelnemers hebben zichzelf beter leren kennen, staan positiever en met meer motivatie en doorzettingsvermogen in het leven en hebben nieuwe contacten opgedaan. Ook is er een lichte toename in competentiebeleving en identiteitsvorming en meer maatschappelijke betrokkenheid en inzet voor de omgeving. Op het gebied van toekomstoriëntatie, school en werk lijkt er in mindere mate vooruitgang te zijn geboekt. Toch geldt voor ongeveer een derde van de deelnemers dat zij op dit gebied duidelijk stappen hebben kunnen zetten. Daarmee zou een aanbeveling kunnen zijn om in het programma nog meer in te zetten op studieoriëntatie, loopbaanbegeleiding en toekomstkeuzes, maar de vraag die eerst gesteld en beantwoord moet worden is op welke centrale doelstelling Local Heroes zich wil richten. Om het programma verder te kunnen ontwikkelen en duidelijke verwachtingen te kunnen scheppen kan het nodig zijn om keuzes te maken, of juist verschillende varianten mogelijk te maken afhankelijk van de behoefte van de deelnemers.

Al met al kan worden aanbevolen om het programma van Local Heroes voort te zetten en net zoals nu gebeurt op basis van opgedane ervaringen continu toe te werken naar verbetering van het programma ten behoeve van de doelgroep. Zowel verwijzende instanties als maatschappelijke organisaties en vrijwilligersinitiatieven zijn van harte bereid om hier aan bij te dragen. Zeker als het bedrijfsleven hier nog bij kan aansluiten, hebben wij er vertrouwen in dat Local Heroes onder de vleugels van het gedreven projectteam een mooie toekomst tegemoet gaat.

BIJLAGE 1. TABELLEN EN FIGUREN

TABEL B1. Ontwikkeling van assertiviteit naar stelling en als totaalscore op basis van zelfrapportage van deelnemers (n=55) die het volledige programma (n=19) of het verkorte programma (n=36) hebben gevolgd

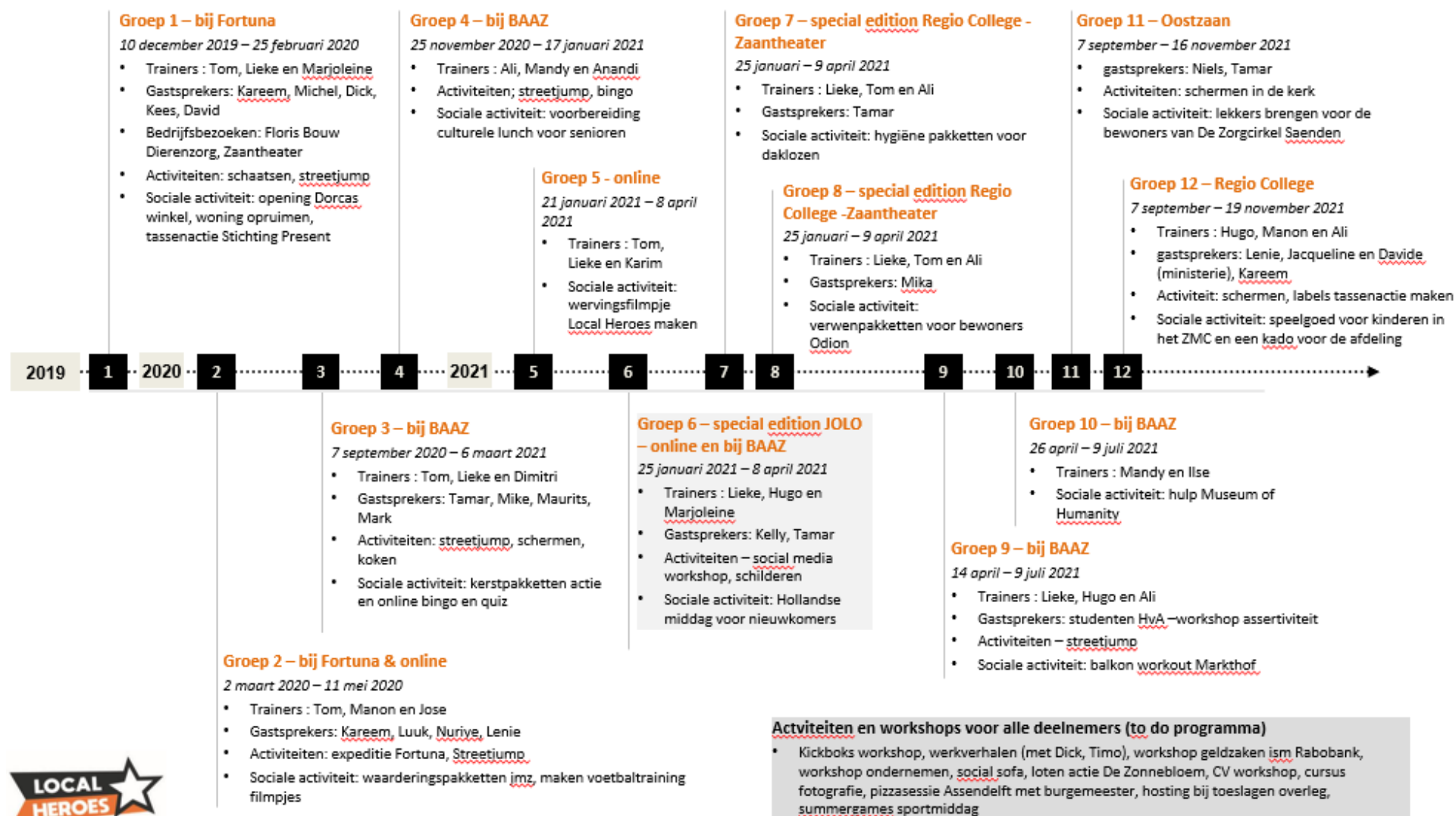
Assertiviteit	Volledig programma			Verkort programma		
	Nulmeting	Eindmeting	Verschil	Nulmeting	Eindmeting ¹⁰⁸	Verschil
1. Ik praat geregeld met anderen over hoe ik functioneer en wat er beter kan	3.8	3.3	-0.5	3.1	3.1	=
2. Ik accepteer makkelijk hulp of advies	3.5	3.8	+0.3	3.2	3.5	+0.3
3. Ik spreek gemakkelijk vreemden aan	3.4	3.4	=	3.4	3.6	+0.2
4. Ik vind mijn mening van belang voor anderen	3.4	3.2	-0.2	3.1	3.6	+0.5
5. Ik kan <i>nee</i> zeggen wanneer ik dat nodig vind	4.2	3.7	-0.5	3.7	3.4	-0.3
6. Ik blijf bijna altijd kalm tegenover boze mensen	3.8	3.7	-0.1	3.4	3.5	+0.1
7. Ik kom met oplossingen als er conflicten zijn	3.7	3.9	+0.2	3.7	3.5	-0.2
8. Ik zeg wat ik te zeggen heb in een groep	3.6	3.8	+0.2	3.5	3.3	-0.2
Totaal assertiviteit	29.4	28.8	-0.6	27.1	27.5	+0.4

¹⁰⁸ n=35

TABEL B2. Ontwikkeling van competentiebeleving a.d.h.v. gemiddelde schaalscores CBSA van totaal aantal deelnemers (n=68), naar klassen binnen het onderwijs (n=29) en samengestelde groepen in de vrije tijd (n=39) en naar deelnemers van het volledige programma (n=16) en verkorte programma (n=23)

	Gemiddeld totaal			Klassen onderwijs			Samengestelde groepen vrije tijd			Volledig programma			Verkort programma		
	Nul-meting	Eind-meting	Vershil	Nul-meting	Eind-meting	Vershil	Nulmeting	Eindmeting	Vershil	Nul-meting	Eind-meting	Vershil	Nul-meting	Eind-meting	Vershil
School-vaardigheden	12.6	13.8	+1.2	11.8	13.7	+1.9	13.2	13.8	+0.6	12.9	14.5	+1.6	13.4	13.2	-0.2
Sociale acceptatie	13.9	14.5	+0.6	13.6	13.8	+0.2	14.1	14.9	+0.8	13.8	14.7	+0.9	14.3	15.1	+0.8
Sportieve vaardigheden	13.7	13.5	-0.2	13.7	13.4	-0.3	13.7	13.7	=	14.1	14.3	+0.2	13.4	13.2	-0.2
Fysieke verschijning	13.0	13.8	+0.8	13.4	13.9	+0.5	12.8	13.8	+1.0	12.9	13.3	+0.4	12.7	14.2	+1.5
Gedragshouding	13.3	13.7	+0.4	12.1	12.5	+0.4	14.3	14.5	+0.2	14.9	15.4	+0.5	13.8	13.8	=
Hechte vriendschap	15.2	14.7	-0.5	14.6	14.2	-0.4	15.6	15.1	-0.5	15.8	14.5	-1.3	15.4	15.5	+0.1
Gevoel van eigenwaarde	13.0	13.5	+0.5	13.1	13.1	=	13.0	13.8	+0.8	13.8	13.6	-0.2	12.4	13.9	+1.5

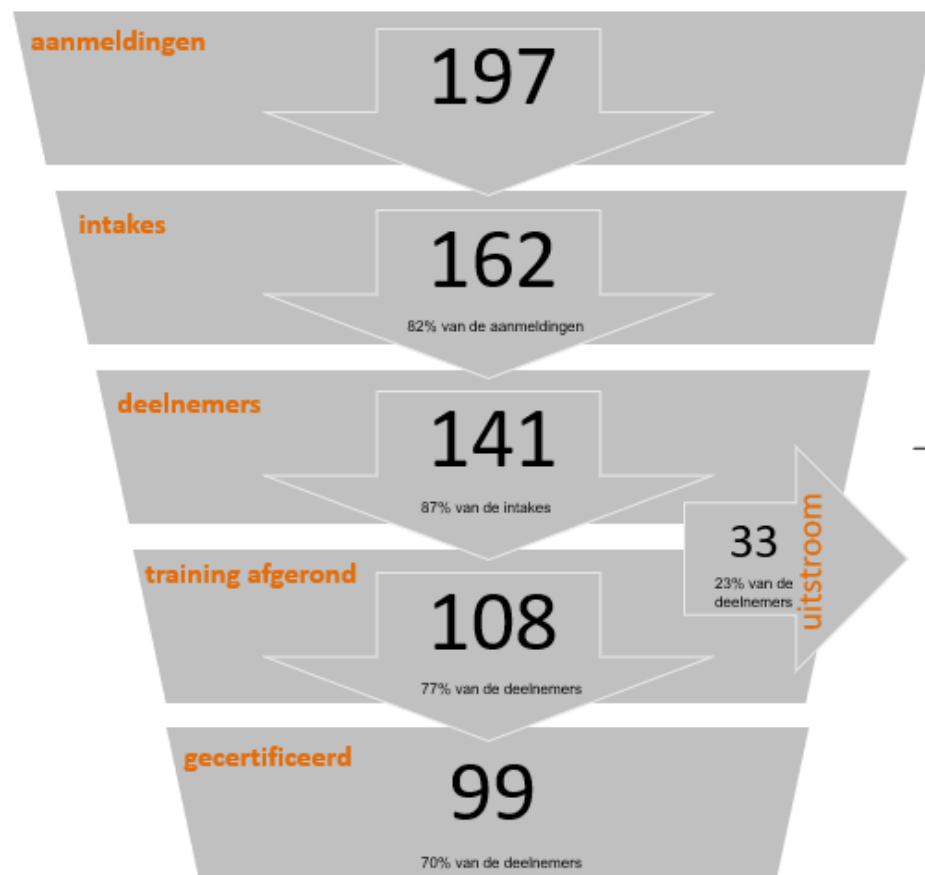
FIGUUR B1. Overzicht van de invulling van de programmaonderdelen per deelnemersgroep

FIGUUR B2. Aantallen jongeren per trajectfase van het Local Heroes programma

Doelstelling MDT : 190 jongeren bereikt tot eind november 2021

Eindstand: november 2021

82% van de jongeren start na aanmelding met het programma

Reden om (nu) niet deel te nemen:

- Geen toestemming van verwijzer
- Gaan ander programma volgen
- Hebben focus op andere activiteiten (huis zoeken, straf uitzitten, ziekte)
- Vinden programma niet aansprekend
- Wil later starten met Local Heroes

23% is gedurende het programma uitgestroomd* (33 jongeren)

Reden hiervoor is:

- Start van een opleiding
- Fulltime werk gevonden
- Programma is te intensief – er is sprake van multi problematiek (gezondheid, mantelzorg, instabiliteit)
- Motivatie en gedrag

Van alle deelnemers

- heeft 77% (108 jongeren) het programma volledig afgerond
- heeft 70% (99 jongeren) het certificaat ontvangen

Reden voor geen certificaat:

- niet mee kunnen helpen bij organisatie maatschappelijke activiteit
- missen van eindpresentatie

door het uitvoeren van een vervangende opdracht kunnen zij alsnog het certificaat ontvangen

BIJLAGE 2. LITERATUUR EN DOCUMENTATIE

- Appadurai, A. (2004). The capacity to aspire: Culture and the terms of recognition. In: V. Rao & M. Walton (Eds.), *Culture and public action* (pp. 59-85). Stanford: Stanford University Press.
- Baat, de, M., Messing, C., & Prins, D. (2014). *Wat werkt bij schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Baillergeau, E., Duyvendak, J., & Abdallah, S. (2015). Heading towards a desirable future: commitments and the capability to aspire of young Europeans. *Open Citizenship*, 5(2), 12-23.
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, 84(2), 191-215.
- Bans. (2002). *Bans in het land. Eindrapportage Bans bezoekcommissie jeugdbeleid*. Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Bekkers, R., Hooghe, M., & Stolle, D. (2004). *Lange termijneffecten van jeugdparticipatie. Persistente effecten van deelname aan jeugdverenigingen in Nederland en de Verenigde Staten*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Bekkers, R., Spenkelink, S., Ooms, M., & Immerzeel, T. (2010). *Maatschappelijke stage en burgerschap. Rapportage schooljaar 2008-2009*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Boelhouwer, M. D. (2013). *Tussen weerstand en weerbaarheid en andere recepten. Een effectevaluatie van het WIBO-lesprogramma met behulp van vragenlijsten, dagboeken en observaties*. Groningen: Uitgeverij BOXPress.
- Bosma, H. A. (1985). *Identity development in adolescence. Coping with commitments* [dissertatie]. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Bosma, H. A. (2010). Identiteitsontwikkeling. In: W. Slot & M. van Aken (Red.), *Psychologie van de adolescentie. Basisboek*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2015). *Jongeren 'buiten beeld' 2013*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2018). *Achterstandsleerlingen in het basisonderwijs*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). (2019). *Achterstandsleerlingen naar herkomst*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Cheung, C., Cheung, H. Y., & Hue, M. (2015). Emotional intelligence as a basis for self-esteem in young adults. *The Journal of Psychology*, 149(1), 63-84.
- Crul, M. (2003). Student mentoring onder allochtone jongeren: Een methodiek in ontwikkeling. *Pedagogiek*, 23, 21-39.

- Dudevszky, S., & Witte, T. (2017). Participatie en inclusie van jongeren met psychische kwetsbaarheid. *Jeugdbeleid*, 99-104. <https://doi.org/10.1007/s12451-017-0145-y>
- El Hadioui, I. (2015). *Hoe de straat de school binnendringt: Denken vanuit de pedagogische driehoek van de thuiscultuur, de schoolcultuur en de straatcultuur*. Amsterdam: Uitgeverij Van Gennep.
- Erikson, E. H. (1983). *Identiteit, jeugd en crisis*. Utrecht/Antwerpen: Uitgeverij Het Spectrum.
- Erikson, E. H. (2008). *Het kind en de samenleving*. Utrecht/Antwerpen: Uitgeverij Het Spectrum.
- Goethem, van, A., Hoof, van, A., Castro, de, O., Aken, van, M., & Hart, D. (2014). The role of reflection in the effects of community service on adolescent development: A meta-analysis. In: A. van Goethem, *Me, myself, and my community antecedents, processes, and effects of adolescent volunteering* (pp. 53-78). Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Harter, S. (2012). *Self-perception profiles for adolescents. Manual and questionnaires*. Denver: University of Denver.
- Hartkamp, J. P. (2005). *Monitor voortijdig schoolverlaten Rotterdam 2005: 4e - metingschooljaar 2003/2004*. Amsterdam: Desan Research Solutions.
- Henderson, M. (2012). *Databank effectieve jeugdinterventies: Beschrijving 'Sta Sterk Training'*. Geraadpleegd op 25 juli 2018 via www.nji.nl/jeugdinterventies
- Inspectie van het Onderwijs (2020). *Themaonderzoek burgerschapsonderwijs en het omgaan met verschil in morele opvattingen*. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/themarapporten/2020/03/13/burgerschapsonderwijs-en-het-omgaan-met-verschil-in-morele-opvattingen>
- Jeugdmonitor (g.d.) *Arbeid*. Geraadpleegd op 31 januari 2022 via <https://jeugdmonitor.cbs.nl/cijfers/arbeid>
- Johnson, M. K., Beebe, T., Mortimer, J. T., & Snyder, M. (1998). Volunteerism in adolescence: A process perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 8, 309-330.
- Kaulingfreks, F. (2016). Senseless violence or unruly politics? The uncivil revolt of young rioters. *Krisis. Journal for Contemporary Philosophy*, 2(1), 4-21. <https://repository.ubn.ru.nl/handle/2066/163182>
- Local Heroes (2020). *Local Heroes - De kracht van experimenteren. Programma handboek - work in progress - versie 1.0. Over opzet, doelstelling, achtergrond en uitvoering Maatschappelijke Diensttijd (MDT) programma Local Heroes*. Zaandam.
- Lyubomirsky, S. (2007). *De maakbaarheid van geluk*. Amsterdam: Uitgeverij Archipel.
- MDT (g.d.). Doe mee met MDT. <https://www.doemeemetmdt.nl/>

- Meeus, W., Schoot, van de, R., Keijsers, L., & Branje, S. (2012). Identity statuses as developmental trajectories: A five-wave longitudinal study in early-to-middle and middle-to-late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 41(8), 1008-1021.
- Meijers, F. (2008). Loopbaansturing: Een complex leerproces. In: M. Kuijpers & F. Meijers (Red.), *Loopbaanleren. Onderzoek en praktijk in het onderwijs*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Meijers, F., Kuijpers, M., & Winters, A. (2010). *Leren kiezen / kiezen leren. Een literatuurstudie*. 's-Hertogenbosch/Utrecht: Expertisecentrum Beroepsonderwijs.
- Mesters, G. (2015). *Disentangling criminal careers for disadvantaged youths*. Amsterdam: VU University Press.
- Metz, J. (2020). *Verbindend jongerenwerk. De kracht van samenwerken*. Lectoraat Youth Spot. https://www.hva.nl/binaries/content/assets/subsites/kc-mr/lectoraat-ys/onderzoeksprogramma_2020-2022_verbindend-jongerenwerk_final_2.pdf?1592320294127
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). (1993). *Jeugd verdient de toekomst. Nota intersectoraal jeugdbeleid*. Rijswijk: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS). (2021). *De experimenteerfase voorbij: MDT voor de toekomst*. <https://open.overheid.nl/repository/ronl-53ab4210-728f-43de-8a95-43a524ca30c3/1/pdf/de-experimenteerfase-voorbij-mdt-voor-de-toekomst.pdf>
- Monitor Aansluiting Onderwijs Jeugdhulp (g.d.). *Problematiek*. Geraadpleegd op 31 januari 2022 via <https://monitoraoj.nl/>
- Moritsugu, J., Wong, F. Y., & Duffy, K. G. (2010). *Community Psychology*. Boston: Allyn & Bacon.
- Munniksma, A., Dijkstra, A. B., Veen, van der, I., Ledoux, G., Werfhorst, van de, H., & Dam, ten, G. (2017). *Burgerschap in het voortgezet onderwijs: Nederland in vergelijkend perspectief*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Neff, K. D. (2003). The development and validation of a scale to measure self-compassion. *Self and identity*, 2, 223-250.
- Neff, K. D., Kirkpatrick, K. L. & Rude, S. S. (2007). Self-compassion and adaptive psychological functioning. *Journal of Research in Personality*, 41, 139-154.
- Nicolay, P. G. (2015). *Weerbaarheid. Inauguratie Lector Weerbaarheid*. Leeuwarden: Stenden Hogeschool.

- Noorda, J., & Sybesma, J. (2012). *Jong geleerd, jong gedaan. Onderzoek naar maatschappelijke stages als opstap naar modern vrijwilligerswerk onder jongeren in Tiel*. Amsterdam: Noorda en Co.
- Noorda, J., & Dijk, van, A. (2015). *Young Leaders. Positieve rolmodellen in kwetsbare wijken*. Amsterdam: VU University Press.
- Noorda, J., Dijk, van, A., & Moor, B. (2022). *De borging van Local Heroes. Verkennde gesprekken over opties van verduurzaming met samenwerkingspartners*. Amsterdam, januari 2022.
- Nurmi, J. E. (1991). How do adolescents see their future? A review of the development of future orientation and planning. *Developmental Review*, 11, 1-59.
- Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (2018). *Leeftijdsgrenzen. Betere kansen voor kwetsbare jongeren*. <https://www.raadrvs.nl/documenten/publicaties/2018/06/05/leeftijdsgrenzen---betere-kansen-voor-kwetsbare-jongeren>
- Richards-Schuster, K., & Pritzker, S. (2015). Strengthening youth participation in civic engagement. Applying the Convention on the Rights of the Child to social work practice. *Children and Youth Services Review*, 57(1), 90-97. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2015.07.013>
- Rijksoverheid (2021, 22 juni). *Eerste Kamer stemt in met nieuwe wet voor burgerschapsonderwijs*. <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2021/06/22/eerste-kamer-stemt-in-met-nieuwe-wet-voor-burgerschapsonderwijs>
- Ruiz, S. A. & Silverstein, M. (2007). Relationships with grandparents and the emotional well-being of late adolescent and young adult grandchildren. *Journal of Social Issues*, 63 (4), 793-808.
- Savornin Lohman, P. M. (1998). Jeugdparticipatie. In: W. P. J. Bertels, H. Bosma, P. H. Kwakkelstein & P. H. Nota (Red.), *Handboek jeugdbeleid*, pp. 41-58, Den Haag: Elsevier.
- Schwartz, S. J., Zamboanga, B. L., Wang, W., & Olthuis, J. V. (2009). Measuring identity from an eriksonian perspective: Two sides of the same coin? *Journal of Personality Assessment*, 91(2), 143-154. <https://doi.org/10.1080/00223890802634266>
- Smith, C., & Carlson, B.E. (1997). Stress, coping and resilience in children and youth. *Social Service Review*, 71 (2), 231-256.
- Steenbergen, B., Boonman, R., & De Leeuw, A. (2016). *Handboek weerbaarheid. Van theorie naar toepassing*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Stegge, H. (2010). Emotionele ontwikkeling. In: W. Slot & M. van Aken, *Psychologie van de adolescentie. Basisboek*. Amersfoort: ThiemeMeulenhoff.

- Steketee, M., Mak, J., Graaf, van der, P., & Huygen, A. (2005). *Jeugdparticipatiebeleid: Wat levert het op?* Verwey-Jonker Instituut. https://www.verwey-jonker.nl/wp-content/uploads/2020/07/D7152370_publ_def.pdf
- Stevens, G. e.a. (2018). *HBSC 2017. Gezondheid en welzijn van jongeren in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Tracy, J. A., Cheng, J. T., Robins, R. W., & Trzesniewski, K. H. (2009). Authentic and hubristic pride: The affective core of self-esteem and narcissism. *Self & Identity*, 8, 196-213.
- Treffers, D. A., Goedhart, A. W., Veerman J. W., Bergh, van den, B. R. H., Ackaert, L., & Rycke, de, L. (2002). *Competentiebelevingsschaal voor adolescenten. Handleiding*. Amsterdam: Pearson Assessment & Information B.V.
- Veen, van, M. (2008). *Weerbaarheidstraining voor vrouwen met een verstandelijke beperking. Modulebeschrijving*. Trainersgroep Weerbaarheid Noord-Nederland.
- Werner, E. E. (1982). Resilient children. *Young Children*, 10, 68-72.
- Werner, E. E., & Smith, R. S. (2001). *Journeys from childhood to midlife. Risk, resilience, and recovery*. Ithaca (NY): Cornell University Press.
- Zeijl, E. (2003). *Rapportage jeugd 2002*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- ZonMw. (g.d.). *Actieprogramma maatschappelijke diensttijd*. <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoekresultaten/jeugd/programmas/programmadetail/actieprogramma-maatschappelijke-diensttijd>